

Tarihi Kırım Tatar Kırsal Peyzajlarındaki Mimari Özelliklerin İrdelenmesi: Büyük
Özenbaş Ve Uskut Köyleri

Dzhevair Ametova

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Haziran 2024

Analyzing Architectural Features in Historical Crimean Tatars Rural Landscapes: The
Villages Of Buyuk Ozenbash And Uskut

Dzhevair Ametova

MASTER OF SCIENCE THESIS DISSERTATION

Department of Architecture

June 2024

Tarihi Kırım Tatar Kırsal Peyzajlarındaki Mimari Özelliklerin İrdelenmesi: Büyük
Özenbaş Ve Uskut Köyleri

Dzhevair Ametova

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği Uyarınca

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimarlık Tarihi Bilim Dalında

YÜKSEK LİSANS TEZİ

olarak hazırlanmıştır.

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Terane Mehmedova Burnak

Haziran 2024

ONAY

Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi **Dzhevair AMETOVA** YÜKSEK LİSANS tezi olarak hazırladığı “Tarihi Kırım Tatar Kırsal Peyzajlarındaki Mimari Özelliklerin İrdelenmesi: Büyük Özenbaş Ve Uskut Köyleri” başlıklı bu çalışma, jürimizce lisansüstü yönetmeliğin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek oybirliği ile kabul edilmiştir.

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Terane Mehemmedova Burnak

İkinci Danışman :

Yüksek Lisans Tez Savunma Jürisi:

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Terane Burnak

Üye: Prof. Dr. Narmin Aghayeva

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Açılya Alpan

Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve
..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr.

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr. Öğr. Üyesi Terane Mehemmedova Burnak danışmanlığında hazırlamış olduğum “Tarihi Kırım Tatar Kırsal Peyzajlarındaki Mimari Özelliklerin İrdelenmesi: Büyük Özenbaş Ve Uskut Köyleri” başlıklı Yüksek Lisans tezimin özgün bir çalışma olduğunu; tez çalışmamın tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davrandığımı; tezimde verdiğim bilgileri, verileri akademik ve bilimsel ilke ve kurallara uygun olarak elde ettiğimi; tez çalışmamda yararlandığım eserlerin tümüne atıf yaptığımı ve kaynak gösterdiğimi ve bilgi, belge ve sonuçları bilimsel etik ilke ve kurallara göre sunduğumu beyan ederim.

14/06/2024

Dzhevair Ametova

İmza

ÖZET

Bu tezde, Büyük Özenbaş ve Uskut köyleri örneğinde, farklı türde kırsal yerleşim biçimlerini temsil eden geleneksel Kırım Tatar köy peyzajlarının mimari özellikleri incelenmektedir. Araştırmanın amacı, geleneksel Kırım Tatar mimarisini ve kırsal yerleşimlerin planlama yapısını şekillendiren fiziksel, sosyo-kültürel ve ekonomik faktörleri kapsamlı bir şekilde incelemektir. Tez, beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, "kırsal peyzaj" kavramının teorik temelleri ve uluslararası düzeyde bu kavramın incelenmesi ve korunmasına yönelik yaklaşımlar ele alınmaktadır. İkinci bölümde, Kırım kırsal peyzajlarının oluşumunu etkileyen doğal ve iklimsel koşullar, fiziki coğrafya ve sosyo-ekonomik faktörlerin detaylı bir analizi yapılmaktadır. Üçüncü bölümde, Büyük Özenbaş ve Uskut köylerinin mimarisi, tarihsel gelişimleri ve karakteristik özellikleri dahil olmak üzere, ayrıntılı olarak incelenmektedir. Dördüncü bölümde, iki kırsal peyzajın karşılaştırmalı analizi sunulmakta, doğal koşullar ve kültürel geleneklerle şekillenen mimari çözümler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar vurgulanmaktadır. Beşinci bölümde ise, araştırmanın sonuçları özetlenmekte ve Kırım Tatar köy peyzajlarının korunması ve yeniden canlandırılması için önerilerde bulunmaktadır. Bu araştırma, doğal ve kültürel faktörlerin Kırım kırsal mimarisinin gelişimi üzerindeki etkisini anlamaya yönelik önemli bir katkı sağlamakta ve bölgenin tarihi mirasının korunması alanında gelecekte yapılacak çalışmalara temel oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırım Tatar Köyleri, kırsal peyzaj.

SUMMARY

This dissertation investigates the architectural features of traditional Crimean Tatar rural landscapes, using the villages of Büyük Özenbaş and Uskut as examples, which represent different types of rural settlements in the region. The research aims to comprehensively study the factors shaping traditional Crimean Tatar architecture and the planning structure of rural settlements, with a focus on physical, socio-cultural, and economic aspects. The dissertation is divided into five main sections. The first section examines the theoretical foundations of the concept of "rural landscape" and the international approaches to its study and preservation. The second section provides a detailed analysis of the natural and climatic conditions, physical geography, and socio-economic factors influencing the formation of Crimean rural landscapes. The third section explores the architectural features of the villages of Büyük Özenbaş and Uskut, including their historical development and characteristic features. The fourth section presents a comparative analysis of the two rural landscapes, highlighting the similarities and differences in architectural solutions shaped by natural conditions and cultural traditions. The fifth section summarizes the research findings and offers recommendations for the preservation and restoration of Crimean Tatar rural landscapes. Thus, this study contributes to the understanding of how natural and cultural factors influence the development of rural architecture in Crimea and serves as a foundation for further research in the field of preserving the region's historical heritage.

Keywords: Crimean Tatar Villages, Rural Landscape.

TEŞEKKÜR

Bu araştırmaya katkıda bulunan kişilere teşekkür etmeyi bir görev sayıyorum. Öncelikle danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Terane Mehemmedova Burnak'a anlayışı, yardımını ve sabrı için teşekkür etmek isterim. Kütüphanesini kullanmamda ve konumumla ilgili referans kitaplara ulaşmamda bana yardımcı olan arkeolog Aliye İbragimova, Osmangazi Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nün tüm personeline ve araştırmam sırasında manevi desteklerini esirgemeyen aileme özellikle teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	vi
SUMMARY.....	vii
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
1. GİRİŞ VE AMAÇ.....	1
2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI.....	9
2.1. Kırsal Peyzaj Kavramı.....	9
2.2. Kırım'da Kırsal Peyzaj Mimarinin Oluşumundaki Etkenler	10
2.2.1. İklimsel, doğal ve coğrafi koşullar	10
2.2.2. Fiziksel etkenler.....	11
2.2.3. Sosyo-kültürel etkenler.....	12
2.2.4. Ekonomik etkenler.....	15
3. YER ANLAYIŞI: KIRIM BAĞLAMINDA BÜYÜK ÖZENBAŞ VE USKUT	17
3.1. Kırım'ın Özellikleri.....	17
3.1.1. İklimsel, doğal ve coğrafi koşullar	18
3.1.2. Fiziksel boyut.....	22
3.1.3. Sosyo-kültürel boyut.....	27
3.1.4. Ekonomik boyut.....	28
3.2. Büyük Özenbaş'ın Özellikleri	31
3.2.1. İklimsel, doğal ve coğrafi koşullar	33

İÇİNDEKİLER

Sayfa

3.2.2. Fiziksel boyut	35
3.2.2.1. <u>Köy planlama yapısının özellikleri</u>	37
3.2.2.2. <u>Geleneksel evlerin mimari özellikleri</u>	40
3.2.3. Sosyo-kültürel boyut	48
3.2.4. Ekonomik boyut.....	52
3.3. Uskut'un Özellikleri	53
3.3.1. İklimsel, doğal ve coğrafi koşullar.....	55
3.3.2. Fiziksel boyut.....	57
3.3.2.1. <u>Köy planlama yapısının özellikleri</u>	58
3.3.2.2. <u>Geleneksel evlerin mimari özellikleri</u>	63
3.3.3. Sosyo-kültürel boyut.....	70
3.3.4. Ekonomik boyut.....	72
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	75
4.1. Büyük Özenbaş ve Uskut Üzerinde Kırım'daki İki Farklı Kırsal Peyzajın Genel Karşılaştırılması.....	75
4.1.1. İklimsel, doğal ve coğrafi koşullar.....	75
4.1.2. Fiziksel etkenler.....	77
4.1.3. Sosyo-kültürel etkenler	80
4.1.4. Ekonomik etkenler.....	82
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	86
5.1. Araştırmanın temel sonuçları.....	86

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
5.1.1. Sonuç	86
5.1.2. Sorunlar ve ileri araştırmalar	88
KAYNAKLAR DİZİNİ.....	90

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sekil

Sayfa

3.1. Kırım yarımadasının dünya haritasındaki konumu	16
3.2. Karadeniz Havzasında Kırım'ın Coğrafi Konumu.	16
3.3. Kırım F. Alexey'in iklim bölgeleri haritası.....	17
3.4. Kırım'ın doğal bölgeleri	19
3.5. İlçe Kapsamındaki Büyük Özenbaş ve Uskut Köylerin Coğrafi Konumu	22
3.6. Kırım Cumhuriyeti'nin peyzaj seviyeleri. V. A. Tabunshchik, 2020.....	24
3.7. Büyük Özenbaş ve Uskut köylerin Kırım Bağlamında Coğrafi Konumu	29
3.8. Bahçesaray İlçenin Genel İmar Planı Projesi, Kırım Cumhuriyeti.....	30
3.9. Büyük Özenbaş (Shchastlivoe) köyünün bölgesel imar planı.....	31
3.10. Büyük Özenbaş köyü topraklarının kullanım yoğunluğunu gösteren şema.....	32
3.11. Büyük Özenbaş köyünün su kaynakları. Yandex maps.....	34
3.12. Büyük Özenbaş Köyü. 1891 Kırım Verstovaya haritasına dayanarak köyü ana ve ikincil mahallelere ayırma şeması.....	37
3.13. Büyük-Özenbaş, Çeşme-mahalla caddesinin genel görünümü. BIKAMZ fonları, No. 259 (mad. env. No. 1020). Fotoğraf: Yanovsky, 1929.....	38
3.14. Kuftin'in Kırım Tatarlarının konutlarına ilişkin çalışmalarından çizimler, 1925.....	41
3.15. Büyük-Özenbaş'taki sokak. BIKAMZ Fonu, No: 239.....	42
3.16. Kuftin'in Kırım Tatarlarının konutlarına ilişkin çalışmalarından fotoğraflar, 1925.....	43

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sekil

Sayfa

3.17. Köydeki blok evin kat planı. Büyük-Özenbaş. R. Saranaev tarafından hazırlanmıştır.....	44
3.18. Köydeki bir evin yapısal elemanlarının çizimleri. Büyük-Özenbaş, L. Abibullaeva'nın çizimi.....	44
3.19. Kuftin'in Kırım Tatarlarının konutlarına ilişkin çalışmalarından fotoğraflar, 1925.....	45
3.20. 1865 ve 1891 yıllarına ait topografik haritalarda Büyük Özenbaş köyünün yapılaşma alanındaki değişim şeması.....	47
3.21. Büyük Özenbaş Köyü topraklarının farklı sosyal gruplar tarafından kullanım planı.....	49
3.22. Kırım bağlamında kentsel bölgedeki Üskut (Privetnoye) köyünün konum şeması.....	52
3.23. Uskut (Privitnoe) köyünün sürgün öncesi mahallelerinin yerleşim şeması.....	57
3.24. Uskut (Privitnoe) köyünün bölgesel imar planı.....	60
3.25. Doğu Kırım, Üskut köyü. BIKAMZ fonları. KP 3719-313.....	62
3.26. Siyah-beyaz fotoğraf, manzaralı,orijinal. Uskut köyü (Privetnoye) Rusya Federasyonu Müzesi Fonunun Devlet Kataloğu	63
3.27. Zaleskaya L.S., Rapoport T.B. Kırım Tatar Konut Evi. Rusya Federasyonu Müzesi Fonunun Devlet Kataloğu.....	64
3.28. Zaleskaya L.S., Rapoport T.B. Kırım Tatar Konut Evi. Rusya Federasyonu Müzesi Fonunun Devlet Kataloğu.....	65

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sekil

Sayfa

3.29. Zaleskaya L.S., Rapoport T.B. Kırım Tatar Konut Evi. Rusya Federasyonu Müzesi Fonunun Devlet Kataloğu	66
3.30. Zaleskaya L.S., Rapoport T.B. Kırım Tatar Konut Evi. Rusya Federasyonu Müzesi Fonunun Devlet Kataloğu.....	67
3.31. Uskut köyü topraklarının kullanım yoğunluğunu gösteren şema.....	69
3.32. Üskut, kollektif çiftlikteki tütün fidelerini inceliyor. 1930'lar. Nizami İbraimov'un koleksiyonundan.....	71

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge

Sayfa

- 4.1. Büyük Özenbaş ve Üsküt köylerinin iklimsel, doğal ve coğrafi faktörlerinin karşılaştırmalı çizelgesi 74
- 4.2. Kırsal mimariyi Büyük Özenbaş ve Uskut köyleri üzerinde karşılaştırılması.....76

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Araştırma Problem Tanımı

ICOMOS Kırsal Peyzaj Kültür Mirası İle İlgili ICOMOS-IFLA İlkeler'e (GA 2017 6-3-1) göre, kırsal peyzaj miras olarak, kırsal alanların maddi ve maddi olmayan mirasını kapsar. Kırsal peyzaj miras olarak, üretim arazisi, morfoloji, su, altyapı, bitki örtüsü, yerleşim yerleri, kırsal binalar ve merkezler, yerel mimari, ulaşım ve ticaret ağları gibi fiziksel özellikleri içermekte olup, aynı zamanda daha geniş fiziksel, kültürel ve çevresel bağlantıları ve bağlamları da kapsamaktadır. Kırsal peyzaj mirası, bu peyzajlarla ilişkilendirilen kültürel bilgiler, gelenekler, uygulamalar, yerel toplulukların kimlik ve aidiyet ifadeleri ile geçmiş ve günümüz insanları ve toplulukları tarafından bu peyzajlara atfedilen kültürel değerler ve anlamları da içermektedir. Kırsal peyzajlar mirası, insan-doğa ilişkileriyle ilgili teknik, bilimsel ve pratik bilgileri kapsamaktadır. Kırsal peyzajlar mirası, geçmişte ve günümüzde onları gerçekleştiren, kullanan ve dönüştüren sosyal yapıların ve işlevsel organizasyonların ifadeleridir. Kırsal peyzaj mirası, biyo-kültürel çeşitliliğin devamına katkıda bulunan kültürel, manevi ve doğal nitelikleri içermektedir. Tüm kırsal alanlar, hem olağanüstü hem de sıradan, geleneksel ve modernleşme faaliyetleri sonucu yakın zamanda dönüştürülmüş olarak miras olarak değerlendirilebilir: miras, çeşitli tür ve derecelerde bulunabilir ve birçok tarihî dönemle ilgili olabilir, bir palimpsest gibi. Böylece araştırma, “kırsal peyzaj” kavramına odaklanmaktadır.

Kırım Yarımadası, tarihsel olarak farklı kültürel, etnik ve dini geleneklerin katmanlaşması ve sembiyozunun gerçekleştiği bir bölge olarak öne çıkmakta olup, bu durum bölgenin kırsal peyzajında da yansımaktadır. Günümüzde tarihi Kırım Tatar kırsal peyzajları konusu yeterince incelenmemiş bir alan olarak kalmaktadır.

Araştırma sorunu 1944 yılında Kırım Tatarlarının sürgünü ve yerli halkın tarihi topraklarından uzun süre uzak kalması, Kırım'ın kırsal peyzajında derin ve geri döndürülemez değişikliklere neden olmasıdır. Bu Kırımın kırsal peyzajında kalıcı izler bırakmış ve günümüzdeki görünümünü büyük ölçüde şekillendirmiştir. Bu değişiklikler,

bölgesel kırsal peyzajların doğal evrim sürecinde geri dönülemez bir nokta olarak nitelendirilebilmektedir.

Tezin Amacı ve Kapsamı

Araştırmanın temel amacı, tarihi Kırım Tatar kırsal peyzajlarında kırsal ve vernaküler mimariyi oluşturan faktörleri bütüncül bir şekilde incelenmesidir. Tarihi Kırım Tatar kırsal peyzajların Büyük Özenbaş ve Uskut köyleri örneğinde fiziksel karakter unsurların tanımlanmasına yönelik bir araştırmadır.

İkincil araştırma hedefleri, doğal, coğrafi, sosyal ve ekonomik faktörlerin vernaküler kırsal mimari üzerindeki etkilerini araştırmak ve farklı konumlarda bulunan köylerin kırsal ve vernaküler mimarisi arasında herhangi bir farklılığın olup olmadığını belirlemektir. Bu doğrultuda, kırsal mimarinin yerel koşullara nasıl adapte olduğunu ve bu adaptasyon süreçlerinin mimari farklılıkları nasıl şekillendirdiğini analiz etmek amaçlanmaktadır.

Bu araştırmanın önemi, kırsal mimari ve bu mimarinin oluşumunu ve dönüşümünü etkileyen faktörler alanında gelecekteki araştırmalar için bir temel oluşturmakta yatmaktadır. Bu amaca ulaşmak, bu yerleşimlerin mimari yapısını şekillendiren ve değiştiren tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik yönlerin derinlemesine analiz edilmesini gerektirir.

Bu çalışma aynı zamanda şu sorulara karşılık verme yönelik yapılmıştır: Kırsal peyzaj nedir? Kırım tatar kırsal peyzaj nasıl betimlenebilir? Kırımın farklı bölgelerde bulunan köylerde doğal, fiziksel, sosyo-kültürel, ekonomik etkenler kırsal peyzajlarında ve kırsal mimarisinde ne tür farklılıklar yaratabilmektedir?

Tez, belirlenen amaca ulaşmak için gerekli olan birkaç temel konuyu kapsamaktadır. İlk olarak, kırsal peyzaj kavramını, kırsal peyzajların incelenmesine mevcut teorik yaklaşımları içeren teorik temeller araştırılmaktadır.

Araştırmanın kapsamı, Kırım Yarımadası'nda tarihsel açıdan önemli olan iki Kırım Tatar köyü — Büyük Özenbaş ve Uskut — üzerine yapılan ayrıntılı bir analizi içermektedir. Araştırma, bu köylerin kırsal ve vernaküler mimarisinin oluşumunu etkileyen doğal, coğrafi, sosyal ve ekonomik faktörlerin incelenmesine odaklanmaktadır. Çalışma boyunca, söz

konusu yerleşim yerlerinin fiziksel ve kırsal peyzajları, tarihi gelişimleri ve her köyün benzersiz karakterini oluşturan mimari özellikler derinlemesine analiz edilmektedir.

Araştırma ayrıca, 1944 yılında Kırım Tatarlarının sürgünü ve bu halkın tarihi topraklarından uzun süreli yokluğu gibi tarihsel olayların bölgenin kırsal peyzajında meydana getirdiği değişikliklerin analizini kapsamaktadır. Bu değişiklikler, bölgesel kırsal peyzajların doğal evrim sürecinde kilit rol oynamış olup, araştırma yoluyla hem korunan hem de kaybolan kırsal miras unsurlarını belirlemeyi amaçlamaktadır.

Araştırma nesnesinin seçilmesinin gerekçesi

Büyük Ozenbaş ve Uskut köylerinin Kırım Tatarlarının mimari özellikleri ve tarihi kırsal peyzajlarının incelenmesi için seçilmesi, bu yerleşim yerlerinin sunduğu benzersiz özellikler nedeniyle kapsamlı bir analiz için değerli veriler sağlamaktadır. Özellikle, bu yerleşim birimlerinin seçilme nedenleri şu şekilde yapılandırılabilir:

Tarihi Önemi:

Büyük Ozenbaş, Osmanlı Devleti'nin Mangup Kadılığı'na dahil edilmesiyle başlayan ve günümüze kadar süren çeşitli idari değişiklikler geçiren zengin bir tarihe sahiptir. 1944 yılında Kırım Tatarlarının sürgünü ve sonrasında topluluğun yeniden inşası gibi olaylar, mimari ve sosyal peyzaj üzerindeki tarihi sarsıntıların etkilerini incelemek için benzersiz bir fırsat sunmaktadır. Uskut, 18. yüzyılın ikinci yarısında Kırım'ın Güney Kıyısı'ndaki en büyük ve en gelişmiş köylerden biriydi. O dönemde bölgenin kültürel ve ekonomik merkezi olarak sahip olduğu statü, Kırım Tatar yerleşimlerinin tarihi mimarisi ve sosyal yapısını incelemek için önemli bir nesne haline getirmektedir.

Mimari Çeşitlilik ve Özellikler:

Büyük Ozenbaş'ta medreseler, her mahalledeki camiler ve geleneksel Kırım Tatar inşa tekniklerini yansıtan iki katlı evler gibi çeşitli mimari yapılar bulunmaktadır. Kırım Tatarlarının geri dönüşünden sonra korunan yapıların yeniden inşası, mimari mirasın korunması ve restorasyonu süreçlerini göstermektedir. Uskut, dağlık topografya nedeniyle amfi tiyatro şeklindeki benzersiz yerleşim düzeni ve süslenmiş bir minareye sahip cami ile

mezarlıklardaki mermer türbeler gibi önemli mimari unsurların varlığıyla karakterize edilmektedir. Bu özellikler, mimarinin doğal koşullara ve topluluğun kültürel gereksinimlerine uyumunu göstermektedir.

Coğrafi ve Ekolojik Faktörler:

Büyük Ozenbaş, Belbek Nehri vadisinin üst kesimlerinde, dağlık bir bölgede yer almaktadır, bu durum inşaat malzemelerinin seçimini, yapısal çözümleri ve binaların planlama özelliklerini etkilemektedir. Bu köyün mimarisini incelemek, dağlık bölgenin doğal koşullarının mimari uygulamaları nasıl şekillendirdiğini anlamayı sağlar. Uskut, Kırım'ın Güney Kıyısı'nda verimli topraklara ve amfi tiyatro tarzı bir topografyaya sahip bir yerleşim yeri olarak, Güney Kıyısı'nın coğrafi özelliklerinin ve iklim koşullarının tarım ve mimari planlamayı nasıl etkilediğini göstermektedir. Peyzajla bütünleşmiş verimli bahçeler, üzüm bağları ve tarla alanları, tarım uygulamaları ile mimarinin uyumlu bir şekilde birleştiğini yansıtmaktadır.

Sosyokültürel Yönler:

Her iki köy de mahalle yapısı, dini ve eğitim kurumlarının toplumsal hayattaki rolü ve misafirperverlik gibi Kırım Tatarlarının sosyal örgütlenmesini ve kültürel geleneklerini yansıtmaktadır. Bu yönler, sosyokültürel faktörlerin mimari alanı ve kırsal yerleşimlerin oluşumunu nasıl etkilediğini anlamak için önemlidir.

Tarihi Olayların Etkisi:

Sürgün, yıkım ve toplulukların yeniden inşası gibi tarihi olaylar, her iki köyün de mimari görünümü ve sosyal yapısı üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Büyük Ozenbaş, mimarinin ve altyapının önemli sarsıntılardan sonra nasıl yeniden inşa edildiğini ve uyum sağladığını gösterirken, Uskut, bölgenin tarihi dönüşümleri bağlamında kırsal yerleşimlerin statüsündeki ve işlevindeki değişiklikleri göstermektedir.

Sonuç olarak, Büyük Ozenbaş ve Uskut köylerinin seçimi, tarihi önemi, mimari çeşitliliği, inşa edilen yapılarda yansıyan benzersiz coğrafi koşulları ve zengin sosyokültürel özellikleri ile belirlenmiştir. Bu faktörler, Kırım Tatarlarının mimari özelliklerini ve tarihi

kırsal peyzajını derinlemesine incelemek için onları ideal nesneler haline getirerek, bu bölgedeki tarih, kültür ve mimari arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamaya katkıda bulunmaktadır.

Araştırmanın kapsamı

Araştırmanın sınırları, kırsal peyzajın hem maddi hem de manevi unsurlarının incelenmesi gerekliliğiyle belirlenmektedir. Bu unsurlar arasında fiziksel bileşenler (topografya, mimari, altyapı) ve kırsal bileşenler (gelenekler, görenekler, sosyal yapılar) yer almaktadır. Araştırma, Kırım bölgesiyle sınırlıdır ve tarihsel ve kırsal açıdan zengin arkeolojik bulguların korunduğu kırsal yerleşim yerlerine odaklanmaktadır.

Böylece, araştırmanın kapsamı, bölgenin genel özellikleri ve kırsal peyzajı üzerine yapılan makro düzeydeki analizlerle, Büyük Özenbaş ve Uskut köylerinin spesifik mimari ve kırsal özellikleri üzerine yapılan mikro düzeydeki detaylı analizleri içermektedir. Bu yaklaşım, bölgenin kırsal mimarisi tarihi perspektifte nasıl şekillendiğine dair kapsamlı bir anlayış sunmayı hedeflemektedir.

Tezin Kurgusu ve Yöntemi

Bu tez, Büyük Özenbaş ve Uskut köylerindeki tarihi Kırım Tatar kırsal peyzajlarının mimari özelliklerinin kapsamlı bir şekilde incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırmanın temel amacı, tarihi Kırım Tatar yerleşimlerinde kırsal ve vernaküler mimariyi oluşturan faktörlerin bütüncül bir analizini yapmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için mimari, tarihi, etnografik ve coğrafi araştırma yöntemlerini birleştiren disiplinler arası bir yaklaşım kullanılmaktadır.

Tez, giriş, üç ana bölüm, sonuç ve eklerden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, seçilen konunun önemi vurgulanmakta, problem tanımlanmakta, araştırmanın amacı ve görevleri belirlenmekte ve araştırmanın yapısı ve metodolojisi hakkında genel bilgi sunulmaktadır.

Giriş bölümünde, araştırma probleminin tanımı yapılmakta, konunun önemi gerekçelendirilmektedir. Bu bölümde, çalışmanın ana hedefleri ve amaçları belirlenmekte,

araştırmanın kapsamı ve metodolojisi tanımlanmaktadır. Ayrıca, tezin genel yapısı hakkında bir özet sunularak, sonraki bölümler için bir çerçeve çizilmektedir.

İkinci bölüm, araştırmanın teorik temellerine odaklanmaktadır; burada kültürel ve tarihi kırsal peyzajların incelenmesine yönelik temel kavramlar ve yaklaşımlar ele alınmaktadır. Bu bölümde, Kırım'da kırsal mirasın korunmasına yönelik karşılaşılan sorunlar ve zorluklar analiz edilmekte ve uluslararası yaklaşımlar tartışılmaktadır. Bu teorik temel, sonraki bölümlerde yapılacak olan detaylı analizlere zemin hazırlamaktadır.

Üçüncü bölümde, iki Kırım Tatar köyü olan Büyük Özenbaş ve Uskut'un doğal, iklim, coğrafya, ekonomik ve sosyo-kültürel boyutlarını analizi yapılmaktadır. Bu bölümde, köylerin coğrafi ve doğal özellikleri, yerleşim planları, mimari özellikleri ve sosyo-kültürel bağlamları ele alınmaktadır. Köylerin karşılaştırmalı analizi, bu yerleşimlerin kırsal peyzajlarındaki hem benzersiz hem de ortak unsurların ortaya konulmasını sağlamaktadır.

Bu çalışmanın dördüncü bölümünde, araştırma sonuçları ve bunların değerlendirilmesi sunulmaktadır. Özellikle Kırım'daki iki farklı kırsal peyzaj türünün, Büyük Özenbaş ve Uskut köyleri örneğinde karşılaştırmalı analizi üzerinde durulmaktadır. Bölümün odak noktası, bu iki peyzajın genel karşılaştırmasının yanı sıra; her iki peyzajın kendine özgü özelliklerini belirleyen iklimsel, doğal ve coğrafi koşullar; mimari ve peyzaj planlamasını etkileyen fiziksel faktörler; kırsal mimarinin gelişiminde tarihi ve kültürel özelliklerin etkisini yansıtan sosyo-kültürel faktörler; ve bölgedeki kırsal yerleşimlerin sürdürülebilir kalkınmasını etkileyen ekonomik faktörlerdir. Bu analiz, iki peyzaj türü arasındaki temel farkları ve benzerlikleri ortaya koymakta ve bu peyzajların oluşumu ve evrimi üzerindeki farklı faktörlerin etkisini değerlendirmektedir.

Sonuç bölümünde, araştırmanın sonuçları özetlenmekte, temel bulgular sunulmakta ve Kırım'daki kırsal peyzaj mirasının korunmasına yönelik önerilerde bulunmaktadır. Ayrıca, bu bölümde gelecekte yapılacak araştırmalar için öneriler sunularak, bölgenin tarihi kırsal peyzajlarının daha derinlemesine anlaşılmasına ve korunmasına katkı sağlanmaktadır.

Bu yapıyla, tezin kapsamı, incelenen konunun tüm yönlerinin teorik temellerden pratik sonuçlara kadar ayrıntılı bir şekilde ele alınmasını ve mantıklı bir şekilde ortaya konulmasını sağlamaktadır.

Araştırmanın temeli, ICOMOS-IFLA "Kırsal Peyzajlar Mirası ile İlgili İlkeler" (GA 2017 6-3-1) doktrinine dayanmaktadır. Bu tezin metodolojisi, mimari, tarihi, etnografik ve coğrafi araştırma yöntemlerini içeren disiplinler arası bir yaklaşıma dayanmaktadır. Ana hedef, Büyük Özenbaş ve Uskut gibi tarihi Kırım Tatar yerleşimlerinde kırsal ve vernaküler mimariyi oluşturan faktörlerin kapsamlı bir şekilde incelenmesidir. Araştırma kapsamında, yerel, geleneksel ve bilimsel bilgilerin entegrasyonuna özel bir önem verilmekte olup, bu sayede incelenen nesnelerin daha eksiksiz ve doğru bir şekilde tanımlanması sağlanmaktadır.

Çalışmanın ilk aşaması, kırsal peyzajların envanterinin çıkarılması ve kataloglanmasıdır. Bu süreçler, peyzajların mevcut durumunu kaydetmeyi ve zamanla meydana gelen değişiklikleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Envanter çıkarma çalışmaları, küresel, bölgesel, ulusal ve yerel düzeylerde gerçekleştirilmekte olup, kırsal peyzajlar hakkında sistematik yöntemler kullanılarak veri toplanması ve karşılaştırılması mümkün kılınmaktadır.

Metodolojinin önemli bir yönü, kırsal peyzajların doğal ve insan yapımı unsurları arasındaki sosyokültürel bağlantıların analizidir. Araştırma, peyzajın tarihi, miras alınan ve çağdaş algılarını, ayrıca doğal ve kültürel bileşenler arasındaki etkileşimleri incelemeyi içermektedir. Bu yaklaşım, araştırılan yerleşimlerin mimari kimliğinin oluşumu ve gelişimi üzerinde etkili olan temel faktörlerin ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır.

Tez metodolojisi, mimari analiz, tarihsel literatür araştırmalar ve coğrafi veri analizi yöntemleri birleştiren bir yaklaşıma dayanmaktadır. Tarihi-kültürel literatürün analizi, köylerin tarihi gelişimini yeniden yapılandırmak ve mimari özelliklerini incelemek için arşiv materyalleri, tarihsel belgeler ve haritalar kullanmaktadır. Mimari analiz, mimari nesnelerin yapısal ve stilistik özelliklerinin, bina tipolojisinin ve planlama çözümlerinin detaylı bir şekilde incelenmesini içermektedir. Coğrafi veri analizi, köylerin mekansal organizasyonunu, arazi kullanımını ve doğal kaynakları analiz etmek ve veri toplama üzerinde peyzajdaki değişiklikleri görselleştirmek için kullanılmaktadır. Metodolojinin önemli bir unsuru, farklı Kırım Tatar kırsal peyzaj türlerinin karşılaştırmalı analizidir; bu da bölge özellikleri ve genel eğilimleri belirlemeyi sağlamaktadır.

Bu, kırsal peyzajların kültürel ve doğal değerlerinin daha derinlemesine anlaşılmasına ve değerlendirilmesine katkıda bulunarak, kırsal peyzajların korunması ve sürdürülebilir kullanımı alanındaki sonraki araştırmalar ve geliştirmeler için etkili bir veri tabanı oluşturulmasını sağlamaktadır.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

2.1. Kırsal Peyzaj Kavramı

Kırsal peyzaj, çeşitli düzeylerde insan ve doğa etkileşimini içeren karmaşık ve çok işlevli bir olgudur. ICOMOS-IFLA (2017) doktrinde belirtilen ilkelere göre, kırsal peyzajlar, gıda üretimi ve diğer yenilenebilir doğal kaynakların elde edilmesi için kullanılan alanları kapsamaktadır. Bu, tarım, hayvancılık, balıkçılık, su ürünleri yetiştiriciliği, ormancılık, avcılık ve yabani bitki toplama gibi çeşitli faaliyetleri içermektedir. Dolayısıyla, kırsal peyzaj, yalnızca fiziksel bir alanı değil, aynı zamanda doğal ve kültürel unsurların sıkı bir şekilde birbirine bağlı olduğu bir sistemi temsil eder (ICOMOS-IFLA, 2017).

Kırsal peyzaj kavramının kilit unsuru, onun çok işlevliliğidir. ICOMOS-IFLA (2017) doktrinde belirtildiği gibi, kırsal peyzajlar, hem ekonomik hem de sosyal faydalar sağlayarak, aynı anda birkaç önemli işlevi yerine getirir. Ekosistem hizmetlerinin korunmasına katkıda bulunurlar, yerel topluluklar için kültürel destek sağlarlar ve kültürel ve tarihî kimliklerin oluşumunda önemli bir rol oynarlar. Bu bağlamda kırsal peyzajlar, sürekli dönüşüm ve yeni koşullara adaptasyon sürecinde olan canlı, dinamik sistemler olarak değerlendirilir.

Kırsal peyzajlar, geniş kırsal alanlardan banliyö ve hatta yerleşim bölgeleri içindeki küçük alanlara kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. ICOMOS-IFLA (2017) tarafından belirlenen uluslararası standartlara göre, bu alanların tamamı, peyzajın ölçeği, kullanımı ve işlevine bağlı olarak değişebilen önemli kültürel değerlere sahiptir. Bu, her kırsal peyzajın, büyüklüğü ve konumu ne olursa olsun, maddi ve maddi olmayan değerleri olan önemli bir kaynak olarak kabul edilebileceği anlamına gelir.

Miras olarak Kırsal Peyzaj

Kırsal peyzajın miras olarak kavramsallaştırılması, fiziksel alanın ötesine geçer ve bu alanların kültürel ve tarihî önemine bağlı olarak hem maddi hem de maddi olmayan unsurları içerir. ICOMOS-IFLA (2017) tarafından belirtildiği gibi, kırsal peyzaj mirası, üretim arazisi, morfoloji, su kaynakları, altyapı, bitki örtüsü, yerleşim yerleri ve binalar gibi

fiziksel özelliklerin yanı sıra, daha geniş fiziksel, kültürel ve çevresel bağlamları da kapsar. Bu bağlamlar, sadece geleneksel arazi yönetimi yöntemlerini değil, aynı zamanda kırsal peyzajların değişen koşullara uyum sağladığını gösteren modern yaklaşımları da yansıtır.

Bunun yanı sıra, miras olarak kırsal peyzaj, tarih boyunca şekillenen ve değişen sosyal yapılar ve işlevsel organizasyonları da içerir. ICOMOS-IFLA (2017) doktrininde belirtildiği gibi, bu yapılar, insanın doğa ile etkileşimini, kültürel değerleri ve sembolleri ifade eder ve bu alanların kullanımı ve yönetimi ile ilgili yüzyıllar boyunca biriken bilgi ve uygulamaların bir sonucudur. Bu anlamda, kırsal peyzajlar, farklı tarihî dönemlerin ve kültürel geleneklerin izlerini taşıyan palimpsestler olarak değerlendirilebilir.

Kırsal peyzaj miras olarak, biyo-kültürel çeşitliliğin korunmasında önemli bir rol oynar. Bu, sadece maddi nesnelerin korunmasını değil, aynı zamanda yerel toplulukların yaşamının ayrılmaz bir parçası olan kültürel bilgi, gelenekler ve uygulamalar gibi maddi olmayan unsurların korunmasını da içerir. Bu bağlamda, kırsal peyzajlar, yüzyıllar boyunca biriken bilgi ve kültürel değerleri gelecek nesillere aktaran önemli bir kaynak olarak hizmet eder. ICOMOS-IFLA (2017) tarafından vurgulandığı gibi, kırsal peyzajların korunması ve sürdürülebilir yönetimi, hem fiziksel hem de maddi olmayan unsurları dikkate alan bütüncül bir yaklaşımı gerektirir.

2.2. Kırım'da Kırsal Peyzaj Mimarinin Oluşumundaki Etkenler

2.2.1. İklimsel, doğal ve coğrafi koşullar

Kırım'da kırsal peyzaj mimarisinin oluşumunda iklimsel ve doğal koşullar önemli bir rol oynamaktadır. Mevsimsel değişikliklere sahip ılıman-kıtasal iklimin ve çeşitli mikroklimaların birleşimi, yapı malzemelerinin seçimi, binaların yönlendirilmesi ve belirli mimari unsurların kullanımını etkilemektedir. Kışların soğuk, yazların ise kurak olabileceği kuzey bozkır bölgelerinde mimari, kışın sıcaklığı koruyabilen ve yazın serinlik sağlayabilen malzemelerin kullanıldığı kalın duvarlarla karakterize edilmektedir.

Doğal bir engel teşkil eden Kırım Dağları, mimariyi de etkileyen benzersiz mikroklimatik alanlar oluşturmaktadır. Örneğin, dağlık bölgelerde daha yumuşak bir iklim

ve daha fazla yağış görülmekte olup, bu durum eğimli çatılar ve nemliliğe karşı dayanıklı ahşap elemanlar gibi özel yapısal unsurların kullanılmasına yansımaktadır.

Buna ek olarak, Karadeniz kıyısının varlığı, kıyı yerleşimlerinde iklim koşullarını etkilemekte ve bu yerlerdeki mimari, nemli deniz rüzgarlarından korunma gerekliliğini dikkate almaktadır. Bu bölgelerde, genellikle yapıların tuzlu deniz rüzgarlarının etkisini en aza indiren özel pencere yerleşimleri ve ek havalandırma sistemleri ile donatıldığı görülmektedir.

Bitki örtüsü ve toprak koşulları da mimarinin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Verimli toprakların hakim olduğu Kırım'ın güney kesiminde bahçecilik yoğun olarak gelişmiş olup, bu durum kırsal yerleşimlerin planlamasına ve tarımsal işlevlerin mimari çözümlere entegre edilmesine yansımıştır. Toprakların daha az verimli olduğu bozkır bölgelerinde ise mimari, kaynak tasarrufu ve minimum malzeme kullanımına odaklanmıştır.

Yüzyıllar süresince ortaya çıkan iklim değişiklikleri de mimari geleneklerin gelişimine katkıda bulunmuştur. Kuraklık ve soğuma dönemleri, yerel halkı konutlarını değişen koşullara uyarlamaya zorlamış ve bu da günümüze kadar korunmuş benzersiz mimari çözümlerin gelişmesine yol açmıştır.

Sonuç olarak, Kırım'da iklimsel ve doğal koşullar, bölgenin kırsal peyzaj mimarisinin oluşumunda önemli bir etki yapmış olup, bu koşullar her bir gelişim döneminin doğal ve tarihsel-kültürel özelliklerini yansıtmaktadır.

2.2.2. Fiziksel etkenler

Kırım'da kırsal peyzaj mimarisinin oluşumunu etkileyen faktörlerin incelenmesiyle ilgili fiziksel sorunlar, bölgedeki tarihsel ve güncel değişimlerin analizinin ana unsurlarından birini oluşturmaktadır. Kırım'ın coğrafyası, yerleşim yerlerinin ve kırsal mimari özelliklerinin gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Dağlar, platolar, ovalar ve kıyılar, hem doğal hem de insan kaynaklı etkileri yansıtan farklı peyzaj mimarisi türlerinin oluşumu için koşullar yaratmaktadır.

Ana fiziksel faktörlerden biri, bölgenin topoğrafyasıdır. Örneğin, Kırım dağları, mimari stillerin ve yerleşim türlerinin yayılmasını önemli ölçüde engelleyerek, onları belirli bölgelerle sınırlamıştır. Bu, eğimler ve rüzgar yönleri gibi doğal özellikler göz önünde bulundurularak evlerin inşa edildiği dağlık bölgelerde benzersiz mimari geleneklerin oluşmasına yol açmıştır.

Bir diğer önemli fiziksel faktör, su kaynaklarının varlığıdır. Su temini, kırsal yerleşim yerleri için kritik bir unsur olmuştur ve Kırım'da bu sorun, arıklar ve kanallar gibi karmaşık sulama sistemlerinin inşasıyla geleneksel olarak çözülmüştür. Bu sistemler sadece tarımı suyla desteklemekle kalmamış, aynı zamanda köylerin yerleşim yerlerini ve yapısını da belirlemiştir.

İklim koşulları da önemli bir rol oynamaktadır, ancak fiziksel sorunlar bağlamında, toprak yapısı ve yapı malzemelerinin erişilebilirliği gibi faktörleri de dikkate almak gerekir. Taşlı toprakların yaygın olduğu bölgelerde mimari, taş ve diğer doğal malzemelerin kullanımına yönelirken, bozkır bölgelerinde kil ve saman yoğun bir şekilde kullanılmaktaydı.

Fiziksel sorunlar ayrıca bölgedeki sismik aktiviteyle ilgili meseleleri de kapsamaktadır. Kırım, ılımlı sismik aktivite bölgesinde yer almakta olup, bu durum mimari çözümler üzerinde de etkili olmuştur. İnşaat, olası depremleri göz önünde bulundurarak yapılmalıydı, bu da binaların özel yapılarında ve malzeme seçiminde kendini göstermiştir.

Son olarak, fiziksel faktörlerin tarihsel ve kültürel unsurlarla ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğunu belirtmek gerekir. Kırım'daki mimari üzerinde doğal koşulların etkisi en eski dönemlerden beri izlenebilmekte olup, Kırım Hanlığı döneminde doğan birçok gelenek, bölgenin mimari gelişimi üzerinde hala etkisini sürdürmektedir.

2.2.3. Sosyo-kültürel etkenler

Kırım Hanlığı'nın var olduğu dönemdeki sosyo-kültürel sorunlar, bölgenin çok uluslu nüfus yapısıyla yakından ilişkiliydi. Kırım, Tatarlar, Rumlar, Ermeniler ve Cenevizliler de dahil olmak üzere çeşitli kültürlerin, dinlerin ve etnik grupların kesişme noktasıydı. Bu farklı topluluklar, kültürel çeşitliliğe ve kırsal yerleşimlerin özgün mimari

tarzlarının oluşumuna katkıda bulunuyordu. Ancak, farklı nüfus grupları arasındaki sürekli çatışmalar, baskınlar ve savaşlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun etkisiyle birlikte, geleneksel Kırım Tatar kültürü ve mimarisinin kısmen tahrip olmasına yol açmıştır.

1783 yılında Kırım'ın Rus İmparatorluğu'na ilhak edilmesinin ardından, yarımada Rus ve Ukraynalı göçmenler tarafından aktif bir şekilde kolonize edilmeye başlandı. Bu durum, bölgenin sosyo-kültürel yapısında önemli değişikliklere neden olmuştur. Geleneksel Kırım Tatar mimari biçimleri ve tarzları, Rus kültürünün etkisi altında kalmaya başlamıştır. Yeni gelen göçmenler, beraberlerinde getirdikleri inşaat gelenekleriyle kırsal peyzajların mimarisine aktif olarak müdahale etmiş, geleneksel formların yerini Rus İmparatorluğu'na özgü daha tipik yapılar almıştır.

19 yüzyılın ikinci yarısında, II. Aleksandr'ın köleliğin kaldırılması da dahil olmak üzere sosyal ve ekonomik reformlar, Kırım'ın kırsal bölgelerinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu reformlar, Rusya'nın merkezi eyaletlerinden Kırım'a köylü göçünü tetikleyerek, bölgenin sosyal yapısını ve demografik yapısını değiştirmiştir. Bu dönemde, yerli Kırım Tatar nüfusu ile yeni gelen göçmenler arasında sosyo-kültürel çatışmaların yoğunlaştığı gözlemlenmekte olup, bu durum mimari değişikliklere de yansımıştır. Örneğin, geleneksel Kırım Tatar evleri, merkezi Rusya'ya özgü tarzda inşa edilen yeni yapılar tarafından yerinden edilmiştir (Vozgrin, 2014).

Sovyet döneminde, Kırım, kolektivizasyon, sanayileşme ve sürgün politikalarıyla ilişkili geniş çaplı sosyo-kültürel değişimlerle karşı karşıya kalmıştır. Bölgenin kültürel mirası için özellikle yıkıcı olan olay, 1944 yılında Kırım Tatarlarının sürgün edilmesi olmuştur; bu süreçte yerli halk zorla evlerinden çıkarılmıştır. Bu durum, geleneksel kırsal mimari formların kaybına, sosyal bağların yıkılmasına ve konut inşaatıyla ilgili kültürel uygulamaların yok olmasına yol açmıştır. Sürgün edilenlerin sonraki yıllarda geri dönmesi, geleneksel konutların yeniden inşa edilmesi girişimlerine sahne olmuş, ancak birçok bilgi ve beceri kaybolmuştur.

Mayıs 1944'te tüm Kırım Tatarları, SSCB Devlet Savunma Komitesi'nin, Joseph Stalin tarafından imzalanan emriyle Kırım'dan zorla sürgün edildi. Sürgün operasyonu

"Kuzey Akımı" adıyla bilindi. Sürgün sonucu yaklaşık 191 bin Kırım Tatarı, SSCB'nin uzak bölgelerine, özellikle Orta Asya'ya gönderildi.

Sürgün sonrasında birçok Kırım Tatar yerleşim yeri terkedildi ve mimari yapıları ya yıkıldı ya da ciddi şekilde hasar gördü. SSCB Halk Komiserleri Konseyi'nin 2 Temmuz 1945 tarihli 5859-1911 sayılı kararnamesine göre, bazı Kırım Tatar evleri diğer bölgelerden gelen yeni yerleşimcilere devredildi ve bu durum, kültürel anıtların yok olmasına neden oldu.

Sovyet döneminde Kırım Tatar kültürü ve tarihi marjinalleştirildi. Kırım Tatarlarının sürgün edilmesinden sonra, Kırım'a geri dönmeleri, 5 Eylül 1967 tarihli SSCB Yüksek Sovyeti Prezidyumu kararnamesine kadar resmen yasaklandı. Bu kararname Kırım Tatarlarını kısmen rehabilite etti, ancak onların tarihi vatanlarına dönmelerine izin vermedi. Tam geri dönüş izni ancak 1989 yılında verildi. Sürgün, Kırım Tatar entelektüel elitinin, mimarlar, tarihçiler ve kültürologlar da dahil olmak üzere, önemli bir bölümünün yok olmasına yol açtı. Bu durum, Kırım Tatar mimarisi alanında bilimsel araştırmalar yapabilecek uzmanların eksikliğine neden oldu. Birçok Kırım Tatarı bilim insanı ve uzmanı baskı gördü ya da sürgünde hayatını kaybetti.

Sovyet döneminde arşiv materyallerine erişim sıkı bir şekilde kontrol ediliyordu. SSCB Komünist Partisi Merkez Komitesi ve SSCB Bakanlar Kurulu'nun 6 Ekim 1948 tarihli 988 sayılı kararnamesine göre, sürgün ve diğer baskı faaliyetleriyle ilgili tüm belgeler gizli tutuldu ve kamuoyuna veya araştırmacılara erişime kapatıldı.

Sovyet döneminde mimari araştırmalar, sosyalist mimarlık ve şehir planlamasının incelenmesine ve propagandasına odaklanmıştı. Devletin ideolojik hedeflerine uygun projelere ağırlık verilirken, ulusal ve etnik mimari gelenekler göz ardı edildi. Akademik yayınlarda yer alan makaleler ve yayınlar, parti çizgisine uygun olmak zorundaydı ve Kırım Tatarları gibi ulusal azınlıklarla ilgili konulara nadiren değiniliyordu.

Kırım Tatar mimarisiyle ilgili araştırmalar, devletten yeterli mali destek ve destek alamıyordu. Gerekli kaynaklar olmadan kapsamlı bilimsel araştırmaların yürütülmesi neredeyse imkansız hale geldi. Devletin finansman dağıtımındaki öncelikleri, sosyalist inşaatın ideolojik hedef ve görevlerine uygun projelere yönelikti.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından ve Kırım Tatarlarının yurtlarına geri dönmesinden sonra, geleneksel kırsal peyzajların yeniden canlandırılması süreci başlamıştır. Ancak bu süreç, modern sosyo-kültürel sorunlarla, örneğin küreselleşme, kentleşme ve ekonomik zorluklarla karmaşık bir hale gelmiştir. Modern Rusya'da Kırım Tatarları, kültürel kimliklerini yeniden kazanma ve mimari miraslarını koruma konusunda zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Kentleşme ve diğer Rus bölgelerinden gelen göç, geleneksel yerleşimlerin daha da tahrip olmasına ve kırsal peyzajların yerinden edilmesine neden olmuştur (Vozgrin, 2014).

Bu bağlamda, Kırım'da kırsal peyzaj mimarisinin oluşumuna etki eden sosyo-kültürel sorunlar, geniş bir zaman dilimini kapsamaktadır ve etnik çatışmalardan kolonizasyona, sürgünlerden modern kentleşme süreçlerine kadar birçok zorluğu içermektedir. Her dönem, bölgenin sosyo-kültürel dokusuna kendi etkilerini katmış olup, bu etkiler kırsal peyzajların mimarisinde kaçınılmaz bir şekilde yansımıştır.

2.2.4. Ekonomik etkenler

Kırım'da kırsal peyzaj mimarisinin oluşumunu etkileyen ekonomik faktörlerin incelenmesi, Kırım Tatar yerleşimlerinin gelişimini anlamak açısından önemli bir unsurdur. Kırım Hanlığı döneminden günümüze kadar uzanan ekonomik koşullar, kırsal alanlardaki mimari ve peyzaj değişiklikleri üzerinde belirgin bir etki yaratmıştır. V.E. Vozgrin'in belirttiği üzere, Kırım'daki ekonomik dönüşümler, arazi mülkiyetindeki değişiklikler, ticaret yolları ve tarımsal geleneklerle ilişkili olarak, kırsal peyzajların şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır.

Kırım Hanlığı döneminde, bölgenin ekonomisi ağırlıklı olarak tarım ve ticaretle destekleniyordu. Toprak kaynakları, soylular, dini kurumlar ve yerel topluluk üyeleri arasında dağıtılıyordu. Bu toprak dağıtım süreci, arazi kullanımının karakterini belirlemekteydi ve dolayısıyla kırsal yerleşimlerin organizasyonu ve mimari özellikleri üzerinde etkili olmaktaydı. Bu bağlamda, Kırım Tatar köylerinde, sınırlı toprak kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılması zorunluluğundan kaynaklanan dar sokaklar, yoğun yerleşim ve belirgin bir planlamanın olmaması gibi karakteristik mimari unsurlar ortaya çıkmaktaydı.

Kırım Hanlığı'nın gelişmesi ve siyasi ve ekonomik etkisinin artmasıyla birlikte, bölgeler arası ticaret de yoğunlaşmıştır. Ana ticaret yolları Kırım'dan geçmekteydi ve bu durum şehirlerin büyümesini ve zanaatların gelişmesini teşvik etmekteydi. Ancak, kırsal alanlar da bu süreçlerden etkilenmiştir. Tarım ürünleri ve zanaat ürünlerine olan talebin artması, arazi kullanımının yapısında değişikliklere yol açmış ve bu da kırsal yerleşimlerin mimari görünümüne yansımıştır. Tarımsal yapılar, ürünlerin depolanması ve işlenmesi için daha uygun hale getirilmiş, ayrıca geçici olarak tüccarların barınmasını sağlayan yapılar inşa edilmiştir.

Rus İmparatorluğu döneminde, 18 yüzyılın sonlarından itibaren, Kırım'ın ekonomik yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Kırım'ın Rus İmparatorluğu tarafından ilhak edilmesinin ardından, bölgenin aktif bir şekilde kolonizasyonu başlamıştır. Toprak kaynakları, yeni sahipler lehine yeniden dağıtılmış ve bu durum, geleneksel tarım biçimlerinin ve buna bağlı olarak kırsal peyzajların değişmesine yol açmıştır. Köylerin mimari özellikleri, yeni ekonomik politikanın etkisini yansıtarak daha standart hale gelmiştir. Bu süreç, birçok geleneksel Kırım Tatar mimari unsurunun kaybıyla birlikte gerçekleşmiştir.

Sovyet dönemi de önemli ekonomik değişikliklerin yaşandığı bir dönem oldu. Tarımın kolektifleştirilmesi ve sanayileşme, geleneksel ekonomik yapıların yıkılmasına yol açtı. Kolhozlar ve sovhozlar, bölgenin ekonomisini ve kırsal peyzajlarını değiştiren ana tarımsal yapılar haline geldi. Köylerde standart konut ve tarımsal yapı projeleri yaygınlaştı ve bu durum, Kırım Tatar köylerine özgü mimari özelliklerin yavaş yavaş ortadan kalkmasına neden oldu. Post-Sovyet dönemde, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren, piyasa ekonomisine geçiş ve finansman eksikliği, Kırım'daki kırsal alanların gelişimini ciddi şekilde yavaşlattı. Bu durum, altyapının bozulmasına ve birçok tarihi mimari yapının çökmesine yol açtı. Sonuç olarak, ekonomik faktörler, Kırım'da kırsal peyzaj mimarisinin oluşumunda geçmişten günümüze önemli bir rol oynamıştır. Bölgenin ekonomik yapısındaki değişiklikler, yüzyıllar boyunca Kırım Tatar köylerinin mimari ve mekansal özellikleri üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuş ve bu durum, Kırım kırsal peyzajlarının evrimini anlamak için bu faktörlerin incelenmesini önemli kılmaktadır.

3. YER ANLAYIŞI: KIRIM BAĞLAMINDA BÜYÜK ÖZENBAŞ VE USKUT

3.1. Kırım'ın Özellikleri

Kırım Yarımadası, Avrupa ve Asya'nın kesişme noktasında, Karadeniz'in kuzeyinde yer almakta olup, jeopolitik bağlamda stratejik bir öneme sahiptir. Karadeniz ve Azak Denizi ile çevrili olması, deniz ticaret yolları için elverişli koşullar yaratmakta ve onu önemli bir ulaşım merkezi haline getirmektedir. Yarımada'nın kuzeyinde Ukrayna, doğusunda Rusya ile sınırı bulunurken, güneyinde Türkiye'den Karadeniz suları ile ayrılmaktadır. Bu tür bir coğrafi konum, Doğu ile Batı arasındaki ticaret yollarının kesişiminde yer alması dolayısıyla Kırım'ın tarih boyunca önemli bir rol oynamasına ve çeşitli kültürler ile medeniyetlerin gelişimine büyük ölçüde etki etmesine neden olmuştur.

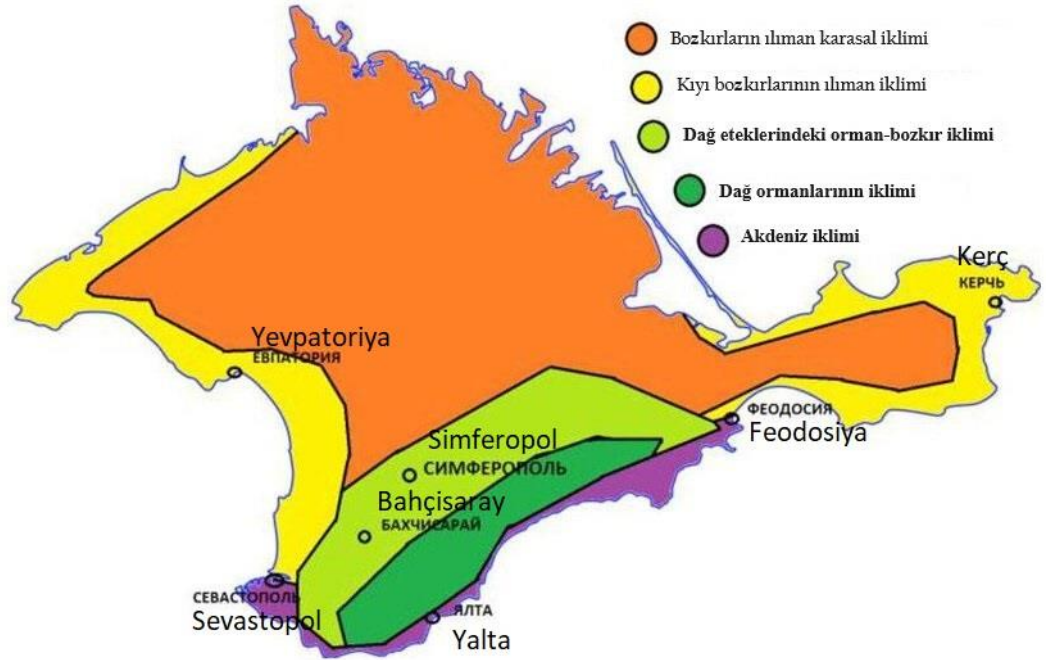

Şekil 3.1. Kırım yarımadasının dünya haritasındaki konumu.

Şekil 3.2. Karadeniz Havzasında Kırım'ın Coğrafi Konumu.

3.1.1. İklimsel, doğal ve coğrafi koşullar

Kırım Yarımadası, coğrafi konumu ve çeşitli doğal koşulları nedeniyle kırsal peyzajların oluşumunu önemli ölçüde etkileyen, birbirine bağlı iklimsel, topoğrafik ve hidrolojik faktörlerden oluşan karmaşık bir sistem olarak değerlendirilmektedir. Bu çeşitli doğal ortam, Kırım Tatar kültürünün bölgenin peyzajını aktif bir şekilde şekillendirdiği Kırım Hanlığı döneminden başlayarak, yüzyıllar boyunca kırsal yerleşimlerin gelişimini belirlemiştir.

Şekil 3.3. Kırım F. Alexey'in iklim bölgeleri haritası (Yazar tarafından tercüme edilmiştir)

Kırım F. Alexey'in iklim bölgeleri haritasında görüldüğü üzere, Kırım'ın çeşitli iklim bölgelerine ayrıldığı ve her birinin kendine özgü özelliklerle karakterize edildiği, dolayısıyla tarımsal faaliyetler ve yerleşim planlaması açısından kendi koşullarını dikte ettiği görülmektedir. Başlıca bölgeler şunlardır:

Merkezi yarımada baskın olan sıcak yazları ve sert kışları ile karakterize edilen, kara ikliminin hakim olduğu bozkır bölgesi. Bu, tarımsal ürünlerin saklanması ve hayvanların barındırılması için dayanıklı ve güvenilir yapılar inşa etme gerekliliğini ortaya koymaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, bu bölgede geleneksel olarak tahıl ekimi yapılmıştır ve bu, tahıl ambarları ve depo binalarının özel bir mimari yapısını gerektirmiştir.

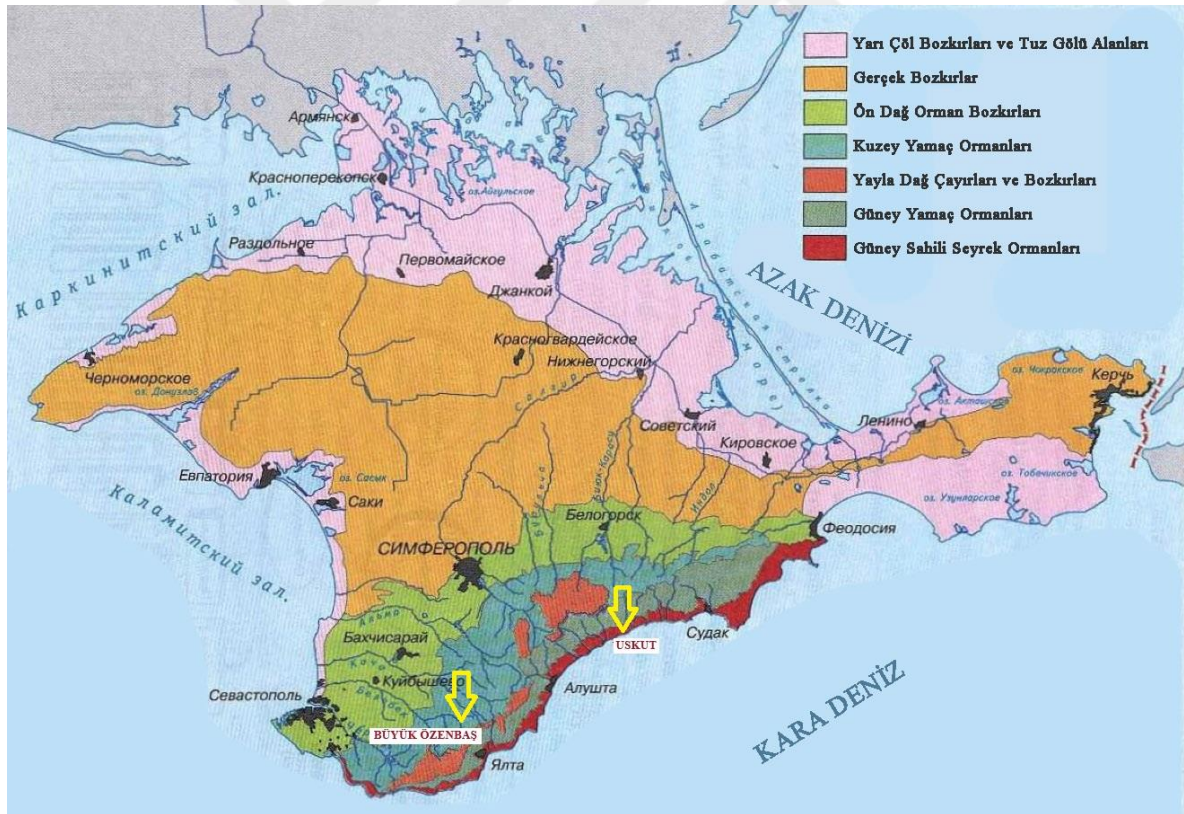
Ana sıradağın kuzey yamaçlarındaki ormanlar ve dağ eteklerindeki orman-bozkır bölgeleri — Bu bölgelerde iklim daha yumuşak ve nem oranı daha yüksek olup, orman yönetimi ve bahçeciliğin gelişmesine katkı sağlamaktadır. İkinci resimde gösterilen yüksek dağlık alanlar, geleneksel mimaride anahtar rol oynayan ormanlarla karakterizedir ve inşaat ve ısınma için gerekli malzemeleri sağlamaktadır. Bu bağlamda, bu iklim bölgeleri için rüzgar ve soğuktan doğal izolasyonu dikkate alan, ormanlarla yakın ilişki içinde gelişen kırsal yerleşimlerin gelişiminden bahsedilebilir.

Güney kıyı bölgesi, bağcılık ve bahçecilik için en elverişli olan Akdeniz iklimi ile karakterizedir. İkinci görüntüde bu bölge, Yalta, Aluşta ve Sudak'ı kapsayan Kırım'ın güney kıyılarını içermektedir. Tarihsel olarak burada, teraslı bağlar ve bahçeler oluşturulmuş, bu da güneş enerjisini etkin bir şekilde kullanmayı ve toprak erozyonunu en aza indirmeyi sağlamıştır. Bu bölgenin mimarisi de, sıcak yaz aylarında havalandırma gerekliliği nedeniyle daha açık yapılarla karakterize edilmiştir. Kırım kırsal peyzajlarının gelişimini belirleyen en önemli doğal faktör, yarımada'nın su kaynaklarıdır. Tarihsel olarak, Kırım Tatar yerleşimleri nehirler ve su kaynakları yakınında inşa edilmiştir ki bu, step ve ormanlık bölgelerdeki nem yetersizliği koşullarında özellikle önemliydi. Haritalardan görüldüğü üzere, Kırım'daki nehirlerin çoğu dağlardan doğmaktadır, bu da dağlık ve ormanlık bölgeleri, yarımada'nın hidrolojisini belirleyen ana su bölücü alanlar haline getirmektedir.

Kırım Hanlığı döneminde, güney sahilinde bahçeler ve üzüm bağları için sulama sistemleri geliştirilmiştir. Bu, özellikle yağışların sınırlı olduğu ve tarımsal bitkilerin devamlı sulama gerektirdiği Akdeniz iklimi koşullarında büyük önem taşımaktadır. Kanallar ve sulama sistemleri gibi yapılar, kurak dönemlerde bile istikrarlı su temini sağlayarak tarım faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini güvence altına almıştır.

Tarihsel olarak, Kırım Tatar kırsal peyzajları, bölgenin doğal koşullarına adaptasyonun bir sonucu olarak şekillenmiştir. Bu durum, yerleşim yerlerinin seçimi, konut ve tarımsal yapılar mimarisi ile tarım uygulamalarında kendini göstermektedir. Örneğin, step bölgelerinde, Kırım Tatarları evlerini, iklim koşullarına dayanıklılık sağlamak amacıyla taş ve kil gibi yerel malzemelerden inşa etmişlerdir. Dağlık bölgelerde ise, mevcut ormanların varlığı ve kışın ısıyı koruma gerekliliği, ahşap yapıların kullanılmasına yol açmıştır.

Tarihsel bağlamı göz önünde bulundurarak, Kırım'ın doğal koşullarının yalnızca tarım ve mimariyi belirlemekle kalmayıp, aynı zamanda doğal kaynakların kullanımına dayalı olarak gelişen kültürel geleneklerin oluşumuna da katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu, üzüm bağları için teraslama yapılarının inşası ve atmosferik nem yetersizliği koşullarında tarım alanlarına su sağlamak için karmaşık sulama sistemlerinin yaratılmasını içermektedir.

Şekil 3.4. Kırım'ın doğal bölgeleri (Yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir)

Şekil 3.4., Kırım'ın doğal bölgelerini gösteren bir haritadır ve yarımada'nın iklimsel ve coğrafi koşullarına bağlı olarak farklı peyzaj türleri sunmaktadır. Harita, kuzey ve merkezi düzlüklerde bulunan yarı çöl bozkırları ve tuz gölü alanlarından, güney yamaçları ve dağlık bölgelerdeki orman ve seyrek ormanlara kadar uzanan ekosistem çeşitliliğini ortaya koymaktadır.

Yarı çöl bozkırları ve tuz gölü alanları, Kırım'ın kuzey ve merkezi bölgelerinin büyük bir kısmını kaplamaktadır. Bu alanlar, düşük yağış oranları, kurak iklim ve kuraklığa dayanıklı bitki örtüsü ile karakterizedir. Bu koşullar, bu toprakları yoğun tarım faaliyetleri için elverişsiz kılmaktadır, ancak hayvancılık, özellikle mera hayvancılığı, bu bölgelerde yaygındır.

Gerçek bozkırlar, yarımada'nın merkezi ve batı bölgelerinde yer almaktadır ve yarı çöl alanlarına göre daha verimli ekosistemler sunmaktadır. Bu bölgeler daha fazla yağış almakta ve bu da yoğun otlakların oluşmasına olanak tanımaktadır. Bozkır bölgeleri, özellikle tahıl üretimi için Kırım tarımında önemli bir rol oynamaktadır.

Ön dağ orman bozkırları, bozkır ile dağlık bölgeler arasında bir geçiş bölgesi olarak hizmet vermektedir. Yüksek bölgelerde yer alan bu alanlar, orman ve bozkır alanlarının bir arada bulunduğu bir peyzaj sunmaktadır. Daha verimli topraklar ve elverişli iklim koşulları, bu bölgeleri tarımsal faaliyetler için uygun hale getirirken, ormanlık alanlar koruyucu ve iklim düzenleyici işlevler sağlamaktadır.

Kırım'ın dağlık bölgeleri, özellikle kuzey yamaç ormanları, meşe ve kayın gibi geniş yapraklı ağaçların hâkim olduğu yoğun ormanlarla kaplıdır. Bu ormanlar, yaz aylarında yüksek nemi koruyarak ve sıcaklıkları düşürerek bölgesel mikroklimayı şekillendirmektedir. Dağlık bölgelerdeki ormanlar, su toplama ve toprak erozyonunu önleme açısından önemli olup, aynı zamanda odun kaynağı olarak da değerlendirilmektedir.

Yüksek dağlık platolar olan yaylalarda ise yayla dağ çayırları ve bozkırları yer almaktadır. Bu bölgeler, sıcaklık dalgalanmaları ve şiddetli rüzgarlarla birlikte sert iklim koşulları ile karakterizedir. Bitki örtüsü burada alçak boyludur ancak ekstrem koşullara uyum sağlamıştır. Dağ çayırları ve bozkırları, esas olarak koyun ve keçi otlatmak için kullanılmaktadır.

Kırım'ın güney sahili, güney yamaç ormanları ve güney sahili seyrek ormanları ile dikkat çekmektedir. Yumuşak iklim ve denize yakınlık, ardıç ve çam gibi her dem yeşil çalılar ve ağaçların yetişmesine elverişli koşullar sunmaktadır. Bu bölgeler aynı zamanda, peyzaj çeşitliliği ve iklim koşullarıyla turistleri çeken önemli rekreasyon alanlarıdır.

Sonuç olarak, Kırım'ın doğal bölgeleri, her biri bölgenin arazi kullanımına, tarımına ve mimari uygulamalarına önemli etkilerde bulunan karmaşık bir peyzaj sistemi sunmaktadır.

3.1.2. Fiziksel boyut

Fiziki coğrafya açısından Kırım, kırsal peyzajın oluşumunu doğrudan etkileyen dağlar, düzlükler ve kıyı bölgelerini içeren çeşitli bir topografyaya sahip bir bölgedir. Yarımada'nın güneyinde yer alan Kırım dağları, bölgeyi farklı tarım ve arazi kullanımı koşullarına sahip birkaç alana bölen doğal bir engel oluşturur. Dağlık ve dağ eteklerindeki alanlarda, sınırlı arazi kaynaklarının en verimli şekilde kullanılmasını gerektiren topografyanın özelliklerinden dolayı teraslı tarım gelenekleri gelişmiştir.

Kırım'ın düzlük alanları, özellikle yarımada'nın kuzey ve merkezi kısımlarındaki bozkır bölgeleri, daha düz bir topografyaya sahiptir ve bu durum geniş tarımsal kullanım için elverişli koşullar yaratır. Bu bölgeler tarihsel olarak tarım ve hayvancılığın merkezi olmuştur ve bu durum kırsal yerleşim yapısına ve peyzajına yansımaktadır.

Büyük Özenbaş ve Uskut köyleri, Kırım Yarımadası'nın güneyinde yer almakta olup, doğal ve iklimsel koşullarda belirgin farklılıklara sahiptirler. Bu durum, köylerin kırsal peyzajlarının ve mimari özelliklerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Büyük Özenbaş, Bahçesaray ilçesi sınırları içerisinde, Kırım'ın güneybatı kesiminde, daha çok karasal iklimin hakim olduğu bozkır bölgesine yakın bir konumda bulunmaktadır. Bu, daha kurak koşullara ve yaz ile kış ayları arasında belirgin sıcaklık dalgalanmalarına yol açmaktadır. Böyle bir iklimde tarım faaliyetleri genellikle tahıl üretimi ve hayvancılık üzerine yoğunlaşmıştır. Bu da, köydeki tahıl ambarları ve ahırlar gibi tarımsal yapılar üzerinde kendini göstermektedir.

Uskut köyü ise, Kırım'ın güneydoğusunda, Aluşta ilçesinde yer almakta olup, yumuşak bir Akdeniz iklimiyle karakterizedir. Bu, bahçecilik ve bağcılık için elverişli koşullar yaratmaktadır. Büyük Özenbaş'taki tarımsal faaliyetlerin aksine, burada tarım arazilerinin büyük kısmı düz alanlarda yer almakta olup, tahıl üretimine yönelik geleneksel bir yerleşim düzeni mevcuttur. Buna karşılık Uskut'ta teraslı tarım sistemi uygulanmaktadır. Bu, yerleşim alanlarının, arazilerin yamaçlarda yer alarak teraslar oluşturacak şekilde düzenlenmesini gerektirmektedir. Bu tür bir düzenleme, sınırlı alanların verimli kullanılmasını sağlamakta ve toprak erozyonunu önleyerek suyun dengeli dağılımını mümkün kılmaktadır. Uskut'taki teraslı bahçeler ve bağlar, yerel doğal koşullara uyum sağlamış özgün bir kırsal peyzaj oluşturmakta olup, bu durum yerel arazi yapısına entegre edilmiş binaları içeren özel mimari çözümler gerektirmektedir.

Şekil 3.5. İlçe Kapsamındaki Büyük Özenbaş ve Uskut Köylerin Coğrafi Konumu

Karadeniz ve Azak Denizi ile çevrili kıyı bölgeleri de kırsal peyzajın oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Buralarda deniz kaynaklarının kullanımı ve ticaretin sürdürülmesine yönelik kırsal yerleşimler gelişmiştir. Ayrıca, denize yakınlık, balıkçılık ve ticaretin gelişmiş olduğu liman köylerinin sıkça rastlandığı yerleşim yapısını etkilemektedir.

Bölgenin jeolojik özelliklerine özel dikkat göstermek gerekmektedir. Kırım, orta derecede sismik aktivitenin olduğu bir bölgede yer almaktadır ve bu durum, kırsal binaların planlanması ve inşasında risklerin göz önünde bulundurulmasını gerektirir. İnşaat sırasında bu sismik aktivitenin dikkate alınması, binaların sismik etkilere karşı dayanıklılığını sağlayan özel mimari çözümlerin kullanılmasına yol açmaktadır.

Topografya: Kırım Yarımadası, karmaşık ve çeşitli bir topografyaya sahiptir ve üç ana bölgeye ayrılabilir: düz (Ön Kırım), dağlık (Dağlık Kırım) ve kıyı (Güney Sahili Kırım) alanları. Kırım'ın düz kısımları, yarımadanın kuzey ve merkezi bölgelerini kaplar ve düz ile dalgalı bir bozkırdan oluşur. Bu bölge, tahıl üretimi ve bahçecilik için aktif olarak kullanılan verimli kara toprakları ile ünlüdür.

Dağlık Kırım, İç, Dış ve Ana olmak üzere üç paralel dağ sırasını içerir. Ana sıradağ, en yüksek olanıdır ve Ay-Petri, Çatırdağ ve Demirci gibi birçok ünlü dağ kütesini barındırır. Yarımadanın en yüksek noktası Roman-Koş Dağı'dır (1545 m). Dağlık topografya, bölgenin iklimini ve su teminini önemli ölçüde etkiler ve yerleşim yerlerinin konumlandırılmasında ve mimarisinde önemli bir rol oynar. Örneğin, dağlık bölgelerde, teraslı bahçeler ve yamaçlarda yer alan yerleşim yerlerine özgü dar sokaklar sıkça görülür.

Güney Sahili Kırım, Karadeniz kıyısı boyunca uzanan, kuzeyde Ana sıradağ tarafından sınırlanan dar bir kara şerididir. Bu bölge, dik yamaçlar, teraslar ve çok sayıda vadiler ile karakterizedir; bu durum, inşaat için zorlu koşullar yaratır ve mimari tasarıma özel bir yaklaşım gerektirir. Bu bölgede mimari, teras yapılar ve sismik etkilere dayanıklı malzemelerin kullanımı ile karakterizedir.

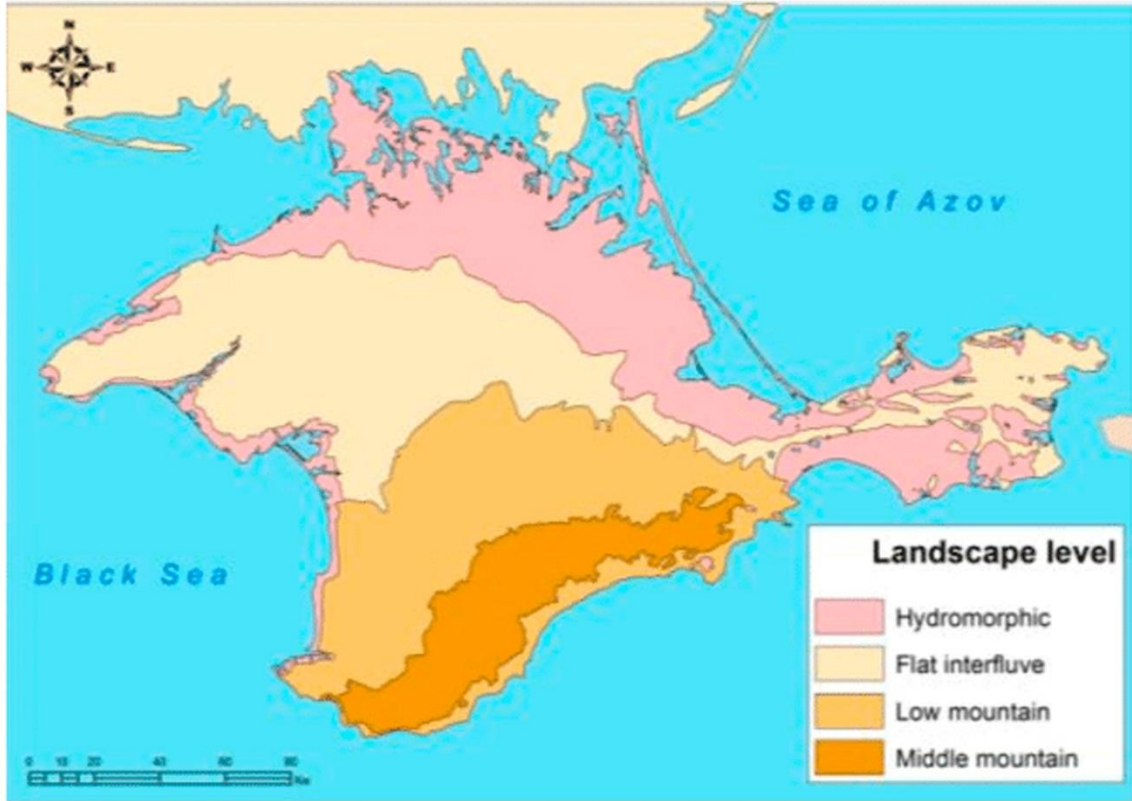
Jeoloji ve Topraklar: Kırım'ın jeolojik yapısı oldukça karmaşık ve çeşitlidir. Dağlık bölgelerde, kireçtaşı, marn ve kumtaşı gibi kayalar baskındır ve bunlar mağaralar, karstik obruklar ve yer altı nehirleri gibi karakteristik karstik topografya formlarını oluşturur. Bu jeolojik oluşumlar, su temini ve toprak yapısı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle karstik kaynaklar, dağlık bölgelerde, yüzey sularına erişimin sınırlı olduğu yerlerde önemli su kaynaklarıdır.

Kırım'ın toprakları da çeşitlidir ve kara topraklar, kestane rengi ve kahverengi orman topraklarını içerir. Bozkır Kırım'ının kara toprakları, yüksek verimliliğe sahiptir ve yoğun

tarım için kullanılır. Dağlık bölgelerde topraklar daha az verimlidir, ancak erozyona karşı dirençli olup çeşitli orman ekosistemlerini destekleme yeteneğine sahiptir. Güney Sahili Kırım'ın toprakları ise alüvyon ve killi toprakların bir karışımını temsil eder ve bahçecilik ve bağcılığın gelişmesine katkıda bulunur.

Hidroğrafya: Kırım'ın su kaynakları sınırlı ve yarımada'nın farklı bölgelerine dengesiz bir şekilde dağılmıştır. Salgir, Alma, Belbek ve Kaça gibi ana nehirler, dağlardan doğar ve sularını düz alanlara taşır. Bu nehirler, özellikle dağlık bölgelerde kısa ve hızlı akışlara sahiptir, bu durum tarımsal ve içme suyu ihtiyaçları için kullanımlarını zorlaştırır. Bu nedenle, bölgede tarihsel olarak, su rezervuarları, kanallar ve sulama sistemlerinin inşası gibi karmaşık su temin sistemleri geliştirilmiştir.

Kırım'ın en önemli su kütleleri, Sasyk-Sivash, Simferopol Rezervuarı ve Çernoreçenskoye Rezervuarı gibi göller ve su rezervuarlarıdır. Bu su kütleleri, büyük şehirlerin ve kırsal yerleşimlerin su temininde, ayrıca tarımsal sulamada hayati bir rol oynar. Yeraltı suları da önemli bir rol oynar ve özellikle Dağlık Kırım'ın karstik bölgelerinde yaygındır. Yeraltı su kaynakları ve kuyular, özellikle kurak dönemlerde yerleşim yerleri ve tarımsal araziler için su sağlar.

Şekil 3.6. Kırım Cumhuriyeti'nin peyzaj seviyeleri. V. A. Tabunshchik, 2020

Hydromorphic - bunlar, yüksek nem ve bataklık, nehir ve göl gibi su kaynaklarının varlığı ile karakterize edilen, pembe renkle vurgulanan alanlardır. Bu alanlar genellikle tarımsal amaçlarla, özellikle de büyük miktarda su gerektiren mahsullerin yetiştirilmesi için kullanılır.

Flat interfluve - açık sarı renkli alanlar, tarım ve altyapı gelişimi için öncelikli alanlar olan düz alanları temsil eder. Bu düz alanlar verimli topraklarla karakterize edilir ve bu da onları tahıl mahsullerinin yetiştirilmesi için ideal kılar.

Low mountain - haritadaki sarı alanlar, ovalar ile yüksek dağlar arasındaki geçiş bölgeleri olan alçak dağları gösterir. Bu alanlar genellikle otlatma ve ormancılığın yanı sıra küçük kırsal yerleşimler için de kullanılmaktadır.

Middle mountain - turuncu alanlar, Kırım'ın yüksek dağ sıralarını içeren orta dağları temsil eder. Bu alanlar ormancılık, rekreasyon ve turizm açısından önemlidir ve aynı

zamanda mansap bölgelerine su kaynakları sağlar. Orta dağlar aynı zamanda bölgenin iklimini ve mikro iklimini etkileyen doğal engeller görevi de görmektedir.

Sismik Aktivite: Kırım, orta derecede sismik aktiviteye sahip bir bölgede yer almakta olup, bu durum bölgedeki mimari tasarım ve inşaat üzerinde ciddi kısıtlamalar getirmektedir. Tarih boyunca, Kırım halkı, özellikle dağlık bölgelerde ve Güney Sahili'nde binaların inşasında olası depremleri göz önünde bulundurmak zorunda kalmıştır. İnşaat normları, sismik etkilere dayanıklı malzeme ve teknolojilerin kullanılmasını içerir; örneğin, güçlendirilmiş taş ve monolitik beton gibi. Ayrıca, dağlık bölgelerde özel yapısal çözümler, örneğin kazıklı temeller ve basitleştirilmiş yapı tasarımları, binaların depremlerde yıkılma riskini azaltmak için aktif olarak kullanılmaktadır.

Sonuç olarak, Kırım'ın fiziksel özellikleri, topografya, jeoloji, topraklar, hidroğrafya ve sismik aktiviteyi içeren kırsal peyzajın oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu faktörler, tasarım ve inşaat süreçlerine özel bir yaklaşım gerektirir ve bu da Kırım kırsal ve kentsel yerleşimlerinin benzersiz görünümünü şekillendirir.

3.1.3. Sosyo-kültürel boyut

Kırım'ın sosyal ve kültürel gelişimi, yüzyıllar boyunca bölgenin kırsal peyzajlarının oluşumu üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Kırım Hanlığı dönemi (1441–1783) boyunca, Kırım Tatar toplumunun sosyal yapısı, arazi mülkiyeti ve akrabalık ilişkileriyle yakından bağlantılıydı ve bu, köy yerleşimlerinin mimarisi ve planlamasını doğrudan etkiliyordu. Geleneksel olarak köyler, akrabalardan oluşan mahallelere (mahalli) bölünmüştü, bu da akrabalık bağlarının ve geleneklerin korunmasını sağlıyordu. Kırım Tatar evlerinin önemli bir özelliği, evlerin inşasında terasların kullanıldığı dağ yamaçlarında yer almasıydı. Evlerin etrafındaki arazi, meyve, sebze ve üzüm yetiştirilen küçük parsellere bölünmüştü. Yapı malzemeleri, taş ve ahşap gibi, doğrudan bölgeden temin ediliyor, bu da kırsal evlerin mimarisini çevredeki peyzajın organik bir parçası haline getiriyordu.

1783 yılında Kırım'ın Rus İmparatorluğu'na ilhak edilmesinden sonra, sosyal yapı ve arazi mülkiyetinde önemli değişiklikler başladı. İmparatorluk yetkilileri, yarımada bölgesine Ortodoks köylülerin yerleştirilmesini teşvik eden yeni yasalar çıkardı, bu da demografik yapıyı değiştirdi ve karma köylerin ortaya çıkmasına yol açtı. Bu köylerde, o dönemin Rus

mimarisine özgü Ortodoks kiliseleri ve yapılar baskın hale gelmeye başladı. Arazi kullanımındaki değişiklikler, geleneksel Kırım Tatar yaşam tarzının kademeli olarak dışlanmasına neden oldu, bu da köylerin planlamasında değişikliklere ve yeni tarımsal yapı türlerinin ortaya çıkmasına yol açtı.

Sovyet döneminde kolektivizasyon ve sanayileşme, Kırım kırsal peyzajlarının dönüşümünün ana itici güçleri oldu. Kolhozlar ve sovhozların kurulması, küçük arazilerin birleştirilmesini ve köylerin yapısının sadeleştirilmesini gerektiriyordu. Geleneksel Kırım Tatar evleri ve tarımsal yapılar, genellikle tüm Sovyetler Birliği için tipik olan standart yapılarla değiştirildi. Kolektif çiftlikler, yeni tarım ve hayvancılık yöntemlerini benimseyerek kırsal peyzaj üzerinde de etkili oldu: tarlalar genişledi ve sulama sistemleri ya modernize edildi ya da yenileriyle değiştirildi.

Günümüz Kırım'ın sosyal ve kültürel gelişimi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Kırım Tatar geleneklerinin yeniden canlanması ve sürgün edilen halkların yarımada ya geri dönmesi ile karakterize edilmektedir. Bugün, geleneksel mimari unsurların ve tarım yöntemlerinin yeniden kullanıldığı Kırım Tatar köylerinin yeniden inşası süreci gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, modern inşaat ve altyapı geliştirme, kırsal peyzajlara kendi değişikliklerini getirmekte, bu da onları tarihî görünümüne kıyasla daha çeşitli ancak daha az otantik hale getirmektedir.

Sonuç olarak, Kırım Hanlığı döneminden günümüze kadar olan sosyal ve kültürel unsurlar, Kırım'ın gelenekler, sosyal yapı ve arazi mülkiyeti ve mimarideki değişiklikler arasındaki karmaşık etkileşimi yansıtan benzersiz kırsal peyzajlarının oluşumunda önemli bir rol oynamıştır.

3.1.4. Ekonomik boyut

Kırım Yarımadası, kendine özgü doğal ve iklimsel koşullarıyla, Kırım Hanlığı döneminden günümüze kadar bölgenin ekonomik gelişiminde önemli bir yer tutmuştur. Kırım'ın ekonomik oluşumu ve gelişimi, doğal kaynakları, stratejik konumu ve tarihsel süreçler tarafından belirlenmiş olup, bu süreçler tarım, bağcılık, ormancılık, ticaret ve turizm gibi çeşitli ekonomik sektörler üzerinde etkili olmuştur.

Tarım, yüzyıllar boyunca Kırım ekonomisinde merkezi bir rol oynamıştır. İlk haritada gösterildiği gibi, yarımada'nın step bölgeleri, sıcak yazlar ve soğuk kışlar ile karakterize edilen karasal bir iklime sahiptir. Bu koşullar, tarımsal ürünlerin depolanması ve hayvanların barındırılması için sağlam ve dayanıklı yapıların oluşturulmasını gerektirmiştir; bu yapılar, aşırı sıcaklık değişimlerine karşı koruma sağlamalıdır. Zengin kara topraklar ve kestane renkli topraklar, bu bölgelerin yüksek verimliliğe sahip olmasını sağlamış, bu da onları yoğun tarım için elverişli kılmıştır. Buğday ve arpa gibi tahıl ürünleri geniş ölçekte yetiştirilmiş ve bu durum, tahıl ambarları ve depoları gibi özel tarımsal altyapının oluşturulmasını gerektirmiştir.

Tarihsel olarak, Kırım Hanlığı döneminde, Kırım Tatarları, bölgenin doğal koşullarına uyum sağlayarak tarımsal uygulamalarını geliştirmişlerdir. Step bölgelerinde, arazi kaynaklarına erişimin kolaylığı ve uygun iklim koşulları sayesinde, Kırım Tatarları yoğun tarım yapmış ve bu tarım, ekonomik refahlarının ana kaynağı olmuştur. Bu durum, kırsal yerleşimlerin gelişimini ve onların mimari özelliklerini etkilemiştir.

İkinci haritada görüldüğü gibi, Kırım'ın güney kıyısı, bağcılık ve bahçeciliğin gelişmesi için elverişli olan Akdeniz iklimiyle ayırt edilir. Güneşli iklim, yumuşak kışlar ve sıcak yazlar, üzüm bağları ve meyve ağaçlarının yetiştirilmesine olanak tanımış ve bu, bölgenin tarımsal uzmanlaşmasının temelini oluşturmuştur. Kırım Hanlığı döneminde bile gelişmiş olan bağcılık, Güney Kıyısında ekonomik olarak önemli bir rol oynamıştır. Bu bölgede, rüzgar erozyonunu önlemek ve güneş enerjisinden azami düzeyde yararlanmak amacıyla teraslı bağcılık uygulamaları geliştirilmiştir.

Kırım'daki bağcılığın ekonomik önemi, aynı zamanda şarapçılığın gelişmesinde ve diğer bölgelere ihracatında da kendini göstermiştir. Güney Kıyısında üretilen Kırım şarapları, yalnızca iç piyasada değil, aynı zamanda yarımada'nın dışında da yüksek değer görmüştür. Bu durum, Kırım'ın Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya gibi diğer bölgelerle ticari bağlarının gelişmesine katkı sağlamıştır.

Kırım'ın dağlık bölgeleri, haritada gösterildiği üzere, orman kaynakları sayesinde yarımada'nın ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Kırım'daki ormanlar, özellikle Ana Sıra Dağlarının kuzey yamaçları ve orman-bozkır kuşaklarında, bölgenin ekonomik yaşamında

önemli bir rol oynamıştır. Ormanlar, inşaat malzemeleri, yakıt ve diğer gerekli kaynakların yerel halka sağlanmasında temel bir kaynaktır. Bu bölgelerdeki ahşap mimari, dağlık bölgelerin iklimsel koşullarına uyum sağlayarak, kışın ısının korunmasını ve güçlü rüzgarlardan korunmayı sağlamıştır.

Kırım'da ormancılığın ekonomik rolü, yalnızca yerel ihtiyaçların karşılanmasıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda kereste ticaretinin gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Ormancılık, dağlık bölgelerin ekonomik istikrarını destekleyerek, iş imkânları sağlamış ve altyapının gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Kırım'ın önemli ticaret yollarının kesişim noktasında bulunan stratejik konumu, onu Karadeniz'deki uluslararası ticaret sisteminde kilit bir nokta haline getirmiştir. Yüzyıllardır yarımada, Avrupa ve Asya arasındaki ticaretin bir bağlantı noktası olarak hizmet etmiş ve aynı zamanda Karadeniz üzerinde önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Tahıl, şarap, meyve ve kereste ticareti, bölgenin ekonomik refahına katkıda bulunmuş ve onun uluslararası arenadaki konumunu güçlendirmiştir.

Kırım Hanlığı döneminde ticaret, yarımada ekonomisinde önemli bir rol oynamış, gelir akışını sağlamış ve altyapının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bahçesaray ve Kefe (günümüzde Feodosya) gibi Kırım şehirleri, farklı bölgeler arasında ticaretin gerçekleştiği önemli ticaret merkezleri haline gelmiştir. Ticaretin gelişmesi, kültürel değiş tokuşu ve Kırım'ın uluslararası ekonomik ve siyasi süreçlere entegrasyonunu da teşvik etmiştir.

19 yüzyılın ortalarından itibaren Kırım, bir tatil bölgesi olarak dikkat çekmeye başlamış ve bu durum turizmin ve rekreasyonel ekonominin gelişmesine katkı sağlamıştır. Zengin kültürel mirası, eşsiz doğal koşulları ve Kırım Tatar kültürüyle bağlantılı tarihi anıtlar, yarımadayı turistler için cazip kılan başlıca faktörler arasında yer almıştır. Turizmin gelişmesi, Kırım'ın ekonomik büyümesine katkıda bulunmuş, yeni iş imkânları yaratmış, ulaşım ve otelcilik altyapısının gelişimini teşvik etmiş ve yerel halkın yaşam standartlarını iyileştirmiştir.

Turizm, günümüzde de Kırım ekonomisinde önemli bir rol oynamaya devam etmekte olup, bölgenin kültürel ve tarihi mirasının korunması ve tanıtılmasına katkı sağlamaktadır.

Turizm sektörünün ekonomik gelişimi, Kırım'ın doğal ve kültürel kaynaklarıyla yakından ilişkilidir ve bu kaynaklar yarımada'nın önemli bir değeri olarak kalmaya devam etmektedir.

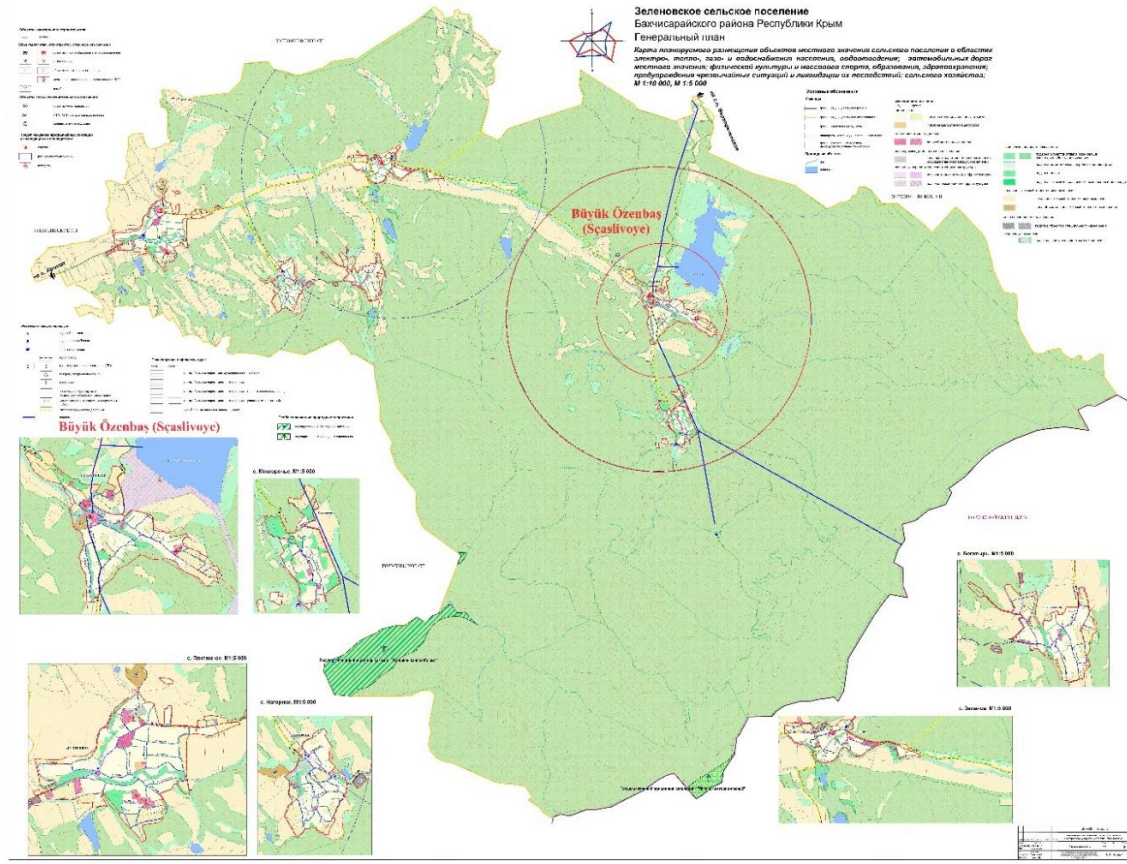
Sonuç olarak, yüzyıllar boyunca Kırım'ın ekonomik gelişimi, doğal koşulları ve coğrafi konumuyla yakından bağlantılı olmuştur. Tarım, bağcılık, ormancılık, ticaret ve turizm gibi tüm bu ekonomik sektörler, bölgenin doğal ve iklimsel özelliklerine uyum sağlayarak gelişmiş ve Kırım'ın kendine özgü ekonomik peyzajının oluşmasına katkıda bulunmuştur. Tarihî bağlam, yarımada'nın doğal kaynaklarının ekonomi üzerindeki önemini vurgulamakta ve bu kaynakların yüzyıllar boyunca bölgenin gelişimi ve refahı üzerindeki etkisini göstermektedir.

3.2. Büyük Özenbaş'ın Özellikleri

Büyük Özenbaş köyü, Kırım Yarımadası'nın güneybatı kısmında yer almakta olup, coğrafi konumu ve çeşitli doğal koşulları nedeniyle benzersiz bir araştırma nesnesi teşkil etmektedir. Bahçesaray ilçesi sınırları içinde yer alan köy, geleneksel kırsal peyzajlarını korumuş Kırım Tatar yerleşimleri arasında önemli bir konuma sahiptir. Köy, stepler ile dağ etekleri arasındaki geçiş bölgesinde bulunmakta olup, mikroklimatik çeşitlilik ve doğal kaynakların zenginliğiyle özel bir karakter kazanmaktadır.

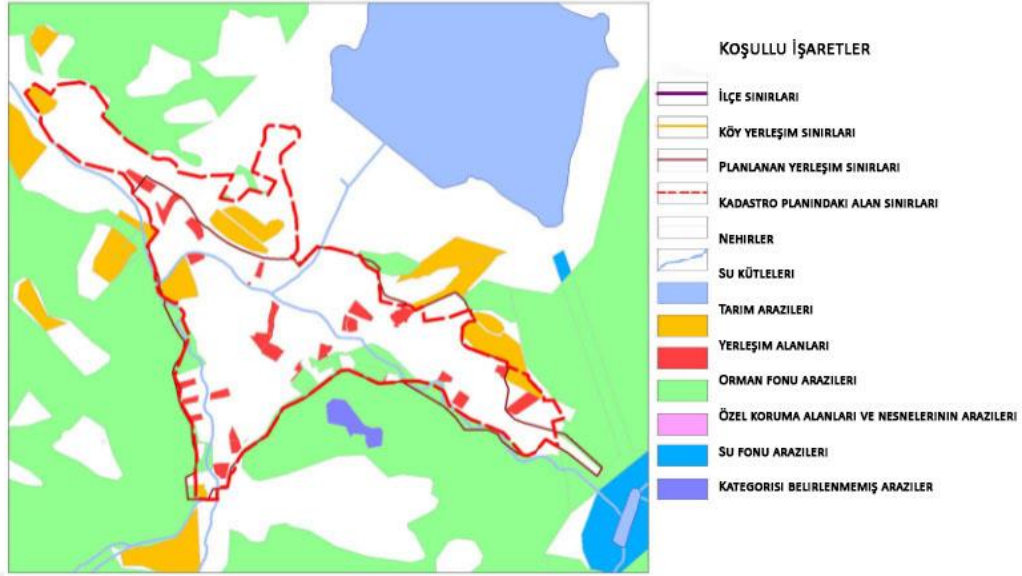

Şekil.3.7. Büyük Özenbaş ve Uskut köylerin Kırım Bağlamında Coğrafi Konumu

Şekil.3.8. Bahçesaray İlçenin Genel İmar Planı Projesi, Kırım Cumhuriyeti. (Yazar tarafından tercüme edilmiştir)

Bu paragrafta, Büyük Özenbaş köyünün iklimsel ve doğal koşulları, fiziksel, sosyo-kültürel ve ekonomik yönleri, kırsal peyzaj prizmasında ele alınacaktır. Bu yönlerin analizi, coğrafi konum ve doğal-iklimsel koşulların köyün kırsal mimarisi ve sosyo-ekonomik yapısının gelişimi üzerindeki etkilerini daha derinlemesine anlamaya yardımcı olacaktır. Bu unsurların incelenmesi, Kırım'ın bu bölgesindeki kırsal peyzajların fiziksel özelliklerinin oluşumuna etki eden faktörlerin belirlenmesine olanak sağlayacaktır.

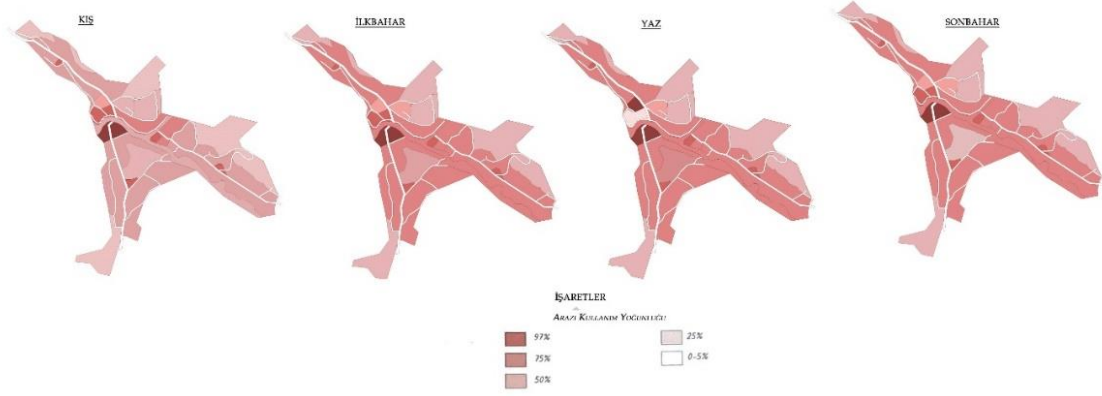
Şekil.3.9. Büyük Özenbaş (Shchastlivoe) köyünün bölgesel imar planı. (Yazar tarafından tercüme edilmiştir)

3.2.1. İklimsel, doğal ve coğrafi koşullar

Büyük Özenbaş köyünün doğal ve iklimsel koşulları, kırsal peyzajın oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır ve bu koşullar, köyün mimari özelliklerini ve yerel halkın tarımsal uygulamalarını belirlemektedir. Coğrafi olarak köy, Kırım Yarımadası'nın güneybatısında yer almakta olup, ılıman karasal iklim bölgesine aittir. Bu iklim, sıcak yazlar ve soğuk kışlar gibi belirgin mevsimsel sıcaklık dalgalanmaları ile karakterizedir. Bu sıcaklık dağılımı, yerel tarımsal ve mimari çözümlerin sert kış koşullarına uyum sağlamasını gerektirir; bu da, örneğin, kışın mahsulleri donlardan koruyabilecek sağlam ambarlar ve tahıl depolarının inşasında kendini gösterir.

Şekil.3.10.'da, yılın mevsimine bağlı olarak arazi kullanım yoğunluğunun nasıl değiştiği gösterilmektedir. Kışın, tarımsal faaliyetlerin yoğunluğu önemli ölçüde azalır, bu da bitkilerin düşük sıcaklıklardan korunma ihtiyacı ve büyüme olanaklarının sınırlı olmasıyla ilgilidir. Özellikle kış aylarında, çoğunlukla soğuk rüzgârlardan en fazla korunan ve tarım yapılarına en yakın olan araziler kullanılır; burada, malç veya örtüler kullanarak ısıyı koruma gibi ek önlemlerin alınması mümkündür. Bahar döneminde ise sıcakların gelmesiyle arazi kullanımının yoğunluğu önemli ölçüde artar, bu da ekim alanlarının genişlemesi ve tarlalardaki aktif çalışmaların başlamasıyla kendini gösterir. Bu dönem, yeni

ekimlerin hazırlanmasını ve erken büyüme dönemindeki genç bitkilerin bakımını içerebilir ve bu bitkilerin özel dikkat gerektirdiği bir dönemdir.

Şekil.3.10. Büyük Özenbaş köyü topraklarının kullanım yoğunluğunu gösteren şema.

Yaz, en aktif tarımsal sezon olarak, arazilerin en yoğun şekilde kullanıldığı dönemdir; bu dönemde ana mahsul toplanır ve çok yıllık bitkilerin bakımı yapılır. Bu dönemde, kuraklık riskine karşı tedbirlerin alınması büyük önem taşır; çünkü karasal iklime sahip yerlerde yaz sıcakları tarım için önemli bir tehdit oluşturabilir. Büyük Özenbaş'ta geleneksel olarak, sulama ve doğal örtülerin kullanılması gibi yöntemler, tarımsal ürünlerin kavurucu güneşin etkilerinden korunmasını sağlamak amacıyla uygulanmaktadır.

Sonbahar ise kışa hazırlık zamanıdır. İllüstrasyonda görüldüğü üzere, bu dönemde arazi kullanımının yoğunluğu giderek azalır; bu da hasat işlemlerinin tamamlanması ve kış öncesi hazırlık çalışmalarının başlamasıyla ilgilidir. Sonbahar döneminde tarım faaliyetleri, geç hasat edilen ürünlerin toplanması, toprak işleme ve toprağın verimliliğini korumaya yönelik tedbirlerin alınması üzerinde yoğunlaşır. Bu tedbirler arasında gübreleme, malçlama ve toprak erozyonunu önlemek için drenaj sistemlerinin kurulması yer alabilir.

Köyün Kırım'daki dağ eteklerinde yer alması, iklimini de etkiler. Bu bölgede, arazinin topografyasına bağlı olarak sıcaklık ve nemlilik açısından önemli farklılıklar gözlemlenmektedir. Örneğin, günün büyük bir bölümünde gölgede kalan kuzey yamaçlar genellikle daha nemli ve serin bir iklime sahiptir, bu da orman bitkilerinin ve çok yıllık bitkilerin, örneğin fındık ağaçlarının, gelişmesine katkıda bulunur. Güney yamaçlar ise

güneş ışınlamına daha fazla maruz kaldığından, burada bağcılık ve bazı tahıl türleri gibi kuraklığa dayanıklı bitkilerin yetiştirilmesi için elverişli koşullar oluşur. Aynı köy içinde mikroklimatik bölgelere ayrılan bu durum, tarım arazilerinin planlanmasında özel gereksinimlere yol açar; bazı araziler belirli ürünlerin yetiştirilmesi için, diğerleri ise bu ürünlerin depolanması ve işlenmesi için kullanılmaktadır.

Sonuç olarak, Büyük Özenbaş köyünün doğal ve iklimsel koşulları, mevsimsel sıcaklık dalgalanmaları, topoğrafik özellikler ve mikroiklim de dâhil olmak üzere, kırsal peyzajın oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu koşullar, tarımsal uygulamaların seçimini, mimari çözümleri ve ekonomik faaliyetlerin organizasyonunu belirleyerek köyün Kırım'daki zorlu iklim koşullarında sürdürülebilir gelişimini sağlamaktadır.

3.2.2. Fiziksel boyut

Kırım Yarımadası'nın güneybatısında yer alan Büyük Özenbaş köyü, coğrafi ve topoğrafik özellikleri bakımından eşsiz bir araştırma alanı sunmaktadır. Bahçesaray bölgesinde bulunan köy, düz alanlar ile dağlık bölgeler arasında yer almakta olup, karmaşık ve çeşitli bir yer şekline sahiptir. Köyün merkezine yakın olan düz alanlar, tarım için daha uygun olup, uzun yıllar boyunca yerleşim ve yoğun tarım faaliyetlerine ev sahipliği yapmıştır. Bu araziler, nispeten yumuşak eğimleri ve kolay işlenebilir olmalarıyla dikkat çekmekte olup, bölgedeki yerleşimlerin ana alanlarını oluşturmaktadır.

Büyük Özenbaş köyünün yerleşim planı, bölgenin topografyası ile yakından ilişkilidir. Düz alanlarda yapı yoğunluğu oldukça yüksektir. Bu bölgeler, uygun topoğrafik özellikleri sayesinde geleneksel tarım köylerinin temelini oluşturmuştur. Bu yerlerde, yerel iklim ve yer şekillerine uygun olarak inşa edilen geleneksel Kırım Tatar evleri bulunmaktadır. Genellikle köyün merkezine yakın olarak inşa edilen bu evler, su kaynaklarına ve altyapıya kolay erişim sağlamaktadır. Evlerin yanında, ürünlerin ve tarım aletlerinin depolanması için gerekli olan ahırlar, ambarlar ve tahıl depoları gibi tarımsal yapılar yer almaktadır. Yapılar genellikle birbirine yakın bir şekilde konumlandırılarak, sosyal bağların güçlenmesine ve köyün güvenliğinin artırılmasına katkıda bulunmaktadır.

Köyün fiziksel yapısının en karmaşık ögesi dağlık bölgelerdir. Burada, yer şekilleri daha eğimli hale gelmekte ve doğal koşullar, arazi kullanımında ve yerleşim planlamasında

belirleyici rol oynamaktadır. Bu bölgelerde yapı yoğunluğu oldukça düşüktür ve bu, karmaşık yer şekillerine uyum sağlama gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Dağ yamaçlarında kesilen teraslar, üzüm bağları ve bahçeler gibi tarım arazileri için temel oluşturur ve bu, belirli yetiştirme koşulları gerektirir. Teraslama, sadece toprak erozyonunu önlemekle kalmaz, aynı zamanda tarımsal faaliyetler için daha istikrarlı koşullar oluşturur. Bu teraslar ayrıca, dağlık yer şekillerine uyum sağlayarak oluşturulan ve insan-doğa etkileşimini yansıtan özgün kırsal peyzajların oluşmasına katkıda bulunmaktadır.

Şekil.3.11. Büyük Özenbaş köyünün su kaynakları. Yandex maps (Yazar tarafından tercüme edilmiştir)

Büyük Özenbaş köyünün fiziksel yapısının önemli bir ögesi, yerleşim yerlerinin ve tarım arazilerinin konumunu büyük ölçüde etkileyen su kaynaklarıdır. Köyün içinden geçen Büyük Özenbaş, Küçük Özenbaş ve Belbek gibi nehirler, hem içme suyu hem de tarımsal sulama için hayati öneme sahiptir. Bu nehirler ve diğer doğal su kaynaklarına yakınlık,

yerleşim yerlerinin seçiminde belirleyici olmuştur. Yaz aylarında suya olan ihtiyaç önemli ölçüde arttığında, istikrarlı bir su kaynağının varlığı, tarımın sürdürülebilirliği açısından kritik bir faktör haline gelir. Köyde, tarım arazilerine suyun eşit şekilde dağıtılmasını ve kuraklıkların önlenmesini sağlayan sulama sistemleri, kanallar ve arklar geliştirilmiştir.

Büyük Özenbaş köyünün fiziksel yapısı, ayrıca ulaşım ve diğer altyapının gelişimini de büyük ölçüde etkilemektedir. Düz alanlarda, köyü Bahçesaray ve Sivastopol gibi diğer yerleşim yerlerine bağlayan ana yollar döşenmiştir. Bu yollar, iyi geçiş imkanı sağlamakta ve ticaretin yanı sıra dış dünya ile aktif etkileşimi sürdürmek için önem arz etmektedir. Dağlık bölgelerde ise yollar daha dar ve dolambaçlı hale gelir ve bu durum, ulaşımı kısıtlar ve bu yolların geçişini daha az elverişli kılar. Bu da, bu bölgelerin sosyo-ekonomik gelişimini etkiler ve onların genel altyapı ağına entegrasyonunu zorlaştırır.

Sonuç olarak, Büyük Özenbaş köyünün fiziksel yapısı, karmaşık yer şekilleri ve doğal koşulların etkisiyle şekillenmiş olup, köyün planlamasını ve tarımsal ile altyapısal faaliyetlerini belirlemiştir. Köyün düz ve dağlık alanları, arazi kullanımında ve peyzajın oluşumunda çeşitlilik yaratarak, bölgenin doğal koşullarına derin bir uyum sağlayan yerel halkın adaptasyonunu yansıtmaktadır.

3.2.2.1. Köy planlama yapısının özellikleri

Büyük Özenbaş.Kırım'ın en büyük köylerinden biri, Bahçesaray bölgesinin en güneydoğusunda, nehir vadisinin üst kesimlerinde yer almaktadır. Belbek, Ai-Petri sırtının batı eteğinde. Köy, 1774 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin Kefin Sancağı'na bağlı Mangup Kadılığı'nın bir parçasıydı. Kırım Hanlığı'nda Büyük-Özenbaş, Bahçesaray Kaymakan bölgesinin Mangup Kadılığı'nın bir parçasıydı. Kameral'ın 1784'teki Kırım tasvirinde üç mahalla köyü kayıtlıdır: Uzenbaş, Başka Bir Uzenbaş ve Üçüncü Uzenbaş. Köy, biri ana cami olmak üzere her birinde bir cami bulunan beş mahalleye ayrılmıştı. Mahalle isimleri: Juma-Male, Yeni-Male, Yukari-Male, Artyna-Male (Efendi Ahai), Asha-Male. (Seitumerov Sh.S. 2016)

1858 yılında Büyük-Özenbaş'ta Acı Veli köyünün köylüsü Acı Seyit Asanoğlu'nun masraflarıyla, yüksek bir Müslüman okulu açılması planlanan bir bina inşa edilmekteydi.

Müderrislik görevine bu köyün sakinlerinden, görgüsü ve görgüsüyle tanınan Seit Osman Seyit Asan-oğlu teklif edilmiştir.

1902 yılında Müderris Seit Ennan Efendi, yeni bir medrese binası inşa etmek için izin talebinde bulunmuş ve onay alınmıştır.

1914 yılında köyde bir medrese faaliyet gösteriyordu, ancak iki mektebin faaliyet dışı olduğu belirtilenmekteydi.

Köyde 1915 yılında 2.072 Müslüman nüfusu ve 187 “dış nüfus”tan oluşan 480 hane kayıtlıydı.

1920'li yıllarda Büyük-Özenbaş'ta faaliyet gösteren beş değirmen vardı.

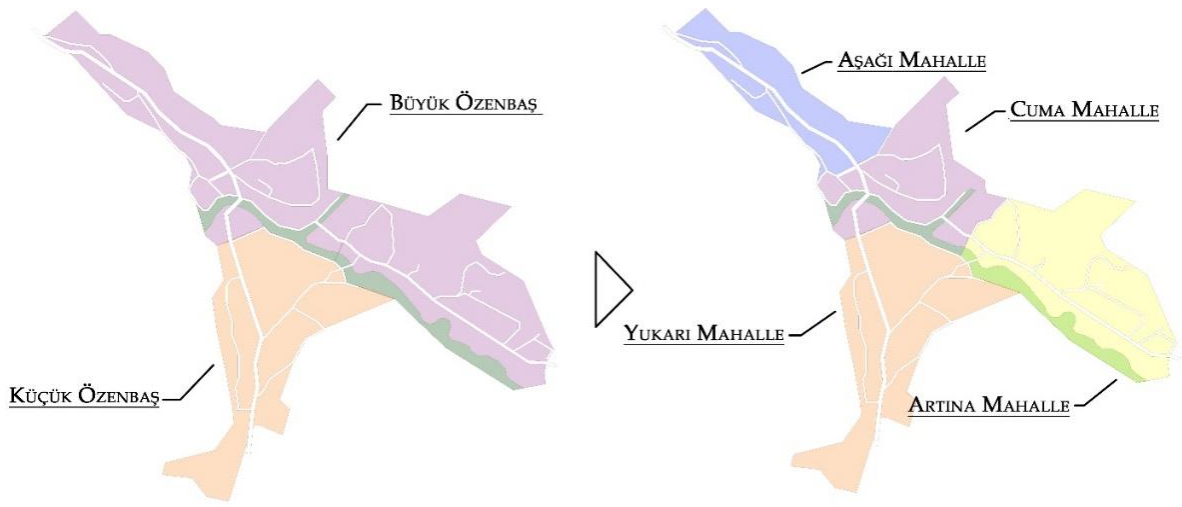
1939 yılında köyün nüfusu 1.545 kişiydi.

1943 kışında köy sakinleri. Büyük-Özenbaş, partizanları desteklediği şüphesiyle Alman birlikleri tarafından diğer köylere (Le Havre, Foti-Sala, Yanju, Albat vb.) tahliye edildi ve evleri yakmıştır.

1944 yılında Kırım Tatarlarının sürgününden sonra köyün adı Schastlivoe olarak değiştirildi. Savaş sonrası dönemde Schastlivensky rezervuarının inşasıyla bağlantılı olarak, savaş öncesi sakinler arasında Managatra olarak bilinen köyün bloklarından biri Müslüman mezarlığıyla birlikte yıkıldı. Kırım Tatarlarının anayurtlarına dönüşüyle birlikte, yerel Müslüman cemaatinin çabalarıyla ayakta kalan tek Büyük-Özenbaş camisi iade edildi.

Büyük-Uzenbaş köyünün orta kısmı 387 m yükseklikte bir alanda yer almaktadır. Ana bina ve yapılar bu kısımda yer almakta olup buradaki sokak ağı en gelişmiş ve karmaşıktır. Ana cadde güneyden kuzeye doğru uzanıyor ve köyün ortasından geçmektedir. Bir diğer önemli cadde ana caddeyi keserek batıdan doğuya doğru uzanarak köyün merkezinde bir kavşak oluşturmaktadır. Köyün sokakları genellikle araziye takip ederek tepelerin etrafından ve yokuşlardan yukarı doğru kıvrılarak ilerler. Güney ve batıdaki dağlık bölgelerde, sokaklar zorlu araziye uyum sağlayacak şekilde daha dik çıkış ve inişlere sahiptir.

Merkezin kuzeyi ve doğusunda daha düz ve düzenli sokaklara sahip mahalleler var, bu da daha düz bir araziye işaret etmektedir. Köyün güney ve batı kesimlerinde ise sokaklar daha kaotik bir yapıya sahip olup dağlık manzarayı yansıtmaktadır. Ana caddeler boyunca müstakil evlere ve ek binalara giden çok sayıda ikincil yol ve patika bulunmaktadır. Dağlık bölgelerde bu patikalar genellikle dar ve dolambaçlı olup yamaçlardaki evlere kadar ulaşmaktadır. Köyün içinden geçen nehir veya akarsuların varlığı köprülerin ve setlerin yerini belirlemektedir.

Şekil 3.12. Büyük Özenbaş Köyü. 1891 Kırım Verstovaya haritasına dayanarak köyü ana ve ikincil mahallelere ayırma şeması.

Sokak ağı su kütlelerinin kesişimine uyarlanmıştır, bu da ek köprülerin ve kıyı tahkimatlarının varlığına yol açabilmektedir. Ana cadde, tüm cadde ağının etrafında düzenlendiği ana arterdir. Köyün merkezindeki kavşak, diğer sokakların ayrıldığı önemli bir düğüm noktasıdır. Sokak ağı, dağlık kısımlarda dolambaçlı yollar ve düz alanlarda daha düz sokaklar ile araziye uyarlanmıştır.

3.2.2.2. Geleneksel evlerin mimari özellikleri

Batı Kırım'ın eteklerindeki en karakteristik köy yerleşimi türü, Kachi ve Belbek havzası bölgesindeki güney Kırım sırtının kuzeydeki hafif eğiminin uzak vadilerinde korunmuştur. Burada, kalın meşe ("emen") gövdelerinin bir "şapa" kaması kullanılarak bölünmesiyle elde edilen çok masif tahtalardan yapılmış, çok tuhaf kütük evleri temsil eden, ahşaptan yapılmış eski evlere, "çatma ev"e rastlamaktayız. Levhalar kenar olarak üst üste yerleştirilir ve levhaların uçları 30-40 dışarı çıkacak şekilde köşelerden çapraz olarak derin dişlerle sabitlenir. Genişliği 38 cm'ye ulaşan levhaların kenarlarında dönmemesini sağlamak için, bitişik dikey, bazen duvar düzlemi boyunca eğimli, kelepçeli kirişler, "payvand" ile birlikte sabitlenirler. Bu destekler aynı meşe tahtalardan yapılmış ve dış tarafa ahşap çiviler, "çuy" ile çivilenmiştir.

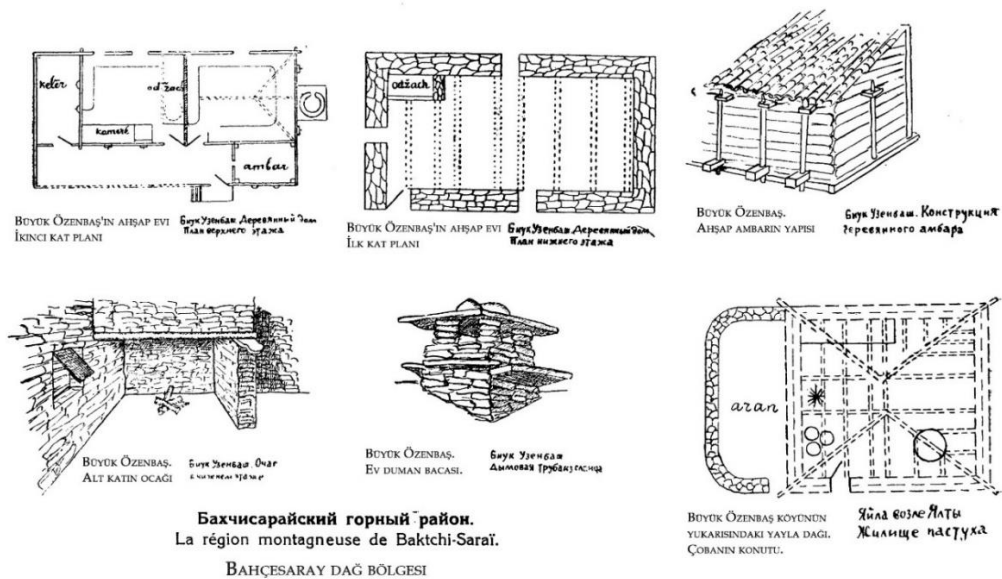

Şekil 3.13. Büyük-Özenbaş, Çeşme-mahalla caddesinin genel görünümü. BIKAMZ fonları, No. 259 (mad. env. No. 1020). Fotoğraf: Yanovsky, 1929.

Bu tür kütük evler ya alçak bir taş temel üzerine doğrudan zemine yerleştirilir ya da yüksek duvarları bir taraftaki arazinin eğimini düzleştiren taştan yapılmış bir alt kata yükselmektedir. İlk, en basit durumda, ev, çoğunlukla farklı bir malzemeden yapılmış, ekli bir girişe sahip 5,6 X 4,25 metrelik bir odadan oluşan uzun tek katlı bir binadır. Ön ve arka duvarların tahtalarını sabitleyen, ancak bir buçuk metre yüksekliğe ulaşan ahşap dikey plakalar, uçları dışarı doğru çıkıntı yapan yatay ana çubuklarla evin üzerinden çiftler halinde bağlanır. Üç veya dört arasında tavanın altından geçerler ve üst uçları duvarların 80 santimetre yukarısında, üçgen çatının sırt eğiminin geçtiği "makas" gibi bir kısıkaç gibi bir haç oluşturan masif kirişler için bir destek oluştururlar. Burada en yoksul evlerde bile düz çatılara rastlanmıyor. Tavan yoktur ve karartılmış ve sanki dumandan cilalanmış gibi hafifçe kesilmiş masif kirişlerden yapılmış üçgen çatının tonozu sağlamlığıyla hoş bir izlenim bırakır. Şehir evlerinden farklı olarak buradaki ocak, yanlardan engellenmeyen bir şömine ve duvarın geri kalanı boyunca ön kapının yakınındaki odanın, zeminde ateşin yakıldığı bir bölümdür. Üstünde, yerden yaklaşık 3 metre yükseklikte, ahşap bir çerçeve üzerine, çatıya bir delik ile açılan, kil ile kaplanmış, taş veya sazdan huni şeklinde bir tonoz dikilirdir. Çerçevenin odaya doğru çıkıntı yapan ve ocağın kemerini destekleyen ahşap kirişine “yaşmak” denir. Bu, ocağın bitişik olduğu, ondan bir kerpiç veya taş tabakasıyla ayrılmış ahşap bir duvardır, genellikle o kadar kalındır ki, ocağın kemerinin altında bir kanepe, "tapshan" şeklinde bir girinti yapılır. 5-7 santimetre yükseklikte yer alan ocak içerisinde, ateşin önünde oturmaya uygundur. Köy evlerinde şehir evlerinden farklı olarak genellikle bir niş uzantısı, “kamera” yoktur. Tüm yatak takımları duvarlar boyunca katlanmış halde kalır. Kapının üstündeki “Musandra”, orada meyve depolamak için kullanılan, ocağın tüm genişliği kadar derinlikte bir odadır. Kural olarak, giriş kapısı yeterince geniş ve kendi şöminesi olsa bile, artık çok az Tatar tek bir odadan memnundur. Nüfusun en yoksul kesimleri bile girişin diğer tarafına ikinci bir oda inşa etmeye çalışır. Böyle bir odaya duyulan ihtiyaç genellikle Müslümanların kadınları meraklı gözlerden uzak tutma geleneğinden kaynaklanmaktadır ve dolayısıyla tarihsel olarak Tatar geleneklerinin yerel çevreye izinsiz girmesiyle ilişkilendirilmektedir. (Kuftin, 1925, s. 19).

Bir öncekine dayanmasına rağmen çok daha karmaşık bir bina, Uzenbash, Stila ve diğer dağ köylerinde yaygın olan iki katlı ahşap bir yapıdır. Bu daha karmaşık tipin bir örneği, Biyuk-Uzenbaş köyündeki bir kavşakta, bir çeşmenin yanında bulunan Ramazan Akhmet'in evidir. Ev, caddeye doğru hafif eğimli bir dağ yamacında yer alıyor ve yapay

olarak terasa dönüştürülüyor. Terasın sokağa bakan dik kenarı, iki metreden yüksek, açılı olarak öne doğru çıkıntı yapan dikey duvar şeklinde duvarlarla güçlendirilmiştir. Evin dar tarafı terasın en ucuna kadar yaklaşmaktadır, böylece teras evin duvarının devamı gibi görünmektedir, ki burada bir kale duvarı gibi görünmektedir. Geniş cephesi, açık avlu görevi gören terasın serbest alanına bakmaktadır. Arka duvar sokağa açılıyor ve nihayet dördüncü duvarla birlikte ev dağa yaslanıyor, alt katını kaybediyor ve tek katlı ahşap bir binaya dönüşür. 10 metre uzunluğunda ve 4,5 metre genişliğindeki evin alt katı taştan yapılmıştır. Aslında üç duvar neredeyse boş taştan yapılmış, dördüncüsü, kapı ve pencereless ön cephe ise Bahçesaray evlerinde olduğu gibi kil kaplı saz çitlerden yapılmıştır. Üst katın temeli, evin ön kısmında uzunlamasına ve arka kısmında enine uzanan iki "razan" kiriş sistemidir. Çapı 35 santimetre olan kalın ağaçların neredeyse tamamlanmamış gövdeleri olan bu kirişler, uçları 1,75 metre uzunluğunda dışarıya doğru çıkıntı yaparak üst katın balkonunun temelini oluşturuyor. Ön sistem altı metre uzunluğunda 8 kirişten oluşuyor. Bu kirişlerin bir ucu alt katı 2 parçaya ayıran iç duvara, diğer ucu ise ön duvara dayanmaktadır. Dışarıya doğru çıkıntı yapan aynı kütük, kapalı bir asma balkon “sofa” tabanını oluşturacak şekilde aşağıya sarkacak şekilde buraya yerleştirilir. İkinci kiriş sistemi ayrıca, bir ucu tamamen boş arka duvara dayanan, diğer ucu ise alt galerinin sütunları veya sütunları üzerinde yatan enine çubuğa doğru çıkıntı yapan 8 sıra kalın kütükten oluşur.

Şekil 3.14. Kuftin'in Kırım Tatarlarının konutlarına ilişkin çalışmalarından çizimler, 1925.
(Yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir)

İkinci katın gerçek iç mekanı, boyut olarak aşağıdakine karşılık geliyor, böylece alanın geri kalanı galeri olarak kullanılır. Ahşap çerçeve, ikinci katın yalnızca büyük bir ön kısmını oluştururken, geri kalanı çim ve sazdan oluşan bir uzantıdır. Bir kütük ev inşa etme yöntemi, tek katlı ahşap binalar için yukarıda açıklananla aynıdır. Sadece dört eğimli çatısı olan bu evin kirişlerinin konumu buna göre değiştirildi. Evin tüm ön ve yan taraflarını çevreleyen galerinin çatısı, çatı eğimlerinin devamı niteliğindedir ancak yapısal olarak burada "okhlukh" adı verilen bağımsız bir kirişler, daha ince direkler sistemi tarafından oluşturulmuştur. Kirişlerin üstüne, çatının tamamı tahtalarla kaplıdır ve bunların üzerine her zamanki gibi oluklu kiremitler döşenir. İlk zona tabakası içbükey tarafı yukarı bakacak şekilde döşenir ve fayansların kenarlarının birleşim yerinde oluşturulan nervürler, içbükey tarafı aşağı bakacak şekilde döşenen bir sonraki katmanla kaplanır. İki katlı binanın tamamında ikisi alt katta ve ikisi üst katta olmak üzere dört oda bulunmaktadır. Alt katta odalar, yan cephenin ortasından yapılan bir kapıdan girilen dar hollerle birbirinden ayrılmaktadır. Sağ yarıda yer alan oda ("soba" veya "sobaly yov") dört metrekare büyüklüğünde olup şöminesi yoktur ve oturma odası olarak hizmet vermektedir. Bu odanın dekorasyonu, her zamanki gibi yükseltilmiş kerpiç zemin üzerine yerleştirilmiş şilte ve yastıklardan oluşmaktadır. Büyük bir çift pencere alt galeriye bakmaktadır. Daha konut amaçlı olan sol oda, sağdakinden biraz daha büyüktür, beş metrekare genişliğinde ve 2,5 metre yüksekliğindedir ve yan cephede bir şömine bulunmaktadır. Şömine, Bida'daki evin dış duvarına bitişik, borusu düz bir yönde bükülmeden çatıya çıkan büyük dörtgen bir soba olan tamamen bağımsız bir taş ve kil uzantısıdır.

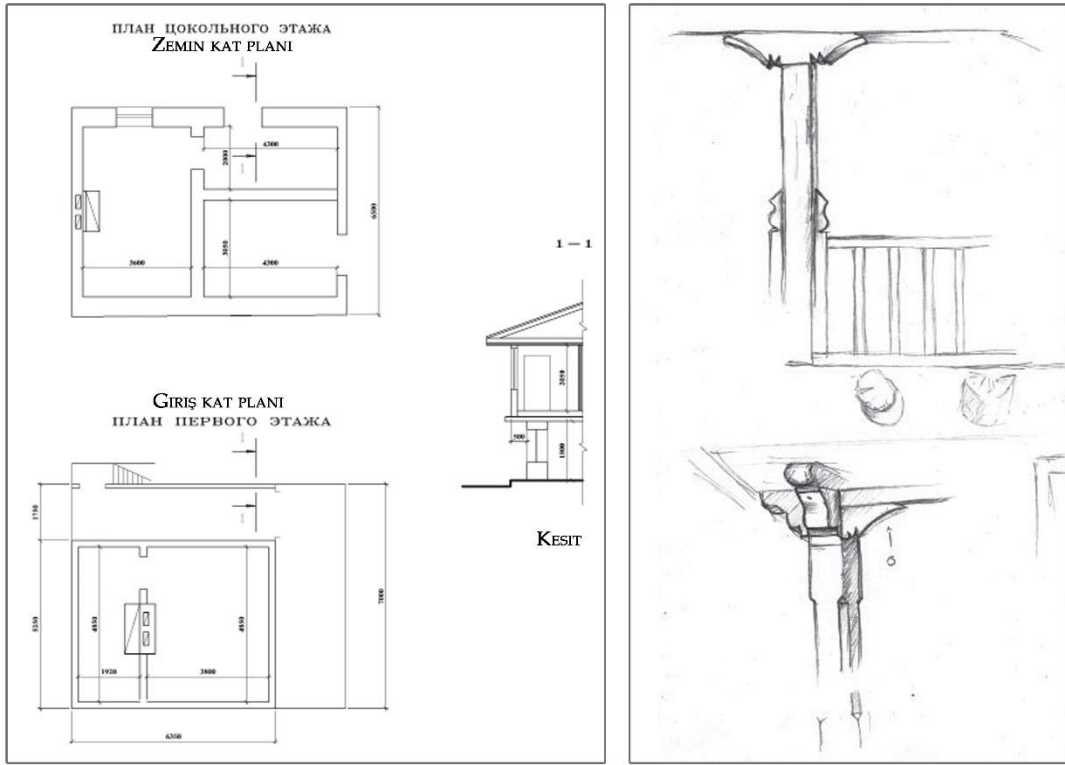
Şekil 3.15. Büyük-Özenbaş'taki sokak. BİKAMZ Fonu, No: 239

«Artık yerden üst gelgeria'ya çıkan dış merdivenle üst kata çıkılabilir. Üst kattaki her iki oda da şu anda konut olarak kullanılmıyor, tütün ve diğer ev malzemelerinin depolandığı depo olarak kullanılır. Ancak büyük bir ahşap odanın içinde şöminenin bulunması, bu odanın bir zamanlar konut amaçlı kullanıldığına işaret etmektedir. Bu oda, 6 metre uzunluğunda, 4,2 metre genişliğinde, düz tavanı olmayan, galeriye açılan yuvarlak kornişle süslenmiş bir kapısı olan kütük bir evdir. Oda yalnızca arka duvara açılan, ahşap kafesli ve çift panjurlu bir pencereyle aydınlatılıyordu. Yan tarafta kil kaplı bir saz çitten ("çit") inşa edilen ikinci odaya birinciyle bağlantısı yoktur, galeriden ayrı bir kapıyla girilir. Yine arka duvara yapılmış iki pencereyle aydınlatılan bu oda misafirler için kullanılmış olabilir, ancak eski mobilyalarından günümüze hiçbir şey kalmamıştır. Avluda ayrıca bir gölgelik altında kubbe şeklinde bir soba, "furun" bulunmaktadır. İkiye iki metrelik taş kare bir temel ve iki açıklığı olan kubbe şeklinde kilden yapılmış fırının kendisinden oluşan bağımsız bir yapıdır: tabanda bir ağız ve yan tarafta daha yüksek bir yerde bir bacadır. Fırın yeterince ısıtıldıktan ve duvarları yeterince ısıtıldıktan sonra baca bir şeyle tıkanır ve fırın ekmek pişirmeye hazır hale gelir.» (Kuftin, 1925, s. 21).

BÜYÜK ÖZENBAŞ KÖYÜ. RAMAZAN AHMET'İN EVİ. KAYNAK: KUFTİN, 1925.

Şekil 3.16. Kuftin'in Kırım Tatarlarının konutlarına ilişkin çalışmalarından fotoğraflar, 1925.
(Yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir)

BÜYÜK ÖZENBAŞ KÖYÜNDE KERPIÇ EVİN KAT PLANI.
HAZIRLAYAN: R. SARANAEV

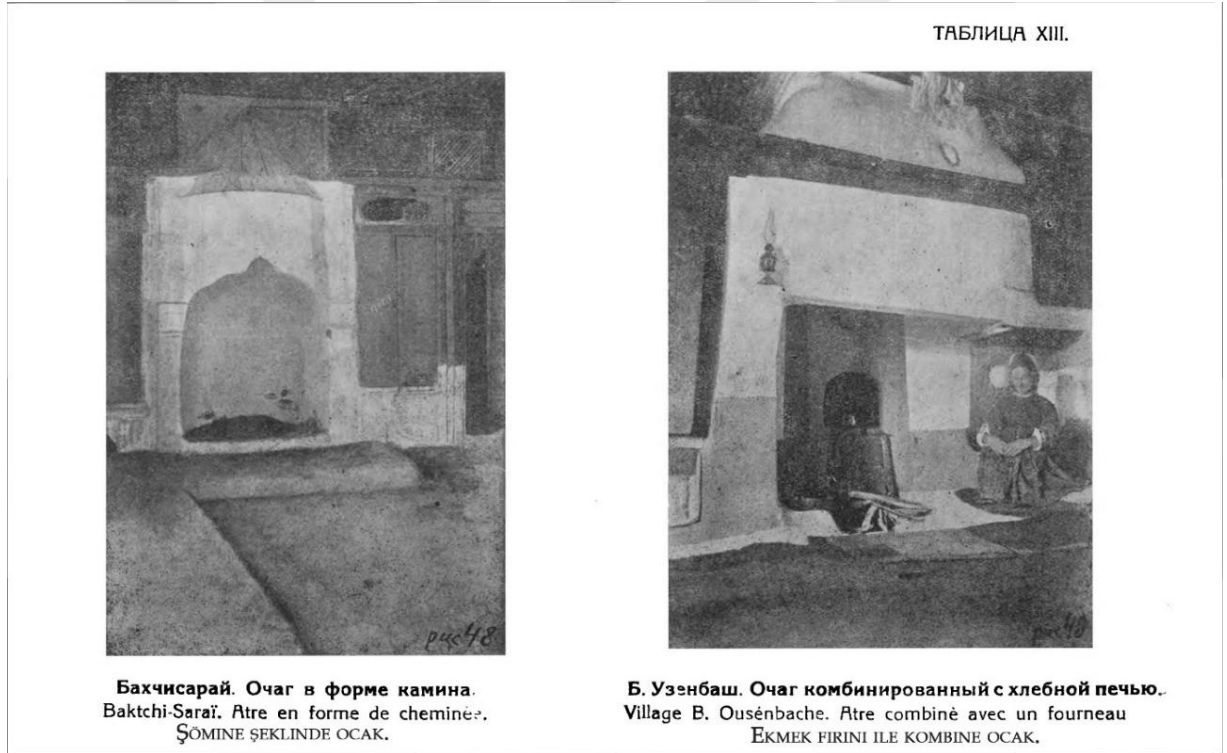
BÜYÜK ÖZENBAŞ KÖYÜNDEKİ EVİN YAPISAL ELEMANLARININ
ÇİZİMLERİ. ÇİZEN: L. ABIBULLAYEVA

Şekil 3.17. Köydeki blok evin kat planı. Büyük-Özenbaş. R. Saranaev tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 3.18. Köydeki bir evin yapısal elemanlarının çizimleri. Büyük-Özenbaş, L. Abibullaeva'nın çizimi

Bakhçesaray bölgesinin dağ eteklerinde, savaş öncesi dönemde, ahşap kütüklerden yapılmış evler korunmuştu. Bu evler, "tamamen bahçelere ayrılmış" nispeten geniş arazi parsellerine yerleştirilmişti. Bu evlerin inşasında, meşe gövdesinin kama "şapa" kullanılarak yarılmaları yoluyla elde edilen geniş, düz meşe tahtaları kullanılmıştır. Bu şekilde elde edilen geniş tahtalar, üst üste yerleştirilir ve köşelerde çapraz olarak birbirine bağlanırdı. Bu yapı türüne, "açık köşeli ve köşeleri köşe kesitli kirişlerle kapatılmış" evler özgüydü. Uzunlamasına duvarlara yerleştirilen düz tahtalar, dışarıdan "payvand" olarak adlandırılan dikey kirişlerle ve dışarıdan 18 cm uzunluğunda ve 5 cm çapında şapkalı ahşap çiviler "çuy" ile sabitlenmiştir. İki katlı evlerde genellikle alt kat taş, üst kat ise ahşap olarak inşa edilirdi. Eve genellikle avlu üzerinden giriş yapılarırdı. Çatılar genellikle iki ya da dört eğimli olarak inşa edilmiştir.

Arkeolog N.I. Repnikov, "Güneybatı Kırım'ın Arkeolojik Haritası Malzemeleri" adlı eserinde, savaş öncesi Büyük Ozenbaş'ta ahşap kütüklerden yapılmış eski evlerin varlığına dair bir varsayımda bulunmuştur. Günümüzde bu türden yalnızca bir ahşap kütük ev Büyük Ozenbaş'ta korunmuştur; ev, Cuma Camii'nin yakınında bulunmaktadır. 1998 yılında bu evde yaşayan köy sakini Afyon Enver'in ifadesine göre, eski binanın sadece 2/3'ü korunmuştur. Evin diğer üçte biri (Lenin Caddesi No 16), üst kısmı yeniden inşa edilirken, eski yapının alt kısmı – mağaza – korunmuştur. Yeniden inşa edilmeden önce ahşap yapı, doğu-batı eksenini boyunca uzanan dikdörtgen bir plana sahipti. İki katlı bina, 7,0 x 8,35 m boyutlarında olup, alt kat taş, üst kat ise düz ahşap tahtalardan yapılmıştır.

Şekil 3.19. Kuftin'in Kırım Tatarlarının konutlarına ilişkin çalışmalarından fotoğraflar, 1925.
(Yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir)

Tarihi evin korunmuş kısmının ana cephesi, avluya bakan güneye yönlendirilmiştir. İkinci katın "razan" olarak adlandırılan kirişleri, kalın ağaç gövdelerinden oluşmakta olup, 0,5 m dışarı çıkmaktadır. Bu kirişler üzerine, dışarıya açılan ahşap bir galeri "sofa" yerleştirilmiştir; bu galeriye dışarıdaki ahşap merdivenle çıkılabilir. Kırım Tatar evlerini

araştıran T. Rapoport'a göre, galerinin kolonları, "tamamen açık dış mekan ile kapalı iç mekan arasında geçiş sağlayan bir ortam" işlevi görmektedir. Galerinin çatısı, evin çatısının bir uzantısıdır. Fotoğraflara göre, 1970'lerde evin çatısı kiremit ile kaplanmıştı. Büyük Ozenbaş'taki ev, ikinci katın batı cephesindeki ahşap kaplamada mimari süslemelerin bir kısmını korumuştur. Buradaki küçük kapısı olan oda, 1941'de köy sakinlerinin ifadesine göre bir kasap dükkanı olarak kullanılmıştır. 18 Mayıs 1944'te Barash Usein'in ailesi bu evden sürgün edilmiştir.

Büyük Ozenbaş'taki tarihi ahşap kütük evin korunmuş kısmı, 2016 sonbaharında yapılan inceleme sırasında tatmin edici bir durumda bulunmaktaydı. Bu tür evler, savaş öncesi dönemde Bakhçesaray bölgesindeki İstila, Kermencik, Gavre, Bahadır ve diğer dağ köylerinde yaygın olarak bulunmaktaydı. Büyük Ozenbaş'taki tarihi ev, bir anıt olarak kayıtlı değildir. (Seitumerov Sh.S. 2016)

3.2.3. Sosyo-kültürel boyut

Büyük Özenbaş köyü, geleneksel Kırım Tatar yerleşimlerinden biri olarak, Kırım'ın çok yüzyıllık tarih bağlamında şekillenen sosyo-kültürel yönü açısından önemli bir araştırma konusu teşkil etmektedir. Sunulan haritalar, köyün 19. yüzyılın ortalarından aynı yüzyılın sonuna kadar olan dönem içerisindeki planlama ve gelişim değişikliklerini izleme olanağı sağlamaktadır. İlk harita (1865-1879) köyün daha kompakt bir yapıya sahip olduğu ve ana ulaşım yolları boyunca yoğunlaştığı erken dönemi yansıtmaktadır. Bu durum, köyün Kırım'ın iç bölgelerini kıyıya bağlayan önemli ticaret yollarının kesişim noktasında bulunmasıyla ilişkilidir. Dar sokaklar ve yoğun yapılaşma, her bir arazi parçasının en verimli şekilde kullanıldığı geleneksel Kırım Tatar mimarisini yansıtmaktadır.

İkinci haritada (1891) köy sınırlarının önemli ölçüde genişlediği görülmektedir. Bu genişleme, nüfus artışı ve tarımsal faaliyetlerin gelişmesi ile ilgilidir. Bu dönemde, yeni yerleşim alanlarının ortaya çıkması ve tarım arazilerinin genişletilmesi, köyün büyümesine yol açmıştır. Köyün genişlemesi, aynı zamanda büyük ailelerin artan ihtiyaçlarına yanıt olarak ek konut ve tarım yapıları gerektirmesi ile ilişkilidir. Bu durum, Rus İmparatorluğu'nun baskılarına ve sonraki sürgünlere rağmen, Kırım Tatarlarının yerleşim yerlerini geliştirmeye devam ettiklerini ve değişen koşullara uyum sağladıklarını

göstermektedir.

BÜYÜK ÖZENBAŞ (ŞAŞLIVE) KÖYÜNE AIT ÜÇ VERSTLIK HARITA PARÇASI (1865-1879)

KIRIM HARITASINDA BÜYÜK ÖZENBAŞ KÖYÜ, XIX YÜZYILIN SONU (1891). XVII-1 NUMARALI SAYFA.

Şekil.3.20. 1865 ve 1891 yıllarına ait topografik haritalarda Büyük Özenbaş köyünün yapılaşma alanındaki değişim şeması.

Kırım Tatar kültürü ile bağlantılı olan tarihsel bağlam, kırsal peyzajların gelişimini önemli ölçüde etkilemiştir. 19. yüzyılda, haklar ve arazi kaynaklarının kademeli olarak kısıtlanmasına rağmen, Kırım Tatarları geleneklere ve kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel uygulamalara dayanarak kırsal yerleşim yerlerini geliştirmeye devam etmişlerdir. Kırsal ekonominin temeli, tarım ve bahçecilik olup, bu durum arazilerin planlamasında kendini göstermekteydi: Tarım arazileri evlerin hemen yakınında yer alarak doğal kaynakların verimli kullanılmasını sağlamış ve iş süreçlerini kolaylaştırmıştır.

Sosyo-kültürel boyut, dini ve eğitim kurumlarını da içermekte olup, Kırım Tatar kimliğinin sürdürülmesi ve geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Büyük Özenbaş köyünde olduğu gibi, diğer Kırım Tatar yerleşimlerinde de cami ve medreseler, toplumsal yaşamın merkezinde yer almıştır. Bu yapılar, sadece dini ibadetlerin gerçekleştirildiği yerler olarak değil, aynı zamanda bilgilerin aktarıldığı ve gençlerin eğitildiği merkezler olarak hizmet vermektedir. Yerel cami, muhtemelen köyde en çok ziyaret edilen kamusal binalardan biri olup, Kırım Tatarlarının sadece ibadet etmek için değil, aynı zamanda topluluğun yaşamına ilişkin önemli meseleleri tartışmak için toplandıkları bir yerdi. Medrese ise, çocuklara İslam'ın temel öğretilerini, Arapça yazı ve okuma bilgilerini sağlayarak, yüzyıllar boyunca baskı ve asimilasyon koşulları altında kültürel ve dini geleneklerin korunmasına katkıda bulunmaktaydı.

Bu nedenle, Büyük Özenbaş köyünün tarihsel veriler ve kartografik kanıtlarla desteklenen sosyo-kültürel gelişimi, geleneksel değerlerin ve sosyal yapıların kırsal peyzajın ve Kırım Tatarlarının toplumsal yaşamının şekillendirilmesindeki önemini ortaya koymaktadır.

Büyük Özenbaş köyünün günümüzdeki sosyo-kültürel durumu, demografik yapının değişimi, kültürel mirasın yeniden canlanması ve yeni ekonomik gerçeklere uyum süreciyle paralel olarak gerçekleşen karmaşık bir dönüşüm sürecini yansıtmaktadır. Sunulan Şekil.3.12.'te, köydeki mevcut mekân kullanımının yapısını göstermekte ve farklı nüfus yoğunluğuna sahip alanlar ile sosyal altyapının önemli unsurlarını gözler önüne sermektedir.

Şekil.3.21.'re göre, Büyük Özenbaş köyü, nüfus yoğunluğunun farklılaştığı alanlarda çeşitlilik gösteren bir mekânsal kullanım sergilemektedir. Bu alanlar, sosyal etkileşim ve

toplumsal yaşamın merkezleri olarak öne çıkmaktadır. Örneğin, yüksek nüfus yoğunluğuna sahip alanlar, ana ulaşım arterlerinin boyunca yoğunlaşmış olup, yolların sosyal faaliyetlerin devamlılığı ve temel altyapı unsurlarına erişim açısından ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu yoğun alanlar, okullar, dükkânlar ve etkinlik merkezleri gibi temel kamusal tesisler çevresinde toplanmakta olup, altyapının toplumsal yaşamın temelini oluşturduğu geleneksel planlama ilkelerini yansıtmaktadır.

Şekil.3.21. Büyük Özenbaş Köyü topraklarının farklı sosyal gruplar tarafından kullanım planı

Şekilde dini yapılara özel bir önem verilmiş olup, bunlar köyün sosyo-kültürel yaşamında hâlâ önemli bir rol oynamaktadır. Haritada belirtilen önemli dini merkezler, yerel halk için manevi ve kültürel mirasın önemini simgelemektedir. Örneğin, yerel camiler sadece ibadet yeri olarak değil, aynı zamanda toplumsal toplantıların ve kültürel etkinliklerin düzenlendiği merkezler olarak hizmet vermekte, kuşaklar arası bağı desteklemekte ve kültürel kimliğin korunmasına katkıda bulunmaktadır.

Şekil üzerinde, nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı da önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Gençler ve yetişkin nüfus, gelişmiş altyapıya sahip bölgelerde yoğunlaşmış olup, bu durumun eğitim, istihdam ve sosyal hizmetlere erişim açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Haritaya göre, çocuklar, çocuk oyun alanları ve eğitim kurumlarına yakın bölgelerde yaşamaktadır ve bu durum, güvenlik ve erişilebilirliğin mekân organizasyonunda ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Turizm unsuru da haritada önemli bir yer tutmaktadır. Turistik güzergâhlar ve mekânlar, doğal güzellikler ve kültürel anıtlar yakınında konumlanmış olup, ziyaretçi çekilmesine ve turizmin gelişmesi yoluyla ekonomik istikrarın sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Bu durum, yerel halkın ve turistlerin ihtiyaçlarına uyum sağlamak için kırsal peyzajın gelişimini etkilemekte ve dönüştürmektedir.

Sonuç olarak, Büyük Özenbaş köyünün günümüzdeki sosyo-kültürel durumu, geleneklerin korunmasına, farklı yaş gruplarının ihtiyaçlarının karşılanmasına ve turizmin geliştirilmesine yönelik aktif bir mekân kullanımı ile karakterize edilmektedir. Bu dinamik yapı, kültürel mirasın ve modern ihtiyaçların bütünleşik bir süreçle ele alındığı, çağdaş meydan okumalar ve fırsatlar doğrultusunda gelişmeye devam eden benzersiz bir kırsal peyzaj oluşturmaktadır.

3.2.4. Ekonomik boyut

Büyük Özenbaş köyünün ekonomik gelişimi, tarıma dayalı tarihi geleneklere ve son birkaç on yılda meydana gelen değişimlere dayanmaktadır. Tarihsel perspektifte, köydeki ekonomik faaliyet tarım sektörüne odaklanmış olup, bu da kırsal peyzajın oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Kırım'ın güneybatı kesiminde yer alan köy, geleneksel olarak tarım ve hayvancılıkla uğraşmış olup, bu durum yerel kırsal peyzajların karakterini belirlemiştir. Köyün bulunduğu step bölgesinde, buğday ve arpa gibi tahıl ürünleri yaygındı; bu durum ise tahıl ambarları ve depolar gibi ilgili tarımsal yapıların inşa edilmesini gerektirmiştir.

Zamanla, özellikle 1944 yılında Kırım Tatarlarının sürgün edilmesinden sonra, köyün ekonomik yapısı önemli ölçüde değişmiştir. Sürgün, nüfusun keskin bir şekilde azalmasına yol açmış, bu da kırsal alanların bozulmasına ve ekonomik faaliyetin azalmasına

neden olmuştur. Birçok geleneksel tarımsal yapı terk edilmiş veya tahrip olmuştur, ve tarımsal uygulamalar kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Buna rağmen, son on yıllarda Büyük Özenbaş da dahil olmak üzere Kırım Tatar yerleşimlerinin yeniden canlanma süreci gözlemlenmektedir. Yeniden yerleşen sakinler, tahrip olan tarımsal yapıları onarmaya başlamış, bu da tarım sektörünün kısmen canlanmasına yol açmıştır.

Günümüzde Büyük Özenbaş köyünün ekonomisi hala büyük ölçüde tarıma dayalıdır, ancak modern zorluklar karşısında yeni problemler ve fırsatlarla karşı karşıyadır. Mevcut veriler, köydeki tarımsal üretimin sınırlı kaynaklar ve değişen iklim koşullarına uyum sağlama ihtiyacı gibi zorluklarla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Su kıtlığı ve hava koşullarının değişkenliği gibi doğal ve iklimsel faktörler, tarımsal uygulamalar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu koşullar altında, sürdürülebilir tarımı destekleyen sulama sistemlerinin rolü artmaktadır.

Ayrıca, köyün modern gelişimi, ekonominin kademeli olarak çeşitlenmesi ile karakterize edilmektedir. Son yıllarda, bölgenin benzersiz doğal peyzajı ve kültürel mirası ile bağlantılı olarak ekoturizm ve agro-turizmin gelişimine olan ilgi artmaktadır. Bu alanlar, yerel altyapının gelişimine katkıda bulunarak yeni iş imkanları yaratma ve ekonomik büyüme için önemli bir faktör olabilir. Ancak, köyün ekonomik gelişiminin, tarımın korunması ve geliştirilmesi ile geleneksel kırsal peyzajların yeniden canlandırılmasına yönelik devlet desteği ve yatırımlara bağlı olduğu unutulmamalıdır.

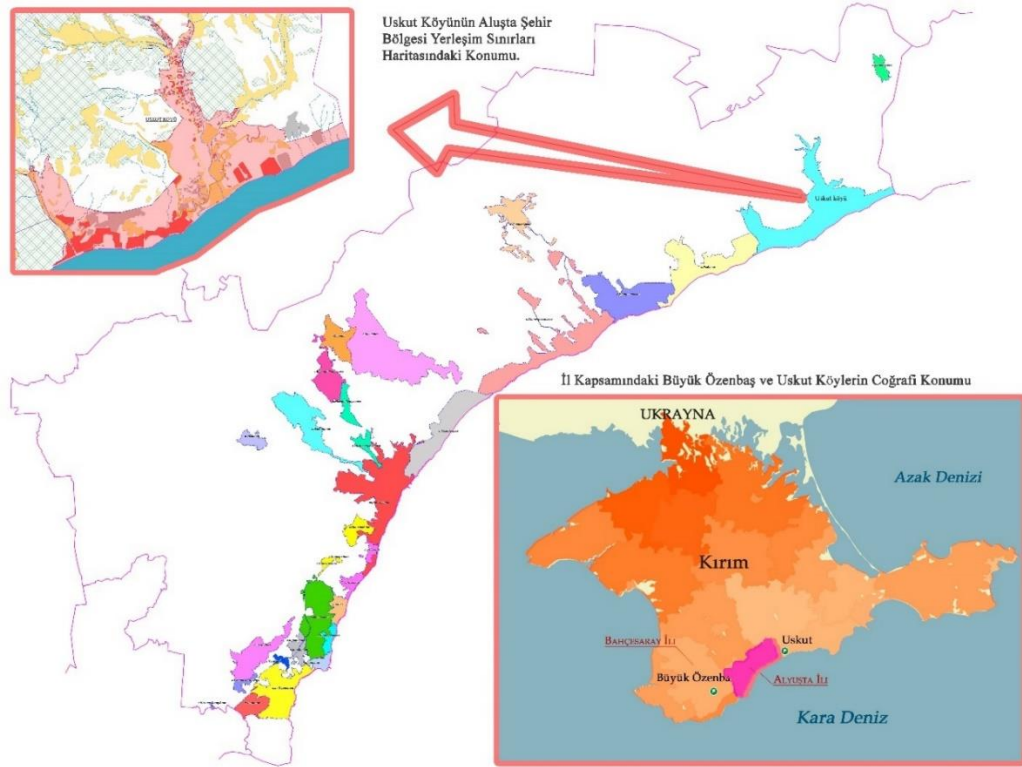
Sonuç olarak, Büyük Özenbaş köyünün ekonomik yönü, gelişimini etkileyen tarihsel ve modern faktörlerin karmaşık bir birleşimini yansıtmaktadır. Tarımın karşı karşıya olduğu değişimler ve zorluklar ışığında, geleneksel uygulamalar ile modern gereksinimler arasında bir denge kurmak, kırsal peyzajın sürdürülebilir gelişimini sağlamak ve bölgenin kültürel mirasını korumak açısından büyük önem taşımaktadır.

3.3. Uskut'un Özellikleri

Uskut köyünün özelliklerine ayrılan bu paragraf, köyün iklimsel, doğal, coğrafi, fiziksel, sosyokültürel ve ekonomik boyutlarını kapsamlı bir şekilde analiz etmektedir. Bu bölümde, Kırım'daki bu yerleşimin kendine özgü niteliklerini belirleyen temel faktörler incelenmektedir. Özellikle, köyün çevresel ve coğrafi özelliklerini şekillendiren iklimsel

koşulların yanı sıra, köyün mimari ve planlama kararlarına etkisi ele alınmaktadır. Ayrıca, köyün planlama yapısının özellikleri ve geleneksel evlerin mimari özellikleri gibi fiziksel boyutlara da dikkat çekilmektedir. Bu, bölgenin kültürel mirasını ve inşaat geleneklerini yansıtan önemli bir unsurdur.

Araştırmanın önemli bir yönü, Uskut'un sosyokültürel özellikleridir; bu, köyün mimari yapısının oluşumunda etkili olan kültürel gelenekler ve sosyal yapılar arasındaki bağlantıyı ortaya koymaktadır. Ekonomik boyut ise, tarım, yerel ekonomi ve bunların köyün sürdürülebilir gelişimi üzerindeki etkisi açısından ele alınmaktadır. Genel olarak, bu bölüm, Uskut köyünün mimari ve kültürel peyzajını şekillendiren ana unsurları kapsayan kapsamlı bir bakış sunmaktadır.

Şekil 3.22. Kırım bağlamında kentsel bölgedeki Üskut (Privetnoye) köyünün konum şeması

Kırım'da, Aluşta şehir bölgesi sınırları içinde yer alan Uskut köyü, yarımadaının bölgesel yapısında önemli bir konuma sahiptir. Kırım'ın güneydoğu kesiminde, Karadeniz'e yakın bir konumda bulunan köy, idari olarak Aluşta ilçesine bağlıdır. Uskut'un coğrafi konumu, onu çevresindeki doğal ve idari bölgelerle sıkı bir ilişkiye sokmakta ve bu nedenle

bölgenin tarihî, doğal ve kültürel özellikleri bağlamında önemli bir araştırma konusu haline getirmektedir.

Uskut, Aluşta şehir aglomerasyonunun bir parçası olarak bölgesel sistemdeki rolü ile öne çıkmakta ve önemli ulaşım güzergâhlarına yakınlığı ile dikkat çekmektedir. Bu konum, köyün ekonomik ve sosyal gelişimine katkıda bulunmakta ve aynı zamanda köyün mimari ve kültürel yapısını etkilemektedir. Kırım'ın bu kısmına özgü iklim ve topoğrafik koşullar, yerel halkın yaşamı ve ekonomik faaliyetleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Bu bağlamda, Uskut köyünün tarihî önemi, doğal ve iklimsel koşulları, sosyal ve ekonomik boyutları gibi çeşitli özellikler ayrıntılı olarak incelenecektir.

3.3.1. İklımsel, doğal ve coğrafi koşullar

Uskut'un iklimi, Kırım'ın güney kıyısının genelinde olduğu gibi, subtropikal Akdeniz iklimi ile karakterize olup, köydeki yaşamın tüm yönleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu bölgede yıllık ortalama hava sıcaklığı yaklaşık +13,5 °C'dir. Kışlar burada yumuşak geçer ve Ocak ayı ortalama sıcaklığı +2...+4 °C civarındadır, bu da don olaylarının neredeyse hiç görülmediği anlamına gelir. Yazlar ise uzun ve sıcaktır, Temmuz ayı ortalama sıcaklığı +24...+26 °C arasında değişmektedir. Yaz aylarında sıklıkla +30 °C'yi aşan sıcaklıklar görülmektedir, bu da bölgeyi turizm açısından cazip hale getirmektedir.

Yıllık ortalama yağış miktarı 500-600 mm civarındadır, bu da Kırım'ın kuzey ve merkez bölgelerine göre biraz daha yüksektir. Yağışlar düzensiz bir şekilde dağılmakta olup, maksimum yağış kış ve sonbahar aylarında görülürken, yaz ve sonbahar başları genellikle kuraklıkla karakterizedir. Bu yağış dağılımı, tarımsal uygulamalar üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olup, istikrarlı bir ürün elde edebilmek için sulama sistemlerinin kurulmasını gerektirmektedir. Yaz aylarında hava nem oranı orta düzeydedir ve bu durum, deniz meltemleri ile birleştiğinde konforlu yaşam ve dinlenme koşulları sağlamaktadır. Ayrıca, Karadeniz'in yakınlığı, iklim koşulları üzerinde hafifletici bir etki yaparak ani sıcaklık dalgalanmalarının riskini azaltmaktadır.

Uskut'un iklim koşulları, aynı zamanda bölgedeki üzüm, incir ve ceviz gibi subtropikal bitkilerin gelişmesine de olanak tanımakta olup, bu da bölgenin ekonomisinde

önemli bir rol oynamaktadır. Ilık iklim ve uzun vejetasyon dönemi, çeşitli tarım ürünlerinin yetiştirilmesine olanak tanımakta olup, bu durum köyün tarımsal uzmanlaşmasını belirlemekte ve onun sosyo-ekonomik yapısını etkilemektedir.

Kırım'ın güney kıyısında yer alan Uskut köyü, güney yamaç ormanlarının ve güney sahili seyrek ormanlarının hakim olduğu bir bölgede yer almaktadır. Bu doğal bölgeler, ılıman kışlar ve sıcak, nemli yazlar ile karakterize edilen subtropikal iklim özelliklerine sahiptir. Bu bölgelerdeki ana bitki örtüsü, çoğunluğu meşe ve kayın gibi geniş yapraklı ağaçlar ile ardıç ve pıhtı çamı gibi her dem yeşil çalılar ve ağaçlardan oluşmaktadır. Bu ormanlar, özellikle dağlık bölgelerdeki su dengesi düzenlenmesi ve toprak erozyonunun önlenmesi gibi önemli ekosistem işlevlerini yerine getirmektedir.

Haritada yeşil renkle gösterilen güney yamaç ormanları, Kırım dağlarının yamaçlarında yer almakta olup, Karadeniz'e doğru yavaşça inmektedir. Bu ormanlar, biyolojik çeşitlilik açısından zengin olup, bölgenin mikroklimasının korunmasında önemli bir rol oynamaktadır; sıcak aylarda nemin korunmasını ve sıcaklıkların istikrarlı kalmasını sağlamaktadır. Ayrıca, bu ormanlar, tarım alanlarını erozyon ve kuraklık gibi olumsuz doğal faktörlerden korumaya yardımcı olmaktadır.

Güney sahili seyrek ormanları, kıyı bölgelerine özgü daha seyrek ormanlık alanları temsil etmektedir. Bu bölgelerde, yazın kurak ve sıcak koşullara uyum sağlamış çalılar ve ağaç türleri hakimdir. Bu bitki örtüsü, toprak aşınmasını önlemede ve kıyıların olumsuz iklim etkilerinden korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, bu seyrek ormanların varlığı, turizm altyapısının gelişmesine katkıda bulunmaktadır, çünkü bu ormanlar, dinlenme ve rekreasyon için elverişli koşullar sunmaktadır.

Sonuç olarak, Uskut'un yer aldığı doğal bölgeler, tarım, mimari özellikler ve köyün sosyo-ekonomik yapısının gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olan iklim ve coğrafi koşulların özgün bir kombinasyonunu temsil etmektedir. Bu bölgeler, biyolojik çeşitliliğin korunması ve bölgenin sürdürülebilir gelişimi için elverişli koşullar sunmaktadır.

Uskut köyü, Kırım Dağları'nın güney yamaçlarında yer almakta olup, bu durum köyün peyzajına karmaşık, teraslanmış bir karakter kazandırmaktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği 100 ile 350 metre arasında değişmekte olup, en yüksek noktalar köyün kuzey

sınırlarında yer almaktadır. Çevredeki dağ yamaçları, Karadeniz'e doğru yavaşça eğimli bir şekilde inmekte ve köyün güney ve güneydoğuya yönelik amfiteyatro şeklinde bir yerleşim düzenine sahip olmasını sağlamaktadır. Bu topoğrafya, köyü soğuk kuzey rüzgarlarından doğal olarak korumakta ve özel bir mikroklimanın oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Ancak, dağlık arazi yapısı, planlamada teraslama gibi özel yöntemlerin uygulanmasını gerektirmekte olup, bu yöntemler toprakların tarım ve yapılaşma için verimli bir şekilde kullanılmasına olanak tanımaktadır.

Uskut'un hidroğrafik ağı, birkaç nehir ve dereden oluşmakta olup, bunların en önemlisi Uskut Nehri'dir. Yaklaşık 12 kilometre uzunluğundaki bu küçük dağ nehri, Kırım Dağları'nın Ana Sıra Dağları'nın güney yamaçlarından doğmakta ve Karadeniz'e dökülmektedir. Nehrin su toplama havzası, özellikle yaz aylarının sık sık kurak geçtiği Kırım ikliminde, bahçe ve bağların sulanması için gerekli su miktarını sağlamaktadır. Nehir ve kolları, yaz aylarında havayı soğutarak ve toprağı nemlendirerek mikroklimanın korunmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Uskut Nehri'nin yanı sıra, çok sayıda pınar ve yeraltı suyu kaynakları da köyün su ihtiyacını karşılamakta ve tarımsal faaliyetlerde kullanılmaktadır.

Uskut'un toprak örtüsü ağırlıklı olarak yüksek verimliliğe sahip kara topraklar (çernezyom) ve kahverengi topraklardan (burzem) oluşmaktadır. Nehir vadileri ve daha düşük yamaçlarda oluşmuş olan kara topraklar, %7-8 oranında humus içermekte ve mükemmel su tutma kapasitesine sahiptir. Bu topraklar, üzüm, meyve (örneğin şeftali, armut ve elma) ve sebze yetiştiriciliği için ideal özellikler taşımaktadır. Ortalama olarak, kara toprakların işlenebilir katman derinliği 30-50 cm arasında değişmektedir. Yüksek eğimli yamaçlarda yer alan kahverengi topraklar, daha az derinliğe ve humus içeriğine sahip olmakla birlikte, tahıl ve otlak hayvancılığı gibi tarımsal kullanım için hâlâ uygun durumdadır. Teraslama koşullarında toprak verimliliğinin korunması için organik gübreler ve erozyonu önleyici tarım teknikleri uygulanmaktadır.

3.3.2. Fiziksel boyut

Bu bölümde, Uskut köyünün fiziksel boyutu ayrıntılı bir şekilde ele alınarak, köyün planlama yapısı ve geleneksel evlerin mimari özellikleri analiz edilecektir. Köyün planlama

yapısı, tarihi gelişimi ve Karadeniz'e yakınlığı ile dağlık arazi koşullarına uyumunu yansıtmaktadır. Bu faktörler, köyün amfiteyatrosu şeklindeki yerleşim düzeninin ve içindeki fonksiyonel alanların dağılımının şekillenmesinde kilit rol oynamıştır.

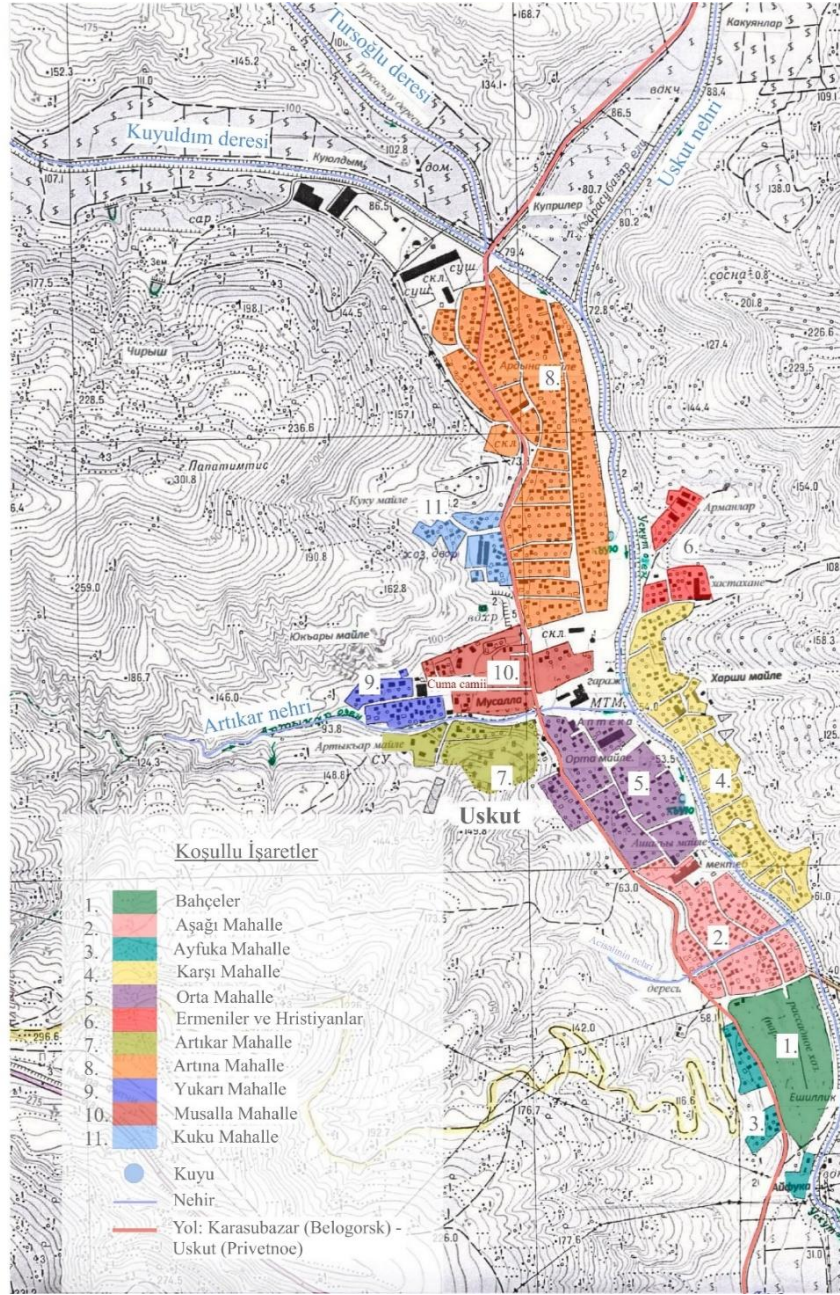
Özellikle, Uskut'un mimari mirasını oluşturan geleneksel Kırım Tatar evlerinin incelenmesine özel bir önem verilmektedir. Bu evler, yerel yapı malzemeleri olan taş ve ahşabı, bölgenin iklimi ve arazi yapısının gerektirdiği teknolojik çözümlerle bir araya getiren benzersiz halk mimarisi örnekleridir. Bu bağlamda, geleneksel mimari formlar ve planlama kararlarının, Kırım'ın güney sahilinin iklim koşullarında yaşam konforunu nasıl sağladığına dair incelemeler yapılacaktır.

Genel olarak, Uskut'un fiziksel boyutunun analizi, doğal koşullar, planlama yapısı ve mimari çözümler arasındaki etkileşimi ortaya koymayı amaçlamakta olup, Kırım'daki kırsal peyzajın oluşum ve gelişim süreçlerini daha derinlemesine anlamayı sağlamaktadır.

3.3.2.1. Köy planlama yapısının özellikleri

Uskut köyü, denizden dağlara doğru uzanan dar bir vadinin derinliklerinde yer almaktadır. Vadi tamamen meyve bahçeleri ve üzüm bağlarıyla kaplıdır. Köy, denizden yaklaşık üç kilometre uzaklıktadır. Vadinin sonunu oluşturan dağ yamaçları, ıssız ve dik bir yapıya sahiptir. Köy, bu dik yamaçlar üzerinde bir amfiteyatrosu şeklinde yerleşmiş olup, yamaçları bazı yerlerde tamamen çok katlı yapılarla kaplamaktadır. Köyde sokaklar neredeyse yok gibidir. Evlerin ve daha sık olarak ev gruplarının arasından dolambaçlı dar geçitler geçmekte, bazen bu geçitler evlerin çatılarından bile devam etmektedir. Evlerin avluları genellikle yoktur ve çoğu zaman alt kattaki yapının çatısı avlu olarak kullanılmaktadır.

Köydeki en dikkat çekici özelliklerden biri, dış mekan yapıların tamamen yokluğudur. Hayvan ağılları ve diğer tarımsal yapılar, evin alt katında yer almaktadır. Köydeki bitki örtüsünün tamamen yokluğu ve küçük taş yapılarının çevreleyen dağlarla aynı renkte olan kompakt silüeti, köye kasvetli ancak heybetli bir görünüm kazandırmaktadır. Evler, araziye çok iyi bir şekilde uyum sağlamış olup, çevredeki kayalıklar, köyü soğuk kuzey rüzgarlarından korumaktadır.

Şekil 3.23. Uskut (Privitnoe) köyünün sürgün öncesi mahallelerinin yerleşim şeması

Evlerin birbirlerine göre düzensiz gibi görünen yerleşimlerine rağmen, genel olarak çok düzenli, kendine özgü bir şekilde etkileyici, sert ve ihtişamlı bir manzara ortaya çıkmaktadır. Özellikle köyün çevresindeki dağ yamaçlarında kıvrılan yoldan bakıldığında, köy çıplak kayalıklarla birlikte tek bir büyük kütle olarak görülmekte ve manzaranın bir parçası haline gelmektedir. Köye yaklaştıkça, köyün farklı kısımlarını daha fazla ayırt etmeye başlar ve aslında tüm köyün ayrı komplekslerden oluştuğunu fark edersiniz. Daha

yakından incelendiğinde, başlangıçta aynı gibi görünen bu komplekslerin her biri kendi karakteristik özelliklerini kazanmaktadır. Aynı durum tek tek evler için de geçerlidir; ilk bakışta birbirine benzeyen bu yapılar, yakından bakıldığında her birinin kendine özgü bir yüzü, komşusundan farklı bir karakteri olduğu ortaya çıkar. Her bir yapının bu bireyselliği, köyün ilk bakışta monoton görünen genel yapısıyla ilginç bir tezat oluşturmakta ve köye, doğu tarzı kompozisyonlara özgü o kendine has etkileyiciliği kazandırmaktadır. (Rapoport T. 1938)

Şekil 3.23.'de, Uskut köyünün (günümüzde Privıtnoe) haritası yer almakta olup, Kırım Tatarlarının sürgününden önceki mahallelerin yerleşim düzeni topografik bir haritada gösterilmektedir. Bu harita, köyün planlama yapısının analiz edilmesi için önemli veriler sunmakta ve karmaşık arazi yapısı ile bölgenin hidroğrafik ağı bağlamında geleneksel yerleşim ve kamusal alanların organizasyon yöntemlerini ortaya koymaktadır.

Köyün 1944 önceki Planlama Yapısı

Uskut'un planlama yapısı, köydeki sosyal ve ekonomik yaşamda kilit rol oynayan geleneksel Kırım Tatar mahallelerinin net bir organizasyonu ile karakterize edilmektedir. Her bir mahalle, iç sosyal yapısı ve kamusal alanları olan kompakt bir yerleşim birimini temsil eder. Ana mahalleler şunlardır:

Aşağı Mahalle — Köyün güneyinde, daha alçak yamaçlarda ve Uskut Nehri boyunca yer almakta olup, su kaynaklarına yakınlığı sayesinde tarım ve bahçecilik faaliyetleri için elverişli bir konuma sahiptir.

Ayfuka Mahalle — Köyün güneybatısında, Uskut'u çevredeki diğer yerleşim yerlerine bağlayan ana ulaşım yollarına yakın bir konumda bulunmakta olup, bu durum ticaret ve diğer köylerle etkileşim açısından avantaj sağlamaktadır.

Karşı Mahalle — Doğu yamaçlarında yer almakta olup, köyün en büyük mahallelerinden biridir. Mahallenin konumu, kuzey rüzgarlarından korunma sağlamak ve Uskut Nehri'ne yakınlık tarımsal faaliyetlerin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Orta Mahalle — Orta yükseklikte bulunan bu merkez mahalle, önemli bir kamusal ve kültürel merkez olarak hizmet vermekte olup, burada cami, mektep ve diğer önemli kamu binaları yer almaktadır. Orta Mahalle, köyü kilit kamusal işlevler etrafında birleştirmektedir.

Ermeniler ve Hristiyanlar Mahallesi — Ermenilerin ve Hristiyanların yaşadığı mahalle, köyün doğu ucunda yer almakta olup, Uskut'taki tarihî çok uluslu yaşamı yansıtmaktadır.

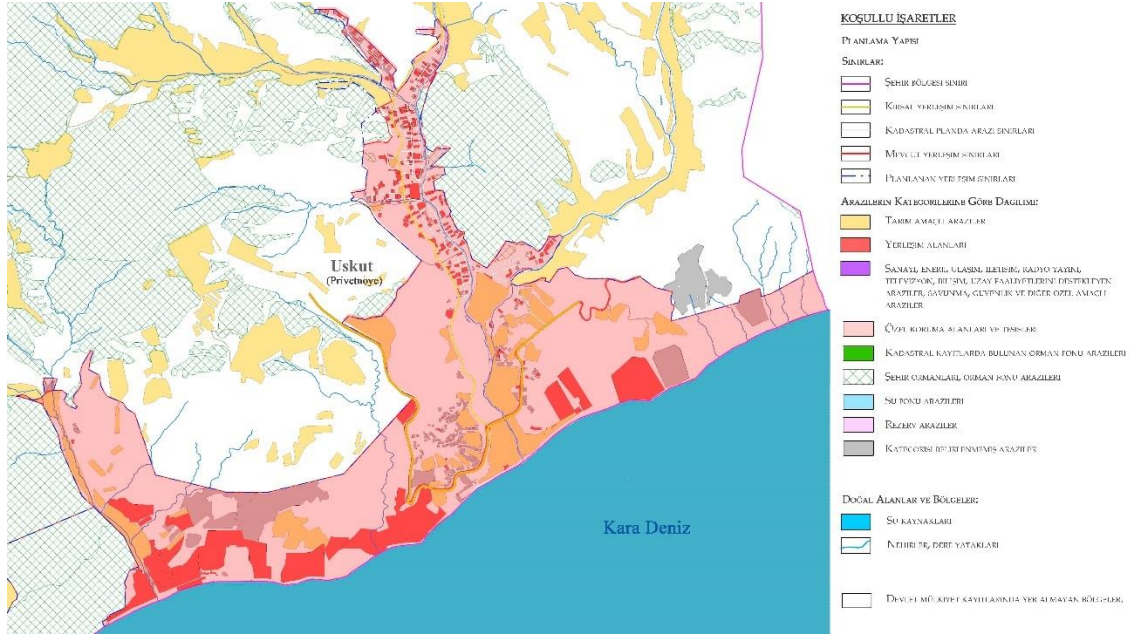
Yukarı Mahalle — Köyün kuzeyinde, daha yüksek yamaçlarda bulunmakta olup, bu mahalle daha az nüfuslu olmasına rağmen köyün savunmasında ve çevredeki alanların kontrolünde önemli bir rol oynamıştır.

Musalla Mahalle — Cuma Camii'ne yakın bir konumda yer almakta olup, köyün dinî yaşamında önemli bir yer tutmaktadır.

Artıklar Mahalle ve Artına Mahalle — Bu mahalleler köyün batı yakasında, Artıklar Nehri boyunca yer almakta olup, düz arazi üzerinde bulunmaları tarım ve hayvancılık faaliyetleri için elverişli koşullar sağlamaktadır.

Mahallelerin Uskut ve Artıklar nehirleri boyunca ve farklı yükseklikler ile yamaçlar üzerinde yer alması, doğal kaynakların ve olumsuz iklim koşullarına karşı korunmanın optimize edilmesini sağlamaktadır. Her mahalle, kendine özgü işlevleri ve planlama özellikleri ile köyün dengeli ve sürdürülebilir bir yerleşim yapısının oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Kırım Tatarlarının sürgününden önceki Uskut köyünün planlama yapısı, Kırım'ın güney kıyısındaki karmaşık doğal koşullara ve araziye uyum sağlamış, iyi organize edilmiş geleneksel bir Kırım Tatar yerleşim yerinin örneğini teşkil etmektedir. Bu yapı, doğal kaynaklar, sosyal yapılar ve mimari gelenekler arasındaki yüksek düzeydeki etkileşimi göstermekte olup, bölgenin mimari ve tarihî mirasının incelenmesi bağlamında önemli bir araştırma konusudur.

Şekil.3.24. Uskut (Privitnoe) köyünün bölgesel imar planı. (Yazar tarafından tercüme edilmiştir)

Bu şekilde, Uskut köyünün (günümüzde Privitnoe) şehir çevresi ve Kırım'ın daha geniş bölgesi bağlamında mevcut konumu gösterilmektedir. Şema, köyün planlama yapısında gerçekleşen modern değişiklikleri, bölgenin doğal ve sosyo-ekonomik faktörlerini dikkate alarak yansıtmaktadır.

Güncel Planlama Durumu

Günümüzde Uskut'un planlama yapısı, savaş öncesi döneme kıyasla önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Başlıca değişiklikler, arazi kullanımının fonksiyonlarındaki dönüşüm, yapılaşma ve altyapı alanlarının genişlemesi ve köyün modern taleplere uyum sağlaması ile ilgilidir.

Modern planlama yapısının en önemli özelliklerinden biri, yerleşim alanlarının güney ve güneybatı yönünde, Karadeniz kıyısına doğru kademeli olarak genişlemesidir. Bu süreç, bölgede artan turistik ve rekreasyonel faaliyetlerle bağlantılı olup, otel, özel konut ve tatilcilere hizmet veren diğer tesislerin sayısının artmasını gerektirmektedir. Şemada, deniz

kıyısına yakın geniş bir alanın turistik ve rekreasyonel yapılaşmaya ayrıldığı görülmekte olup, bu durum, geleneksel tarımdan turizm odaklı arazi kullanımına geçişi işaret etmektedir.

Diğer önemli bir eğilim ise, Uskut'un erişilebilirliğini artıran ve köyün Kırım genelindeki ulaşım ağına entegrasyonunu sağlayan ulaşım altyapısının gelişimidir. Köye giden yolların genişletilmesi ve modernizasyonu, lojistiğin iyileştirilmesine ve turist akışının artmasına katkıda bulunmakta olup, bu durum bölge ekonomisi üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır.

Ancak bu değişikliklere rağmen, bazı geleneksel planlama unsurları korunmuştur. Örneğin, eski mahalleler ve ana caddeler, tarihî planlama yapısını korumakta olup, bu durum köye özgün bir karakter kazandırmakta ve kültürel mirasın korunmasına olanak tanımaktadır. Yeni bölgeler ise genellikle, deprem dayanıklılığı ve çevre gereksinimlerini içeren modern şehircilik normlarına uygun olarak inşa edilmektedir.

Son olarak, şemada da görüldüğü üzere, önemli ölçüde bir arazi tarımsal kullanımda kalmaya devam etmekte olup, bu durum köy ekonomisinde tarım sektörünün devam eden önemini yansıtmaktadır. Bununla birlikte, bu topraklar kademeli olarak yeni yerleşim ve ticari alanlara dönüşmekte olup, bu durum, bölgedeki genel kentselleşme ve turizm gelişimi eğilimini yansıtmaktadır.

Sonuç olarak, Uskut'un günümüzdeki planlama yapısı, geleneksel yapının korunması ile yeni sosyo-ekonomik zorluklara uyum sağlama arasında dengeli bir kombinasyonu temsil etmekte olup, köyün gelişmesine ve artan turistik ve altyapısal baskılar karşısında özgün kimliğini korumasına olanak tanımaktadır.

3.3.2.2. Geleneksel evlerin mimari özellikleri

Güney Sahili'nin sıkışık koşulları ve aşırı kalabalıklığı, bozkırlarda veya dağlarda tamamen düşünülemez olan başka bir olgunun nedeniydi: buradaki evlerin çoğu zaman avlusu yoktu. Üstelik sokak merdiveni veya sokak yolu doğrudan evin ana girişinin önünden geçebiliyordu ve daha yükseğe tırmanarak evin düz çatısına doğrudan adım atmak kolaydı (Kohl, 1841. S). .195). Bu arada, bu koşulların güney kıyısındaki kadınların günlük yaşamlarında dağlarda ve bozkırlarda kız kardeşlerine izin verilenden nispeten daha fazla

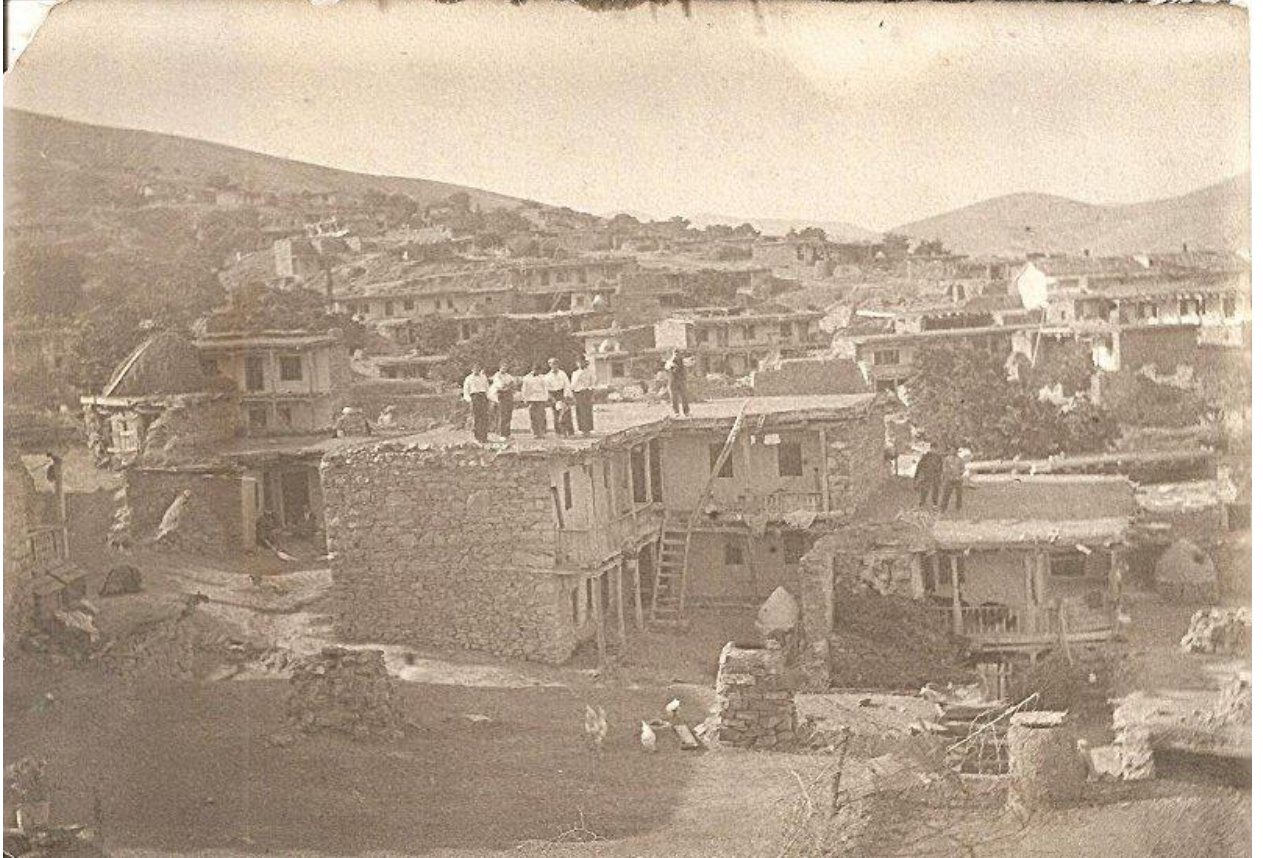
özgürlüğü etkilemiş olması mümkündü. Gerçek şu ki, burada az çok tam bir kadın mahremiyeti kesinlikle imkansızdı ve kıyı sakinleri bundan kasaba halkından çok daha erken vazgeçti.

Şekil.3.25. Doğu Kırım, Üsküt köyü. BIKAMZ fonları. KP 3719-313

Üsküt. XVIII yüzyılın ikinci yarısında Güney Sahili'nin en büyük köyü. Aluşta ve hatta Yalta değil, açıklaması Kırım'ın güney kıyı bölgesindeki gelişmiş bir köyün en canlı resmini verebilecek olan Üsküt'tu (şimdi Privetnoye, Sudak bölgesi). “Üsküt, Güney Sahili'ndeki köylerin en zengini ve en kalabalık olanıdır. Dört mil ötedeki köye yaklaşıldığında, çalışkan bir el tarafından işlenen verimli bahçeler, üzüm bağları ve ekilebilir tarlalar başlar. Köy, amfi tiyatroyu andıran üç yamaçlı bir vadide yer alır. Sıradan kulübeler, iki katlı evler ve yaldızlı ay ile süslenmiş güzel minareli bir cami arasında gururla yükselir. Mermer türbelerle kaplı, türbanlarla taçlandırılmış sütunlarla kaplı mezarlık... romantik bir görünüme sahip ve köyün en güzel dekorasyonu olarak hizmet eder” (Bronevsky, 1822, s. 110–111). Ayrıca Güney Sahili'nin genel olarak en büyük evlerinin Üsküt'ta olduğu da iddia

edilmiştir (Lyal, 1825, s. 333). Ancak daha sonra tüm Güney Sahili'nin kültür ve ticaret merkezi olarak Üsküt'un önemi Aluşta'ya geçmiş ve Yalta uzun süre sıradan, dikkat çekmeyen bir köy olarak kalmıştır (Raguza, 1837. S. 338).

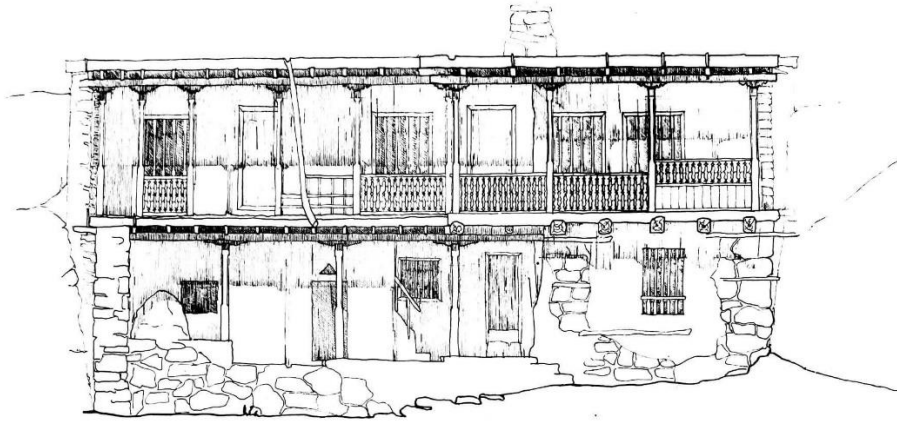
Şekil.3.26. Siyah-beyaz fotoğraf, manzaralı,orijinal. Üsküt köyü (Privetnoye) Rusya Federasyonu Müzesi Fonunun Devlet Kataloğu.

Genel olarak Kırım'ın bu bölgesi köylerinin büyüklüğüyle ünlüydü. 18. yüzyılın sonlarında Fransız gezginlerin ve bilim adamlarının doğru hesaplamalarına göre, Üsküt'un sakinlerinin sayısı 2062 kişi, Kapsichore - 1500 kişi, Vorona - 1400 kişiydi ve Tuaka - 1074 kişi. (Wrangel, 1939. S. 144).

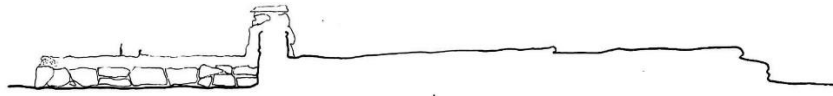
Amet Karaçay'ın Evi. Üsküt köyünde yer alan Amet Karaçay'ın evi, dağın yamacına inşa edilmiş olup, arka cephedeki çatı çıkıntısı neredeyse zeminin hemen üzerinde kalacak şekilde konumlanmıştır. İki katlı olan evin birinci katında iki yaşam alanı—ayak odası ve aşhane—ve bir ahır—aran—bulunmaktadır. İkinci katta ise, bir tanesi diğerlerine dik açıyla

eklenmiş dört yaşam alanı yer almaktadır. Birinci kattan ikinci kata, teras içinde yer alan ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır. Kat planları örtüşmediğinden, birinci kat terası, ikinci katta düz bir çatı olarak kullanılan özel bir saçakla örtülmüştür. İkinci katın sağ tarafındaki balkon, konsol yapıdadır. Birinci kat terasının sol ucunda bir fırın—ekmek pişirmek için kullanılır—bulunmaktadır. İkinci katın konsol balkonunun bir kısmı yükseltilmiş olup, küçük bir platform (soba) oluşturmaktadır. Odaların iç dekorasyonu Kırım Tatar geleneklerine uygun olarak yapılmıştır. Duvarlar, yukarıdan aşağıya doğru üçte iki yüksekliğinde renkli duvar kağıtlarıyla kaplanmıştır. Daha düşük gelirli evlerde, bu duvar kağıtları, ev sahibi tarafından boyanmış kağıtlarla değiştirilmiştir. Zeminler, halılar ve keçe kilimler ile kaplanmıştır. Duvar diplerinde yere serilmiş yataklar bulunmaktadır. Birinci katta ayak odasında ve ikinci katta aşhane odasında ocak yer almaktadır.

Крым. Деревня Ускут. Дом Аметы Карагай
Kırım. Uskut Köyü. Amet Karağay'ın Evi.

Güney Doğu cephesi

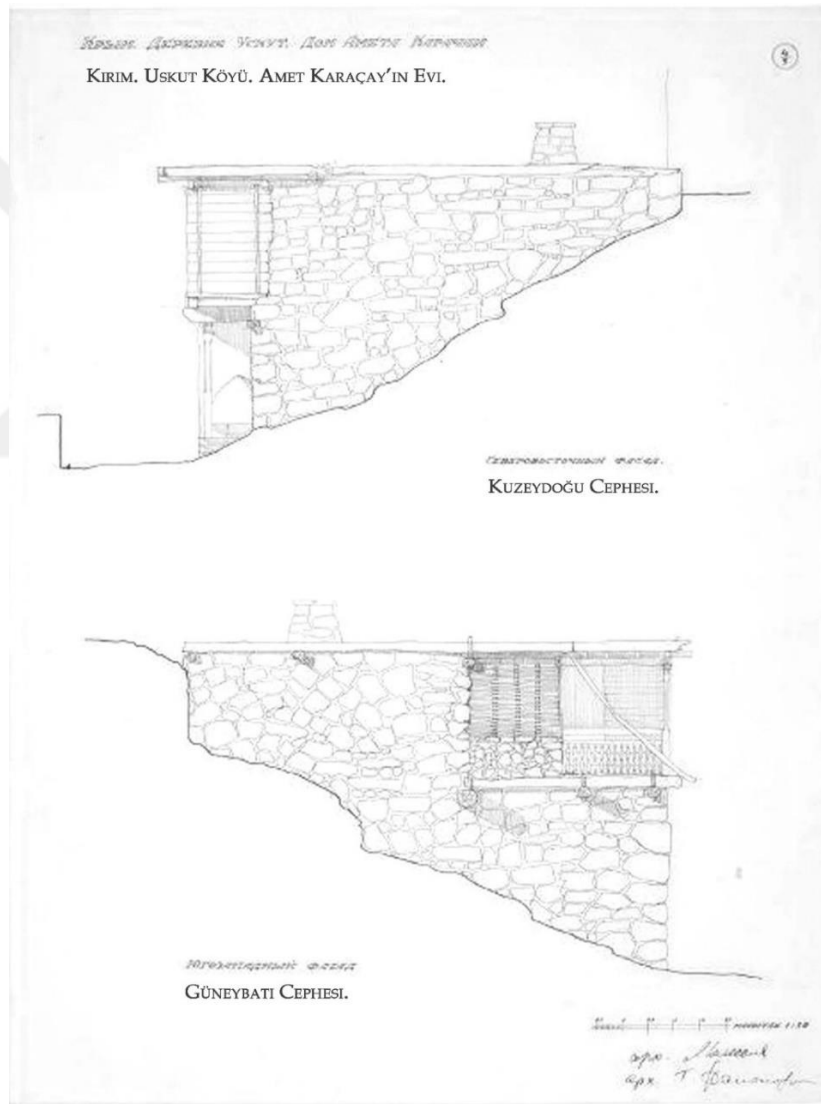

Kuzey Batı cephesi

Масштаб 1:50

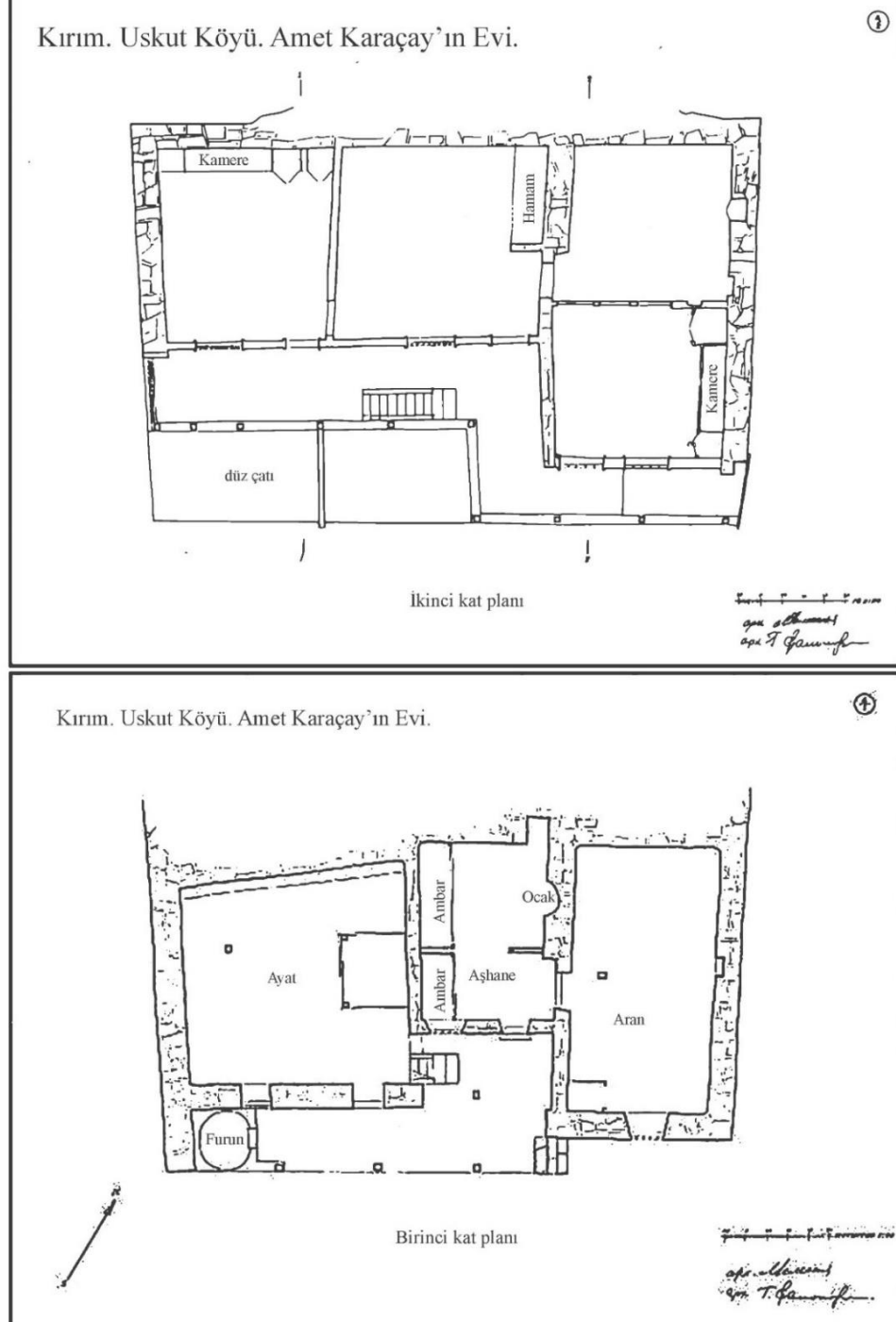
Şekil.3.27. Zaleskaya L.S., Rapoport T.B. Kırım Tatar Konut Evi. Rusya Federasyonu Müzesi Fonunun Devlet Kataloğu. (Yazar tarafından tercüme edilmiştir)

Bazı odalarda, gündüzleri yatakların saklanması için kullanılan ahşap nişler—kamereler—bulunmaktadır. Kamerelerin bulunduğu duvarlar, ahşap oymalarla süslenmiştir. Odalardan birinin köşesinde hamam—amam—bulunmaktadır. Kalın duvarlarda gömme dolaplar yer almaktadır. Birinci katta ocak bulunan odada, zeminde büyük ahşap sandıklar—ambar—bulunmakta olup, bunlar evin erzakları için kullanılmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, her iki katın ön cephesine bitişik bir galeri yer almakta olup, bu galeri evin planına organik olarak entegre edilmiştir ve diğer odalarla aynı çatı altında yer almaktadır. Pencere ve kapılar, sadece güneydoğuya bakan ön cephede yer almaktadır.

Şekil.3.28. Zaleskaya L.S., Rapoport T.B. Kırım Tatar Konut Evi. Rusya Federasyonu Müzesi Fonunun Devlet Kataloğu. (Yazar tarafından tercüme edilmiştir)

Galerinin ince ahşap çıtalarla oyulmuş balustradları oldukça ilginçtir. Galeriye süsleyen kolonların üst kısımlarında da oyma motifler bulunmaktadır. Pencereerde, Kırım Tatarlarına özgü dikey ahşap parmaklıklar bulunmaktadır. Kapılar tek kanatlı olup, süslemesizdir.

Şekil.3.29. Zaleskaya L.S., Rapoport T.B. Kırım Tatar Konut Evi. Rusya Federasyonu Müzesi Fonunun Devlet Kataloğu. (Yazar tarafından tercüme edilmiştir)

toprak kaplı olup, geleneksel bir yapıya sahiptir. Evin tavanları alt kaplama yapılmamış durumdadır. Zeminler kil ile sıvanmıştır. İkinci kattaki terasta, zeminler ahşaptandır. Evin yaklaşık 200 yıllık olduğu tahmin edilmektedir. (Rapoport T. 1938)

3.3.3. Sosyo-kültürel boyut

Bu paragrafta, Uskut köyünün kimliğinin ve toplumsal yapısının oluşumunda önemli rol oynayan sosyo-kültürel boyutlar ele alınmaktadır. Köyün sosyo-kültürel bağlamı, Kırım Tatarları, Ermeniler, Rumlar ve diğer etnik ve dini grupların yüzyıllar boyunca bir arada yaşamasıyla şekillenmiştir. Bu topluluklar, köyün mimari çevresinin, planlama yapısının ve toplumsal yaşamının gelişimine önemli katkılar sağlamıştır.

Geleneksel Kırım Tatar adetleri ve İslam'a dayalı dini pratikler, Uskut'un toplumsal hayatı ve planlaması üzerinde derin bir etki yaratmıştır. Her mahallede, sadece dini işlevler yerine getiren değil, aynı zamanda eğitim ve sosyal merkez olarak hizmet veren kendi camisi bulunmaktaydı. Camilerin çevresinde oluşan mahalleler, akrabalık ve sosyal bağlarla bir araya gelen aileler tarafından iskan edilmişti. Bu mahalleler, misafirperverlik, karşılıklı yardım ve kolektif sorumluluk geleneklerinin sürdürüldüğü önemli toplumsal örgütlenme birimleriydi. Kültürel ve sosyal merkezler, mahallelerin kesişme noktalarında yer alan ve köy halkının bir araya geldiği çeşme meydanlarında yoğunlaşmaktaydı, bu da toplumsal hayatın sürekliliğini ve köy sakinleri arasındaki etkileşimi desteklemekteydi.

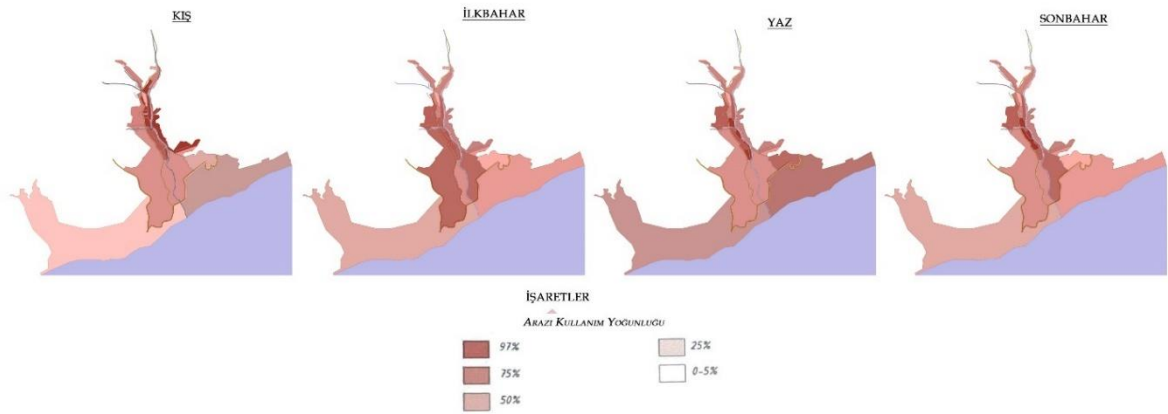
Uskut'un planlama yapısının bir başka önemli özelliği ise geleneksel avluların olmamasıydı. Bunun yerine, alt kısımdaki evlerin çatıları, köy sakinlerinin zamanlarının büyük bir kısmını geçirdikleri teraslar olarak kullanılmaktaydı. Sürgün öncesinde köylüler, günün büyük bir bölümünü tütün tarlalarında ve üzüm bağlarında çalışarak geçirirlerdi; akşamları ise aileleriyle ya da komşularıyla bir araya gelerek evlerinin çatılarında oturlardı. Bu sosyal pratikler, topluluk duygusunu güçlendirmiş ve kültürel geleneklerin nesilden nesile aktarılmasına katkıda bulunmuştur.

Uskut'un toplumsal yapısı, aynı zamanda arazi, su kaynakları ve kamu hizmetlerinin dağılımına ilişkin meselelerin çözümünde aile ve topluluğun önemli bir rol oynadığı bir yapıdadır. Karmaşık arazi yapısı ve sınırlı doğal kaynaklar, köy sakinleri arasında iş birliğini

zorunlu kılmış, bu da kolektif kimliğin ve toplumsal bütünleşmenin güçlenmesine katkıda bulunmuştur.

Günümüzde, Uskut köyündeki geleneksel mimarinin büyük bir kısmı kaybolmuştur. Birçok yapı, işlev değişikliğine uğramış ve yeniden inşa edilmiştir, bu da köyün mimari görünümünde önemli değişikliklere yol açmıştır. Ancak, cami binası, kültürel ve dini mirasın önemli bir unsuru olarak günümüze kadar korunmuş olup, hala toplumsal hayatın merkezi olarak hizmet vermektedir.

Bugün, Uskut'un sosyo-kültürel yapısı, turizmin gelişimi de dahil olmak üzere dış faktörlerin etkisiyle değişikliklere uğramıştır. Son yıllarda artan turistik faaliyetler, köyün ekonomisi ve toplumsal ilişkileri üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Mahalleler ve geleneksel kamusal alanlar, modern otel ve ticari yapıların lehine geri çekilmeye başlamış olup, bu da köyün planlama yapısı ve görünümünde değişikliklere yol açmaktadır. Buna rağmen, bazı geleneksel mimari ve toplumsal yaşam unsurları hala korunmakta olup, bu da Uskut'un yoğun turistik baskılar altında bile kültürel kimliğini sürdürmesine olanak tanımaktadır.

Şekil.3.31. Uskut köyü topraklarının kullanım yoğunluğunu gösteren şema.

Uskut köyü arazilerinin kullanım yoğunluğunu gösteren şema, yıl boyunca arazi kaynaklarının mevsimsel değişimlerini sergilemektedir. Her biri dört mevsimi (kış, ilkbahar, yaz ve sonbahar) temsil eden şemalar, mevsimlere bağlı olarak arazilerin kullanım karakterini yansıtmaktadır.

Kış döneminde, arazi kullanım yoğunluğu nispeten düşüktür. Ana etkinlik alanları, köyün merkezi bölgesinde ve nehirlerin etrafında yoğunlaşmaktadır. Bu durum, bu dönemde tarımsal faaliyetlerin asgari düzeyde olmasından ve köylülerin dikkatinizin, üzüm bağları gibi çok yıllık bitkilerin kış bakımına odaklanmasından kaynaklanmaktadır.

İlkbaharın başlamasıyla birlikte, arazi kullanım yoğunluğu önemli ölçüde artar. Bu dönemde aktif olarak toprak hazırlığı ve yeni mahsullerin ekimi başlar. Şema, özellikle ana su kaynaklarına yakın bölgelerde, yüksek kullanım yoğunluğuna sahip alanların genişlediğini göstermektedir. Bu, tarımsal sezonun başlamasıyla ilgilidir.

Yaz mevsimi, arazi kullanımının en yoğun olduğu dönemdir. Bu dönemde tütün tarlaları, üzüm bağları ve diğer mahsuller üzerinde aktif olarak çalışmalar yapılır. Şema, özellikle verimli alanlar ve teraslanmış bölgelerde, arazilerin çoğunun maksimum yoğunlukla (yüzde 75 ve üzeri) kullanıldığını göstermektedir.

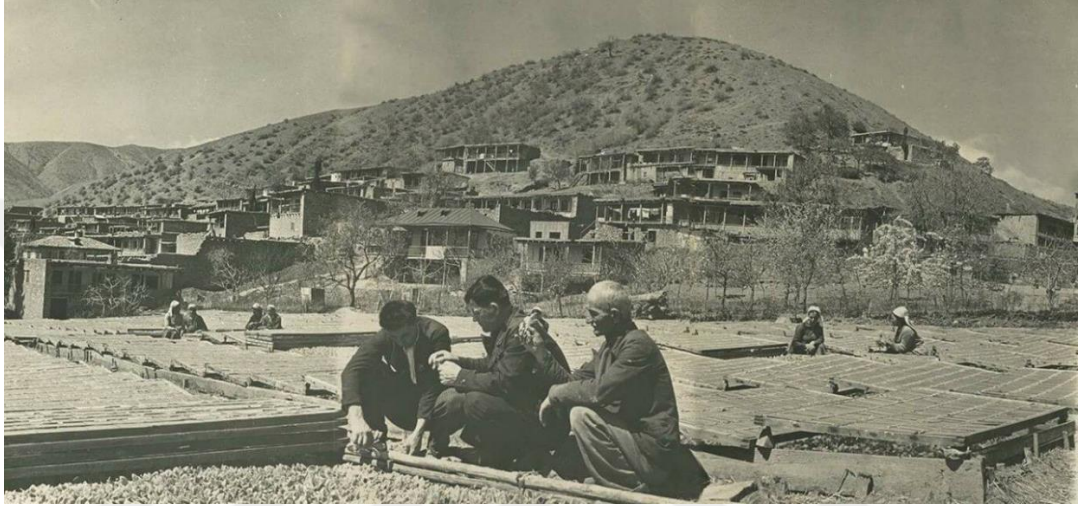
Sonbaharda, mahsul toplama sezonunun sona ermesiyle birlikte arazi kullanım yoğunluğu kademeli olarak azalır. Bununla birlikte, bazı alanlar geç hasat ve gelecek sezon için hazırlıklar nedeniyle hala aktif kalır. Şema, hala aktif olan bölgelerin varlığını göstermekte, ancak bu bölgelerin yaz dönemine kıyasla önemli ölçüde azaldığını ortaya koymaktadır.

Bu nedenle, sunulan şema, Uskut'un arazi kaynaklarının kullanımındaki mevsimsel değişiklikleri açıkça göstermektedir. Maksimum faaliyet yaz döneminde gözlenirken, tarım arazilerinin çoğu kullanılır; kış döneminde ise faaliyetler önemli ölçüde azalır ve köyün merkezi bölgelerinde yoğunlaşır. Bu veriler, tarımsal faaliyetlerin Uskut'un ekonomisi ve günlük yaşamı için önemini ve mevsimsel faktörlerin arazi kullanımına etkisini vurgulamaktadır.

3.3.4. Ekonomik boyut

Geleneksel Ekonomi ve Tarım: Uskut köyünün ekonomik yapısı, yüzyıllar boyunca tarıma sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Uskut, elverişli iklim koşulları sayesinde, yerel halkın üzüm, tütün, meyve ağaçları ve diğer tarımsal ürünlerin yetiştiriciliğiyle uğraşmasına olanak tanımıştır. Yumuşak subtropikal iklim ve verimli toprakların varlığı, köy sakinlerinin yüksek

verimli bir tarım geliştirmelerini sağlamış ve burada üzüm yetiştiriciliği ve bahçecilik merkezi bir yer tutmuştur. Güney Kırım'a özgü teraslanmış yamaçlar, meyve bahçeleri ve üzüm bağları oluşturmak için kullanılmış ve bu sayede mevcut arazi kaynakları etkin bir şekilde değerlendirilmiş, köy halkı için istikrarlı bir gelir kaynağı sağlanmıştır.

şekil.3.32. şkut, kollektif çiftlikteki tütün fidelerini inceliyor. 1930'lar. Nizami İbraimov'un koleksiyonundan

Sosyal ve Ekonomik Yapıdaki Değişiklikler: Zamanla Uskut'un ekonomik yapısı değişmeye başlamıştır. 1944'te Kırım Tatarlarının sürgün edilmesi gibi sosyal ve siyasi olaylar, geleneksel tarımın bozulmasına ve nüfus yapısının değişmesine yol açmıştır. Kırım Tatarlarının 1980'ler ve 1990'larda geri dönmesiyle birlikte tarımsal faaliyetlerin yeniden canlanması süreci başlamış, ancak köy ekonomisi artık tamamen tarıma dayalı kalamamıştır. Zamanla tarım, bu bölgenin benzersiz doğal ve kültürel mirası sayesinde gelişmeye başlayan turizme yerini bırakmaya başlamıştır.

Günümüz Ekonomisinde Turizmin Rolü: Son on yıllarda turizm, Uskut'un ekonomisinde giderek daha önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Güney Kırım'ın doğal güzelliklerini görmek isteyen turistlerin sayısındaki artış, köyde turizm altyapısının gelişmesine neden olmuştur. Oteller, misafirhaneler, restoranlar ve turistlere yönelik diğer tesisler inşa edilmiştir. Bu durum, bazı tarım arazilerinin turizm sektörünün ihtiyaçlarına

göre yeniden düzenlenmesine yol açmıştır. Turizm, yerel halk için ana gelir kaynaklarından biri haline gelmiş ve bu da arazi kullanımı ve köyün mimari görünümünde değişikliklere neden olmuştur. Ancak turizmin büyümesi, Uskut için kültürel mirasın korunması ve geleneksel yaşam tarzının sürdürülebilmesi gibi yeni zorluklar da doğurmuştur.

Modern Ekonomide Tarımın Rolü: Turizmin önemli etkisine rağmen, tarım Uskut'un ekonomisinin önemli bir parçası olmaya devam etmektedir. Modern tarım teknolojileri, iyileştirilmiş sulama yöntemleri ve organik gübre kullanımı gibi uygulamalar, kalan tarım arazilerinde yüksek verimliliğin sürdürülmesini sağlamaktadır. Üzüm yetiştiriciliği ve bahçecilik, yerel halk için gelir sağlayan ana tarımsal faaliyetler olmaya devam etmektedir. Ancak, yeni turizm tesisleri ve ticari yapıların lehine tarım arazilerinin azalması, bölgede geleneksel tarımın ikinci plana itildiğini ve ekonominin turizm odaklı yeni bir yapıya kaydığını yansıtmaktadır.

Gelecekteki Ekonomik Gelişme ve Zorluklar: Gelecekte Uskut'un, geleneksel tarımı koruma ile turizm sektörünü geliştirme arasında bir denge bulması gerekecektir. Bu, yerel yönetimlerden ve topluluktan, arazi kaynaklarının yönetimi, kültürel ve doğal mirasın korunması ve hem tarımı hem de turizmi destekleyebilecek bir altyapının geliştirilmesi konusunda bütüncül bir yaklaşım gerektirecektir. Sürdürülebilir kalkınma, ancak farklı ekonomik faaliyet türleri arasında bir denge sağlandığında mümkün olacak ve bu da Uskut'un kimliğini korumasına ve bölgenin değişen ekonomisi içinde sürdürülebilir bir büyüme sağlamasına olanak tanıyacaktır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Büyük Özenbaş ve Uskut Üzerinde Kırım'daki İki Farklı Kırsal Peyzajın Genel Karşılaştırılması

Bu bölümde, Kırım'daki iki farklı kırsal peyzaj tipinin Büyük Özenbaş ve Uskut köyleri örneğinde karşılaştırmalı analizi sunulmaktadır. Farklı doğal, iklimsel ve sosyo-kültürel koşullarda bulunan bu iki yerleşim, bölgedeki kırsal peyzaj çeşitliliğini incelemek için önemli örnekler teşkil etmektedir. Analiz sürecinde, kırsal peyzajın oluşumu ve gelişimi üzerinde etkili olan iklimsel, doğal ve coğrafi koşullar, fiziksel faktörler, sosyo-kültürel özellikler ve ekonomik parametreler gibi temel unsurlar ele alınmaktadır. Bu inceleme, kırsal alanların karakterini ve yapısını belirleyen hem nesnel hem de öznel faktörlere odaklanmaktadır. Karşılaştırmalı analiz, kırsal peyzajların organizasyonundaki genel eğilimleri ve farklılıkları ortaya koymakta, bu da Kırım'daki kırsal mimari ve peyzaj planlama süreçlerinin daha derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

4.1.1. İklimsel, doğal ve coğrafi koşullar

Bu paragrafta, Kırım'daki iki köy olan Büyük Özenbaş ve Uskut'un iklimsel, doğal ve coğrafi koşullarının karşılaştırmalı analizi yapılmaktadır. Bu köyler, bölgedeki farklı kırsal peyzaj türlerini temsil etmektedir.

Büyük Özenbaş köyü, Kırım Dağları'nın güneybatı yamaçlarında yer almakta olup, bu durum köyün daha soğuk kışlar ve sıcak yazlarla karakterize edilen ılıman karasal iklimine neden olmaktadır. Yüksek rakım, sıcaklık dalgalanmalarının belirginleşmesine katkıda bulunur ve bu durum tarım ve ekonomik faaliyetler üzerinde etkili olur. Büyük Özenbaş, tarım arazilerinin sulanmasında kullanılan yeraltı kaynakları da dahil olmak üzere önemli su kaynaklarına sahiptir. Arazinin rölyefi, yükseklik farklarının belirgin olmasıyla karakterize edilir; bu da tarım arazilerinin işlenmesi ve yapılaşma için teraslama gerektirmektedir.

Büyük Özenbaş'tan farklı olarak, Uskut köyü Kırım'ın güney kıyısında yer almakta olup, burada hakim olan iklim, subtropikal Akdeniz iklimidir. Bu bölge, yumuşak kışlar ve sıcak, kuru yazlar ile karakterize edilir ve bu durum, üzüm, incir ve narenciye gibi subtropikal bitkilerin yetiştirilmesi için elverişli koşullar yaratır. Karadeniz'e yakınlık, iklim koşulları üzerinde yumuşatıcı bir etkiye sahiptir, sıcaklık dalgalanmalarını azaltır ve sabit bir nem oranı sağlar. Uskut'un, denize doğru inen Kırım Dağları'nın yamaçlarında yer alması, köyün amfiteatro tarzı yerleşim düzenini ve karmaşık rölyefini belirler; bu da planlama ve yapılaşma konusunda özel yaklaşımlar gerektirir.

Çizelge.4.1. Büyük Özenbaş ve Üskut köylerinin iklimsel, doğal ve coğrafi faktörlerinin karşılaştırmalı çizelgesi.

Koşullar	Büyük Özenbaş	Uskut
İklim	Ilıman karasal iklim, Soğuk kışlar ve sıcak yazlar	subtropikal Akdeniz iklimi, kışları ılık ve yazları kuru sıcak
Doğal bölgeler	Orman-bozkır bölgesi	Güney makroslope ormanları ve güney kıyılarındaki ormanlık alanlar
Peyzaj bölgeleri	Orta dağlar	Alçak dağlar
Rölyef	Yükseklik değişikliklerinin yoğun olduğu dağlık bölge	Denize doğru inen Kırım Dağları'nın yamaçlarındaki karmaşık rölyef.
Su kaynakları	Yeraltı kaynakları, Büyük Özenbaş, Küçük Özenbaş ve Belbek Nehirleri	Üskut Nehri, dereler ve kaynaklar, Sabit nem düzeyi, denize yakınlık

Sonuç olarak, bu iki köyün iklimsel, doğal ve coğrafi koşulları büyük ölçüde farklılık göstermektedir ve bu durum, köylerin ekonomik faaliyetleri, yerleşim yapısı ve mimari görünümü üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Bu faktörlerin karşılaştırılması, Kırım'daki kırsal peyzajların özelliklerini şekillendiren doğal ve iklimsel koşulların daha derinlemesine anlaşılmasına olanak tanımaktadır.

4.1.2. Fiziksel etkenler

Bu paragrafta, Kırım'daki farklı kırsal yerleşim türlerini temsil eden Büyük Özenbaş ve Uskut köylerinde kırsal peyzajların oluşumu ve gelişimi üzerinde etkili olan fiziksel faktörler incelenmektedir.

Büyük Özenbaş köyü, belirgin bir rölyefe sahip dağlık bir bölgede yer almakta olup, bu durum köyün yerleşim düzeni ve arazi kullanımını önemli ölçüde etkilemektedir. Önemli yükseklik farkları, tarım arazilerinin işlenmesi ve inşaat alanlarının düzenlenmesi için teraslama yönteminin temel olarak uygulanmasını gerektirmektedir. Karmaşık rölyef koşullarında, binaların yamaçlarda sağlam durabilmesi için inşaat malzemelerinin ve yapıların seçimi büyük bir önem taşımaktadır. Büyük Özenbaş'ın mimarisinde taş yapılar ve yerel doğal malzemelerin, özellikle de kireçtaşının, kullanımı büyük bir rol oynamaktadır. Ayrıca, dağlık rölyefin koşullarında suyun tahliye edilmesi ve erozyondan korunma gibi faktörler de önemli fiziksel unsurlar arasında yer almaktadır.

Büyük Özenbaş'tan farklı olarak, Uskut köyü, Kırım Dağları'nın güney yamaçlarında, Karadeniz'e doğru inen bir bölgede yer almakta olup, köyün amfiteyatro tarzı yerleşim düzenini belirlemektedir. Uskut'un mimarisi ve planlaması üzerinde etkili olan temel fiziksel faktör, karmaşık rölyefe uyum sağlamaktır. Uskut'taki yapılar, sınırlı arazi kaynaklarını en verimli şekilde kullanabilmek için çoğunlukla arazinin doğal konturlarına uygun olarak kademeli bir şekilde yerleştirilmektedir. Taş yapılar, Uskut'un mimarisinde de önemli bir rol oynamakta olup, bu yapılar kalıcılık ve dayanıklılık sağlamaktadır. Denizin varlığı, iklimi yumuşatarak inşaat için elverişli koşullar yaratmakla birlikte, aynı zamanda sismik aktivite dikkate alınarak uygun inşaat teknolojilerinin kullanılmasını da gerektirmektedir.

Her iki köyde kullanılan inşaat malzemelerinin karşılaştırılması da ilginç farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koymaktadır. Büyük Özenbaş'ta yerel kireçtaşı tercih edilmekte olup, bu malzeme dağlık bölgelerde kolayca çıkarılabilmekte ve işlenebilmektedir. Bu malzeme, yüksek dayanıklılığı ve atmosferik etkilere karşı direnci ile öne çıkmakta olup, dağlık rölyef ve sert iklim koşullarında yapı inşası için ideal bir seçenek sunmaktadır. Uskut'ta da taş yaygın olarak kullanılmakta, ancak bu kullanım sadece malzemenin erişilebilirliği ile değil,

aynı zamanda sismik dalgalanmalara karşı dayanıklı yapılar oluşturma gerekliliği ile de şekillenmektedir. Deprem riski daha yüksek olan kıyı bölgelerinde, taş yapılar esneklik ve dayanıklılığı sağlamak için özel inşaat teknolojileri kullanılarak inşa edilmektedir.

Çizelge.4.2. Kırsal mimariyi Büyük Özenbaş ve Uskut köyleri üzerinde karşılaştırılması.

Parametreler	Büyük Özenbaş	Uskut
Yapı Malzemeleri	Taş (alt kat), ahşap (üst kat), kireçtaşı, kiremit	Taş (birinci kat), çit ve çamurla sıvanmış duvarlar (ikinci kat), galeriler ve korkuluklar için oymalı ahşap
Ev Planlaması	Teraslı iki katlı planlama, üst katta yaşam alanları, taş alt kat, ahşap üst kat	Kat planları tamamen örtüşmüyor, her iki katta da yaşam alanları, iç merdiven, odalardan birinde hamam bulunmaktadır
Mimari Elemanlar	Galeriler ve teraslar, masif ahşap kirişler, güçlendirilmiş taş duvarlar	Konsol balkonlar, oymalı ahşap elemanlara sahip galeriler, depolama nişleri, odalardan birinde hamam
Çatılar	Dört eğimli kiremit çatılar	Yapının destekleyici unsuru olan düz toprak çatılar
İnşaat Alanı	Ev çevresinde minimum arazi kullanımı ile kompakt yapı	Teraslar ve konsol balkonlar kullanılarak genişletilmiş inşaat alanı, geniş yaşam alanları
Avlu Düzeni	Avlu büyüktür, teraslama ve tarımsal ihtiyaçlar için kullanılır	Avlu çoğunlukla yok, avlu olarak genellikle altta yer alan evin düz çatısı kullanılır

Büyük Özenbaş ve Uskut köylerindeki geleneksel konut mimarisi, planlama ve kullanılan yapı malzemelerinin karşılaştırmalı analizi, yerel koşullar ve kültürel geleneklerin etkisiyle şekillenen ortak özellikleri ve farklılıkları ortaya koymaktadır.

Kırsal konut mimarisi

Büyük Özenbaş'taki geleneksel mimari, yapısal karmaşıklığı ve dağlık araziye uyum sağlamasıyla dikkat çeker. Ramazan Ahmet'in evi gibi yapılar, alt katı taş, üst katı ise ahşaptan yapılmış iki katlı ahşap binalardır. Binanın planlaması, arazideki yükseklik

farklarını göz önünde bulundurur: ev kısmen yamaca yerleştirilmiş olup, arka cephede bir kat kaybederek tek katlı bir yapıya dönüşmektedir. Ana yaşam alanları, masif ahşap kirişlerle desteklenen ve dışarıya doğru uzanarak galeri oluşturan üst katta yer alır. Teraslar ve galeriler, binaların mimari görünümünde anahtar rol oynar ve dinlenme ve sosyalleşme alanları olarak hizmet eder. Alt kattaki taş duvarlar neredeyse tamamen penceresizdir, bu da soğuğa ve neme karşı ek koruma sağlar. Oturma odası ve yaşam alanı gibi iç mekanlar, minimum dekor ve geleneksel Tatar mobilyalarıyla sade ve işlevsel bir şekilde döşenmiştir.

Uskut'un mimarisi de iki katlı yapılarla karakterize edilmiştir, ancak evlerin planlaması ve yapısı burada farklı özelliklere sahiptir. Amet Karacay'ın evi, Uskut'a özgü amfiteatro tarzı yerleşimi gösterir; bina yamaca yerleştirilmiş olup, arka cephe zeminden neredeyse hiç yükselmez. Kat planları örtüşmez, bu da konsol balkonlar ve teraslar gibi ek mimari unsurlar yaratır. Galeriler, Büyük Özenbaş'taki gibi, evlerin planlamasında önemli bir rol oynar, ancak bu galeriler genel bina yapısına daha fazla entegre edilmiştir ve ana yaşam alanlarına erişimi sağlar. İç mekanlar zengin bir şekilde dekore edilmiştir; duvarlar renkli duvar kağıtlarıyla kaplanmış veya el ile boyanmıştır, bu da yerel halkın estetik tercihlerini vurgular. İlginç bir unsur, yatakların gündüz saklanması için kullanılan nişler ve odalardan birinde yer alan hamamın (banyo) varlığıdır.

Yapı Malzemeleri

Büyük Özenbaş'ta ana yapı malzemesi taş ve ahşaptır. Binaların alt katı genellikle taştan yapılır, bu da yapının dayanıklılığını artırır ve neme karşı koruma sağlar. Üst kat için, binanın tüm yapısını taşıyan masif ahşap kirişler kullanılır. Kirişler ayrıca dışarıya doğru uzanarak galeriler ve balkonlar için bir temel oluşturur. Çatılar genellikle ahşap bir taban üzerine döşenmiş kiremitlerle kaplanır. Yerel malzemelerin, özellikle kireçtaşı ve ahşap, kullanımı, bu malzemelerin erişilebilirliği ve dağlık koşullarda yapı gereksinimlerine uygun fiziksel özellikleri ile ilişkilidir.

Uskut'ta da birinci kat için ana yapı malzemesi olarak taş kullanılmaktadır, ancak ikinci kat genellikle hafifletilmiş malzemelerden, örneğin çit ve çamurla sıvanmış duvarlardan yapılır. Bu, özellikle konsol balkonlar ve teraslar üzerinde yapıyı hafifletme gereksinimiyle ilişkilidir. Uskut'taki çatılar genellikle düz ve toprakla kaplıdır, bu da bölge

için geleneksel bir yöntem olup ısıyı muhafaza etmeye yardımcı olur. Uskut'ta galeriler ve korkuluklar için oymalı ahşap kullanımı dikkat çeker, bu da evlere ek bir dekoratif değer katar.

Bu nedenle, taş ve ahşap kullanımında ortak özellikler olmasına rağmen, Büyük Özenbaş ve Uskut köylerindeki mimari ve yapı malzemeleri önemli ölçüde farklılık gösterir. Bu farklılıklar, doğal koşullar kadar kültürel geleneklerle de şekillenmiştir ve Kırım Tatar mimarisinin çeşitli çevre koşullarına uyum sağlama yeteneğini gösterir.

Sonuç olarak, her iki köydeki fiziksel faktörler, köylerin mimari gelişimi ve yerleşim düzeni üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Karmaşık rölyef ve sınırlı kaynaklar koşullarında, mimarlar ve inşaatçılar, doğal özellikleri ve kırsal yerleşimlerin işlevsel gereksinimlerini göz önünde bulunduran benzersiz inşaat yöntemleri geliştirmek ve uygulamak zorunda kalmışlardır. Bu faktörlerin, kullanılan inşaat malzemeleri de dahil olmak üzere, karşılaştırılması, fiziksel çevrenin kırsal peyzajların karakterini nasıl şekillendirdiğini ve onların sürdürülebilir gelişimi üzerindeki etkisini daha derinlemesine anlamamıza olanak tanımaktadır.

4.1.3. Sosyo-kültürel etkenler

Bu paragrafta, Büyük Özenbaş ve Uskut köylerindeki kırsal peyzajların ve mimari özelliklerin oluşumunu etkileyen sosyo-kültürel faktörler ele alınmaktadır. Sosyo-kültürel unsurlar, yerleşimlerin karakteri ve yapısının belirlenmesinde önemli bir rol oynar, onların kendine özgü görünümünü şekillendirir ve kültürel geleneklerin korunmasını sağlar.

Büyük Özenbaş'taki sosyo-kültürel faktörler, Kırım Tatarlarının tarihine, dini ve ailevi geleneklerine sıkı sıkıya bağlıdır. Köydeki toplumsal yaşamın önemli bir unsuru, yalnızca dini değil, aynı zamanda sosyal işlevleri de yerine getiren cami etrafında örgütlenen mahallelerdir. Cami, kültürel yaşamın merkezidir; köyün yönetimi ve günlük yaşamıyla ilgili önemli konuların tartışıldığı bir buluşma ve toplantı yeridir. Büyük Özenbaş'ta ayrıca kolektif çalışma ve yardımlaşma gelenekleri yaygındır, bu da sıkı bağlı bir topluluğun oluşmasına katkıda bulundu. Köyün sosyal yapısı, geleneklerin korunmasına ve bilginin nesilden nesile aktarılmasına odaklanmıştı. Bu durum, mimaride de kendini gösteriyordu:

Evler, çok kuşaklı ailelerin birlikte yaşaması için yeterli alan sağlayacak şekilde inşa ediliyor, hem ortak yaşam hem de bireysel faaliyetler için yer ayrılıyordu.

Uskut'taki sosyo-kültürel faktörler de Kırım Tatar kültürüne derinlemesine kök salmıştır, ancak köyün kendine özgü özellikleri vardır. Büyük Özenbaş'ta olduğu gibi, Uskut'ta da yerleşim hayatı mahallelerin etrafında şekilleniyordu. Ancak, dağlık Büyük Özenbaş'tan farklı olarak, Kırım Dağları'nın güney yamaçlarında yer alan Uskut, dış dünyayla daha bağlantılı bir merkez olarak gelişti ve bu da kültürel ve ekonomik alışverişlere etki etti. Uskut'taki toplumsal yaşamın önemli bir unsuru, mahallelerin kesiştiği noktalarda bulunan çeşmeli açık alanlarda düzenlenen toplantılar ve etkinliklerdi. Evlerde avluların bulunmaması, alt katlarda yer alan evlerin düz çatılarını teras olarak kullanma sonucunu doğurdu ve bu durum sosyal entegrasyonu ve sakinler arasındaki bağların güçlenmesini sağladı. Toplumsal hayatın önemli bir yönü de tarım işlerine bağlı iş bölümüydü ve bu işler tüm aile üyeleri tarafından üstleniliyordu.

Benzerlikler: Mahalleler (Mahalleyler) Sosyal ve Kültürel Merkezler Olarak: Her iki köyde de cami etrafında organize edilen mahalleler önemli bir rol oynamaktaydı. Camiler, yalnızca dini törenlerin yapıldığı yerler değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın merkezleri olup, topluluğun önemli meselelerinin çözüldüğü yerlerdi. Bu durum, sosyal bağların güçlenmesine ve kültürel geleneklerin korunmasına katkı sağlıyordu.

Çok Kuşaklı Aileler ve Geleneklerin Aktarımı: Her iki köyde de aileler büyük aile yapıları içinde yaşıyordu ve bu durum evlerin mimarisine yansıyor. Evler, aynı ailenin birkaç kuşağını barındıracak şekilde inşa ediliyor, tüm aile üyeleri için ortak ve ayrı yaşam alanları sağlanıyordu. Bu, kültürel ve ailevi geleneklerin korunmasına, yaşlılardan gençlere bilgi ve becerilerin aktarılmasına katkıda bulunuyordu.

Kolektif Çalışma ve Dayanışma: Her iki köyde de tarımsal faaliyetlerde kolektif çalışma, kırsal yaşamın merkezinde yer alıyordu. Tarım, inşaat ve yaşamın diğer alanlarındaki ortak çabalar, topluluk içinde bağların güçlenmesine ve dayanışmanın teşvik edilmesine katkıda bulunuyordu.

Farklılıklar: Dış Dünya ile İlişki Derecesi: Güney Kırım sahilinde yer alan Uskut, dağlık Büyük Özenbaş'a kıyasla dış dünya ile daha fazla bağlantılıydı. Bu durum, kültürel

değişim ve komşu topluluklarla ve diğer bölgelerle etkileşim derecesini etkileyerek, Uskut'un kültür ve mimaride yeniliklere daha açık olmasına yol açtı.

Alan Kullanımı: Büyük Özenbaş'ta, dağlık bölgede yer alması nedeniyle arazi parselleri daha genişti, bu da teraslar oluşturulmasına ve tarımsal ihtiyaçlar için kullanılmasına olanak tanıyordu. Buna karşılık, Uskut'ta, yüksek yapı yoğunluğu ve sınırlı alan nedeniyle, avlular neredeyse hiç bulunmamaktaydı ve alt katlardaki evlerin çatılarının teras olarak kullanılması yaygındı, bu da sosyal etkileşim ve dinlenme için alan sağlıyordu.

Mimariye Kültürel Etki: Uskut'un mimarisi, coğrafi konumu ve tarihi gelişimi nedeniyle, dekoratif unsurlarda, örneğin oymalı ahşap süslemeler gibi, daha fazla güney sahili kültürüyle bağlantılıdır. Büyük Özenbaş'ta ise mimari daha basit ve kullanışlı olup, dağlık bölgelerin sert hava koşullarına karşı korunmaya yönelikti.

Bu benzerlikler ve farklılıklar, sosyokültürel faktörlerin her köyün kendine özgü mimari görünümünü nasıl şekillendirdiğini ve bu köylerin kültürel geleneklerini ve doğal koşullara uyum sağlama yeteneklerini nasıl yansıttığını vurgulamaktadır. Bu unsurların karşılaştırmalı analizi, ortak ve farklı sosyokültürel koşulların Kırım'daki kırsal mimarinin gelişimini nasıl etkilediğini daha derinlemesine anlamamıza olanak tanır.

Genel olarak, her iki köydeki sosyo-kültürel faktörler, mimari görünüm ve planlama yapısı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Karşılaştırmalı analiz, kültürel geleneklerin ve sosyal pratiklerin mekânın organizasyonunu nasıl belirlediğini ve kültürel mirası değişen dünyada nasıl koruduğunu ortaya koymaktadır.

4.1.4. Ekonomik etkenler

Bu paragrafta, Büyük Özenbaş ve Uskut köylerinin kırsal peyzajlarının ve mimari özelliklerinin oluşumunda ve gelişiminde etkili olan ekonomik faktörler ele alınmaktadır. Bu yerleşimlerin ekonomik yapısı, coğrafi konumları ve doğal koşullarıyla tarihsel olarak şekillenmiş olup, yerleşim düzeninin, arazi kullanımının ve yapı malzemelerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Büyük Özenbaş: Büyük Özenbaş'ın ekonomisi geleneksel olarak tarıma, özellikle tahıl üretimi ve hayvancılığa dayanıyordu. Köyün dağlık bir bölgede bulunması, tarım için arazilerin teraslanması gerekliliğini doğurmuş ve bu durum, arsa planlaması ve bina mimarisi üzerinde etkili olmuştur. Büyük Özenbaş'taki yapılar, mahsul ve tarım aletlerinin depolanması ihtiyacı göz önünde bulundurularak inşa edilmiştir; bu da geniş depo alanlarının ve inşaatta taş kullanımının yaygın olmasını açıklar. Arazi kaynaklarının sınırlılığı ve zorlu arazi koşulları nedeniyle, alanın verimli kullanımına büyük önem verilmiş, bu da yapıların kompaktlığı ve konutların çok işlevliliği şeklinde kendini göstermiştir.

Uskut'un ekonomik faktörleri de tarımla bağlantılıydı, ancak köyün Kırım'ın güney sahilinde yer alması, bağcılık ve bahçeciliğin gelişmesine katkıda bulunmuş ve bu da tarım arazilerinin özel bir şekilde düzenlenmesini gerektirmiştir. Daha elverişli iklim koşulları ve denize yakınlık, köy ekonomisinde önemli bir rol oynayan tarım sektörünün yoğun bir şekilde gelişmesini sağlamıştır. Uskut'un mimari özellikleri de köylülerin ekonomik faaliyetleriyle yakından ilişkilidir. Örneğin, yalnızca yaşam alanı olarak değil, aynı zamanda tarımsal ürünlerin kurutulması ve depolanması için kullanılan terasların ve düz çatıların varlığı, ekonomik faaliyetlerin gereksinimlerinden kaynaklanmıştır. Uskut'un ekonomik yaşamındaki önemli bir diğer faktör de son yıllarda turizm sektöründeki büyümedir; bu durum, köyün yerleşim yapısında değişikliklere ve ticari yapıların sayısında artışa yol açmıştır.

Karşılaştırmalı analiz

Her iki köydeki ekonomik faktörler, mimari yapı ve yerleşim düzeni üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Doğal koşulların tarımsal faaliyetleri sınırladığı Büyük Özenbaş'ta, mimari ve yerleşim düzeni mevcut kaynakların en verimli şekilde kullanılmasına yöneliktir. Buna karşılık, Uskut'ta daha elverişli koşullar tarımın ve son dönemde turizmin gelişmesine katkıda bulunmuş; bu da yerleşim yapısında değişikliklere ve inşaat alanının genişlemesine neden olmuştur. Bu farklılıklar, Kırım'daki kırsal peyzajların özgün özelliklerinin oluşumunda ekonomik faktörlerin önemini vurgulamaktadır.

Benzerlikler

Ekonominin Temeli – Tarım: Her iki köyde de ekonomi geleneksel olarak tarıma dayalıdır. Büyük Özenbaş'ta tahıl yetiştiriciliği ve hayvancılık ön planda tutulurken, Uskut'ta bağcılık ve meyvecilik önemli tarımsal faaliyetler olarak öne çıkmıştır. Her iki durumda da tarımsal faaliyetler, köylerin mimari yapısı ve arazi düzenlemesi üzerinde önemli bir etki yaratmıştır.

Kaynakların Verimli Kullanımı: Hem Büyük Özenbaş'ta hem de Uskut'ta mimari ve planlama, mevcut doğal kaynakların verimli kullanımını yansıtmaktadır. Büyük Özenbaş'ta teraslama, dağlık arazinin tarımsal ihtiyaçlar için etkin bir şekilde kullanılmasını sağlarken, Uskut'ta düz çatılar yalnızca yaşam alanı olarak değil, aynı zamanda ürünlerin kurutulması ve depolanması için de kullanılmıştır.

Konutların Çok İşlevliliği: Her iki köydeki evler, çok işlevlilik göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır. Büyük Özenbaş'ta binalar, yaşam alanları, tarımsal depolar ve ambarlar gibi çeşitli işlevleri bir araya getirirken, Uskut'ta evlerin çatıları da tarımsal faaliyetler için kullanılmaktaydı. Bu durum, mimarinin tarımsal faaliyetlerin gereksinimlerine nasıl adapte olduğunu göstermektedir.

Farklılıklar

Coğrafi Konum ve İklim: Köyler arasındaki temel farklılık, coğrafi konumları ve iklim koşulları ile ilgilidir. Büyük Özenbaş, dağlık bir bölgede yer almakta olup, bu durum tarımsal faaliyetlerin sınırlı olmasına ve teraslama yöntemlerinin kullanılmasını gerektirmektedir. Uskut ise, Kırım'ın güney kıyısında yer almakta olup, daha elverişli bir iklim sayesinde bağcılık ve meyveciliğin gelişmesine olanak tanımış ve bu durum tarımsal arazilerin farklı bir şekilde düzenlenmesini ve mimari çözümlerin kullanılmasını gerektirmiştir.

Turizmin Etkisi: Son yıllarda, Uskut sahildeki konumu sayesinde daha fazla turist çekmiş ve bu durum köyün planlama yapısında değişikliklere ve ticari yapıların sayısının artmasına yol açmıştır. Dağlık bir bölgede bulunan Büyük Özenbaş'ta ise, turizm mimari ve planlama üzerinde bu kadar büyük bir etki yaratmamış olup, ekonomik faaliyetler hala büyük ölçüde geleneksel tarıma odaklanmıştır.

Yapı Malzemelerinin Kullanımı: Büyük Özenbaş'ta zorlu doğal koşullar nedeniyle taş ve ahşap kullanımına ağırlık verilmiştir; bu malzemeler, yapıların dayanıklılığını sağlamak için tercih edilmiştir. Uskut'ta da taş kullanılsa da, ikinci kat genellikle hafifletilmiş malzemelerden, örneğin çit ve çamurla sıvanmış duvarlardan yapılmıştır; bu durum, arazinin özellikleri ve iklim koşulları ile ilişkilidir.

Bu nedenle, her iki köyün ekonomik temellerindeki benzerliklere rağmen, coğrafi konumları, iklimleri ve turizm endüstrisine katılım seviyelerindeki farklılıklar, her köyün kendine özgü koşullarına uyarlanmış benzersiz mimari ve planlama çözümlerinin oluşmasına yol açmıştır. Bu faktörlerin karşılaştırmalı analizi, ekonominin ve doğal koşulların kırsal peyzajların ve mimari özelliklerin gelişimini nasıl etkilediğini daha derinlemesine anlamamıza olanak tanır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Araştırmanın temel sonuçları

Bu bölümde, Büyük Özenbaş ve Uskut köylerindeki kırsal peyzajların oluşumunu etkileyen mimari özellikler ve faktörler üzerine yapılan araştırmanın temel sonuçları özetlenmektedir. Yapılan analizler sonucunda, geleneksel Kırım Tatar mimarisinin ana eğilimleri ve ayırt edici özellikleri ortaya konmuş, ayrıca daha fazla araştırma gerektiren temel sorunlar belirlenmiştir. Bu bölümde ayrıca, incelenen olguların daha derinlemesine anlaşılmasına yönelik olası araştırma alanları ve Kırım'ın tarihi kırsal mirasının korunması ve yeniden canlandırılmasına yönelik öneriler sunulmaktadır.

5.1.1. Sonuç

Bu araştırma sonucunda, Büyük Özenbaş ve Uskut köylerinin mimari ve planlama özellikleri ile bu köylerin gelişimine önemli ölçüde etki eden tarihi olaylara dayanan bazı önemli sonuçlar elde edilmiştir.

İlk olarak, araştırma, bu köylerin mimari görünümü ve planlama yapısının oluşumunda doğal ve coğrafi faktörlerin önemli bir rol oynadığını doğrulamıştır. Kırım Dağları'nın güneybatı yamaçlarında yer alan Büyük Özenbaş'ta mimari, taş ve ahşap malzemelerin kullanımının yanı sıra, karmaşık dağlık araziye uyum sağlamak için taraslama yöntemiyle karakterize edilir. Örneğin, Ramazan Ahmet'in, bir dağ yamacında yer alan evi, taş ve ahşap yapılarla inşa edilmiş, arazinin eğimli yapısına uygun olarak teraslandırılmıştır. Bu yapı, önemli yükseklik farklılıklarına ve karmaşık topografyaya sahip bölgelerde binaların dayanıklılığını sağlama gerekliliğiyle şekillendirilmiştir.

İkinci olarak, Kırım'ın güney kıyısında yer alan Uskut'ta, mimari çözümler yumuşak bir Akdeniz iklimi ve Karadeniz'e yakınlık tarafından belirlenmiştir. Uskut'ta geleneksel konutlar, bölgenin topoğrafyasını takip eden amfi tiyatro şeklinde kompleks bir yerleşim planı oluşturur. Bu faktörler, üzüm bağcılığı ve meyveciliğin gelişmesine katkıda bulunmuş, bu da köyün planlamasına ve yerleşimine yansımıştır. Uskut'ta, düz çatıya sahip iki katlı

evler yaygındır; bu çatılar genellikle tarım ürünlerinin kurutulması ve depolanması amacıyla da kullanılır. Örneğin, Amet Karaçay'ın evi, düz çatının hem yaşam alanı hem de mahsul depolama alanı olarak hizmet ettiği geleneksel çok işlevli mimariyi gösterir. Evlerin güneydoğuya dönük olması, güneş enerjisinden maksimum düzeyde yararlanmayı ve kuzey rüzgarlarından korunmayı sağlar.

Tarihi olaylar, bu köylerin kırsal peyzajlarının ve mimarisinin değişiminde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bu olaylardan biri, 1944 yılında Kırım Tatarlarının sürgün edilmesi olmuş ve bu durum geleneksel yapıların büyük ölçüde yıkılmasına ve terk edilmesine neden olmuştur. Uskut'ta, geleneksel mimarinin büyük bir kısmı sürgün sonrasında yıkılmış veya değiştirilmiş ve bu durum köyün tarihi görünümünün kaybolmasına yol açmıştır. 1989 yılında Kırım Tatarlarının geri dönüşü, yeniden yapılanma sürecinin başlamasına olanak tanımış, ancak birçok tarihi yapı kalıcı olarak kaybedilmiş ve geleneksel mimarinin yeniden inşası önemli çaba ve yatırımlar gerektirmektedir.

İki köyün karşılaştırmalı analizi, yerel yapı malzemelerinin (taş, ahşap) kullanımı ve iklim koşullarının dikkate alınması gibi ortak özelliklere rağmen, her bir köyün, konumlarının kendine özgü koşullarıyla şekillenen benzersiz mimari ve planlama çözümlerine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Büyük Özenbaş'ta, sınırlı alan ve dış etkenlerden korunma gerekliliği ile bağlantılı olarak kapalı avlular ve kompakt bir yerleşim düzeni hakimdir. Buna karşılık, Uskut'ta yapı yoğunluğu daha düşüktür ve alt seviyelerdeki evlerin düz çatıları, sıklıkla komşu yapılar için avlu olarak kullanılır; bu durum, alanın kolektif kullanım geleneği ile ilişkilidir.

Sonuç olarak, araştırma, Kırım Tatar köy peyzajlarının korunması ve yeniden canlandırılması için hem tarihi değeri hem de modern zorlukları dikkate alan kapsamlı yaklaşımların geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Örneğin, sürgün sonrası geleneksel mimarisinin büyük bir kısmı yıkılan veya değiştirilen Uskut'ta, artan turizm baskısı altında, yeni ticari binalar kalan tarihi yapıları giderek yerinden etmektedir; bu durum, kültürel mirasın korunmasını tehdit etmektedir. Ekonomik faaliyetlerin daha geleneksel kaldığı Büyük Özenbaş'ta ise, tarihi yapıların desteklenmesi ve yeniden canlandırılması için fırsatlar devam etmektedir; ancak bu, devlet ve özel yatırımların çekilmesini gerektirmektedir.

Bu sonuçlar, Kırım'ın kültürel mirasının derinlemesine anlaşılması ve korunmasına yönelik daha fazla araştırmanın önemini vurgulamakta, aynı zamanda geleneksel mimarinin modern yaşam koşullarına entegrasyonunun gerekliliğini ortaya koymaktadır; bu, Kırım Tatar köy yerleşimlerinin özgün kimliğini, ekonomi ve demografideki değişimler karşısında korumayı mümkün kılacaktır.

5.1.2. Sorunlar ve ileri araştırmalar

Bu paragrafta, araştırma sürecinde ortaya çıkan ve daha fazla analiz ve çözüm gerektiren temel sorunlar ele alınmaktadır. Elde edilen sonuçlara rağmen, Kırım Tatar kırsal mirasının korunması ve yeniden canlandırılması ile geleneksel mimari çözümlerin modern koşullara uyarlanması konusunda bir dizi zorluk belirlenmiştir. Bu bağlamda, bu sorunların daha derinlemesine anlaşılmasına ve bunların çözümüne yönelik etkili stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlayabilecek araştırma alanları önerilmektedir. Yapılan araştırma sonucunda, daha fazla çalışma ve çözüm gerektiren birkaç önemli sorun ortaya çıkmıştır:

Geleneksel mimarinin kaybı: 1944'te Kırım Tatarlarının sürgün edilmesi gibi tarihi olaylar, kırsal yerleşimlerde geleneksel mimarinin önemli ölçüde yıkılmasına ve kaybolmasına yol açmıştır. Bu sorun, tarihi yerleşimlerin yeniden inşası ve otantik restorasyonunu zorlaştırmakta olup, tarihi doğruluğu modern inşaat teknolojileriyle birleştiren yenilikçi restorasyon ve koruma yaklaşımlarının geliştirilmesini gerektirmektedir.

Geleneksel yerleşimlerin dönüşümü: Artan turizm baskısı ve bölgenin sosyo-ekonomik yapısındaki değişiklikler nedeniyle geleneksel Kırım Tatar yerleşimleri büyük bir dönüşüm geçirmektedir. Bu durum, kültürel kimliğin ve geleneksel mimari görünümün kısmen kaybolmasına neden olmaktadır. Geleneksel mimarinin kültürel ve tarihi mirası koruyarak modern bağlama entegrasyonuna yönelik stratejilerin geliştirilmesini amaçlayan daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir.

Yasal mekanizmalar ve finansal kaynakların yetersizliği: Kırım'ın kültürel mirasını korumaya yönelik mevcut yasal mekanizmalar ve finansal kaynaklar yetersiz kalmaktadır. Bu durum, geleneksel mimarinin yeniden inşası ve korunması programlarının uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, kırsal mirasın sürdürülebilir bir şekilde korunması ve

geliştirilmesi amacıyla devlet kurumları, yerel topluluklar ve özel yatırımcılar arasında etkili iş birliği stratejilerinin oluşturulmasına yönelik araştırmaların geliştirilmesi gerekmektedir.

İleriye dönük araştırma alanları şunları içermektedir:

- Kaybolan geleneksel mimarinin otantik bir şekilde yeniden inşasını göz önünde bulunduran yenilikçi restorasyon yöntemleri ve teknolojilerinin geliştirilmesi.
- Geleneksel mimarinin kültürel ve tarihi mirası koruyarak modern sosyo-ekonomik bağlama entegrasyonuna yönelik uyarlanma stratejilerinin araştırılması.
- Kırım kırsal mirasının korunması ve geliştirilmesi amacıyla çeşitli paydaşlar arasında etkili iş birliğini sağlamak için yeni yasal mekanizmaların ve finansman stratejilerinin analizi ve geliştirilmesi.

Sonuç olarak, belirlenen sorunlar ve önerilen ileri araştırma alanları, Kırım Tatar kültürel mirasının korunması ve bölgenin modern zorluklar karşısında sürdürülebilir gelişimine katkı sağlanması gerektiğinin önemini vurgulamaktadır. Tarihi kırsal peyzajların korunması kültürel miras korunmanın önemli alanlarından biridir. Bu çalışmanın ileride yapılacak koruma çalışmalarına altlık oluşturabilecektir.

KAYNAKLAR DİZİNİ

- Andriyevski, 1892 — Крым и крымские татары. Чтение А. Андриевского. Киев, 1892.
- Bekirova Z. Dzhemalledinov. YU. Родной свой край люби и знай. Родились в прекрасной Уркусте. Республиканская крымскотатарская библиотека им. И. Гаспринского. Erişim tarihi: 22 Temmuz 2023.
- Betev ve Oberg haritası. Военно-топографическое депо, 1842 г. Археологическая карта Крыма. Erişim tarihi: 16 Nisan 2016. 23 Eylül 2015'te arşivlendi.
- Bodaninsky, 1928 — Боданинский У. Производство из шерсти у крымских татар // Крым. М.-Л., 1928. № 1 (16). Вып. 2.
- Bodaninsky, Засыпкин, 1929 — Боданинский У., Засыпкин Б. Чуфут-Кале (по материалам раскопок 1928–1929 гг.) // ИТОАЭ. 1929. № 3 (60).
- Bodaninsky, 1930 — Боданинский У. Археологическое и этнографическое изучение татар в Крыму. Реконструкция народного хозяйства в Крыму. Симферополь, 1930.
- Bodaninsky U. Собрание сочинений. Том I. Научное наследие. — Казань — Симферополь : Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2019. — 272 с.
- Bodaninsky, 1924 — Боданинский У. О доме Гаспринского. // КК. 18.04.1924.
- Bodaninsky U. Собрание сочинений. Том III. Материалы: дневники экспедиций, рисунки, планы, отчеты и др. Бахчисарайского дворца-музея (1920–1934). — Казань — Симферополь : Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2020. — 544 с.
- Bodaninsky U. Усеин Боданинский. Собрание сочинений. Том II. Дневники: 1923–1926 гг. — Kazan - Simferopol: Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2018. — 264 с. : илл.
- Bogayevski, 1937 — Богаевский Б.Л. Орудия производства и домашние животные Триполья. Л., 1937.
- Bosworth, 1971 — Босворт К.Э. Мусульманские династии. Справочник по хронологии и генеалогии / Пер. с англ. и примеч. П.А. Грязневича. М., 1971.

KAYNAKLAR DİZİNİ

- Broby-Johansen, 1953 — Broby-Johansen R. Hverdagskunst — Verdenskunst. København, 1953.
- Bronevski, 1867 — Описание Крыма (Tartariae Descriptio) Мартина Броневского // ЗООИД. 1867. Т. VI.
- Brunner, 1833 — Ausfl ug über Constantinopel nach Taurien im Sommer 1831 von Samuel Brunner, Med. Dr. St. Gallen und Bern, 1833.
- Büsching, 1785 — A.F. Büschings grosse Erdbeschreibung. Vierter Bind. Das asiatische Rußland und die krimische Tatarei. Troppau, 1785.
- Craven, 1855 — [Craven]. A Lady resident near the Alma. London, 1855.
- Custin, 2008 — Астольф де Кюстин. Россия в 1839 году / Пер. с фр. В. Мильчиной, И. Стаф, О. Гринберг, С. Зенкина. Комментар. В. Мильчиной и А. Осповата. СПб., 2008.
- Danilevski, 1850 — Данилевский Г. Письма из степной деревни // Библиотека для чтения. СПб., 1850. № 104.
- Danilevski, 1871 — Россия и Европа. Взгляд на культурные и политические отношения Славянского мира к Германско-романскому Н.Я. Данилевского. СПб., 1871.
- Demand, 2002 — Demand A. Über allen Wipfeln. Der Baum in der Kulturgeschichte. Köln, Weimar, Wien, 2002.
- Dombrovski, 1850 — Домбровский Ф. Очерки хозяйственного быта татар степной полосы Крыма // Записки Императорского Общества сельского хозяйства Южной России. 1850. № 7.
- Dombrovski, 1850 «а» — Домбровский Ф.Ф. Виды на урожай в Крыму в 1850 г. // Там же.
- Dombrovski, 1862 — Домбровский Ф.Ф. Реван // Радуга (Феодосия). 1862. № 6.
- Dombrovski, 1862 «а» — Домбровский Ф.Ф. Мюгюри-шериф и правила Али Хазрети-Умера // Радуга (Феодосия). 1862. № 9.

KAYNAKLAR DİZİNİ

- Dombrovski, 1962 — Домбровский О.И., Щепинский А.А. Археологические загадки Красных пещер. Симферополь. 1962.
- Dombrovski, 1972 — Домбровский О.И. Крепость в Горзувитах. Симферополь, 1972.
- Dombrovski, 1973 — Домбровский О.И., Махнева О.А. Столица феодоритов. Симферополь, 1973.
- Dombrovski, Сидоренко, 1978 — Домбровский О.И., Сидоренко В.А. Солхат и Сурбхач. Симферополь, 1976.
- Dubrovin, 1880 — Дубровин Н.Ф. Присоединение Крыма к России в 1775–1780 гг. Т. I–IV. СПб., 1885–1889.
- Dubrovski, 1914 — Дубровский М. Жилище крымских татар // По Крыму. Симферополь, 1914. № 1.
- Famin, 1835 — Die Krim von Cäsar Famin, vormaligen Consular Agenten, Mitglied mehrerer gelehrter Gesellschaften. Stuttgart, 1835.
- Famin, 1846 — La Crimée par M. Cesar Famin // Russie par M. Chopin. Т. II, Paris, 1846.
- Fedotovi, 1996 — Федотова Г.И., Федотов О.П. Художественный образ крымскотатарской архитектуры // Проблемы материальной и духовной культуры народов Крыма и Северного Причерноморья от античных времён до наших дней. Симферополь, 1996.
- Haxthausen, 1847 — Haxthausen A. Freiherr von. Studien über die inneren Zustände, des Volksleben und insbesondere die ländlichen Einrichtungen Russlands. Th. II. Hannover, 1847.
- Halklar, 1880 — Народы России. Этнографические очерки. СПб., 1880.
- Hegel, 1999 — Гегель Г.В.Ф. Лекции по эстетике. СПб., 1999. Т. I–II.
- Holderness, 1821 — Holderness M. Notes relating to the manners and customs of the Crim Tatars; wtitten during a four years residence among that People. London, 1821.

KAYNAKLAR DİZİNİ

- Holderness, 1823 — *New Russia Journey from Riga to Crimea, by way of Kiew; with some account of the Colonisation and the Manners and Customs of the Colonists of New Russia to which are added notes relating to the Crim Tatars.* London, 1823.
- Hoffschläger, 1859 — *Die Halbinsel Krim im Sommer 1858.* Gedruckt von F. Hoffschläger. Berlin, 1895.
- İbragimova A.M. *И 15 Бахчисарайский Ханский дворец XVI–XVIII вв.* – Симферополь, 2013. – 360 с. – (Институт археологии НАН Украины).
- Jones, 1927 — Jones G.M. *Travels in Norway, Sweden, Finland, Rusland and Turkey also on the Coast of the Sea of Azof and of the Black Sea.* Vol. II. L., 1827.
- Kırım'ın üç verst haritası ВТД 1865-1876. Лист XXXV-12-с. Археологическая карта Крыма. Erişim tarihi: 17 Nisan 2024. 4 Mart 2016'da arşivlendi.
- Kırım'ın Verst haritası, конец XIX в. Лист XVIII-11. Археологическая карта Крыма. Erişim tarihi: 19 Nisan 2024. 29 Kasım 2023'te arşivlendi.
- Kramarovski, 1989 — Крамаровский Г.М. *Солхат-Крым: к вопросу о населении и топографии города в XIII–XIV вв. Итоги работы археологических экспедиций Государственного Эрмитажа. Сб. научных трудов.* Л., 1989.
- Kramarovski, 1991 — Крамаровский М.Г. *Чаша со сценой пира из Солхата // Древние памятники культуры на территории СССР.* СПб., 1991.
- Kramarovski, 1992 — Крамаровский М.Г. *Северное Причерноморье, Лигурия и Латинская Романия в XIII–XV вв. К вопросу о латинском компоненте в культуре Золотой Орды // Степи Восточной Европы во взаимодействии Востока и Запада в Средневековье. Международный научный семинар. Тезисы докладов.* Донецк, 1992.
- Kramarovski, 1997 — Крамаровский М.Г. *Золотоордынский город Солхат-Крым. К проблеме формирования городской культуры // Татарская археология.* 1997. №1.

KAYNAKLAR DİZİNİ

- Kramarovski, 1998 — Крамаровский М.Г. Крым в XIII–XIV вв.: Тюрко–монгольский Восток и латинский Запад // Славяне и кочевой мир. М., 1998.
- Kramarovski, Гукин, 1999 — Крамаровский М.Г., Гукин В.Д. Работа золото-ордынской археологической экспедиции в 1998 г. // Государственный Эрмитаж. Отчётная археологическая сессия за 1998 г. СПб., 1999.
- Kramarovski, 2000 — Крамаровский М.Г. Золото Чингисидов — джучидская сокровищница // Сокровища Золотой Орды. СПб., 2000.
- Kohl, 1841 — Reisen in Südrußland von J.G. Kohl. B. I–II. Dresden und Leipzig, 1841.
- Kondaraki, 1871 — Кондараки В.Х. История христианства в Тавриде. Одесса, 1871.
- Kondaraki, 1875 — Кондараки В.Х. Универсальное описание Крыма. Т. I. Николаев, 1873. СПб., 1875. Т. XV.
- Kondaraki, 1883 — Кондараки В.Х. Этнография Крыма. М., 1883. Т. I–II.
- Kondaraki, 1883 «а» — Кондараки В.Х. Альманах исторических событий. 1883. Вести из Евпаторийского уезда // ГК. 26.03.1999.
- Kulpin, 1998 — Кульпин Э.С. Золотая Орда (Проблемы генезиса Российского государства). М., 1998.
- Kulpin, 2007 — Кульпин Э.С. Золотая Орда: судьбы поколений // В/О. 2007. №1.
- Kuftin, 1925 — Куфтин Б.А. Жилище крымских татар в связи с заселением полуострова / Мемуары этнографического отдела Общества любителей естествознания, антропологии и этнографии. М., 1925. Вып. 1.
- Ludolf, 1892 — Граф де Людольф. Письма о Крыме // Русское обозрение. 1892. Март.
- Lyall, 1825 — Lyall R. Travels in Russia, the Krimea, the Caucasus and Georgia. Vol. I. London, 1825.
- Makarov, 2010 — Макаров И.А. Новые эпиграфические данные о римском военном присутствии в Таврике // ВДИ. 2010. № 3.

KAYNAKLAR DİZİNİ

- Makarov, 1992 — Макаров П.В. Адъютант Его Превосходительства. Кто он? М., 1992.
- Mukhin haritası 1817. Археологическая карта Крыма. Erişim tarihi: 15 Nisan 2016. 23 Eylül 2015'te arşivlendi.
- Muravyov-Apostol, 1823 — Муравьев-Апостол И.Г. Путешествие по Тавриде в 1820 году. СПб., 1823.
- Nikolsky, 1923 — Никольский П.В. Симферополь и его окрестности. Историко-археологическая экскурсия. Симферополь, 1923.
- Nikolsky, 1924 — Никольский П.В. Бахчисарай. Симферополь, 1924.
- Nikolsky, 1925 — Никольский П.В. Саблы / Педагогический журнал Крыма. 1925. №6.
- Nikolsky, 1927 — Никольский П.В. Бахчисарай и его окрестности. Симферополь, 1927.
- Nikolsky, 1929 — Никольский П.А. От Крымского ханства до наших дней. Симферополь, 1929.
- Nikolsky, 1929 «а» — Никольский П.А. Население Крыма // Крым. Путеводитель. Симферополь, 1929.
- Nikolsky, 1996 — Никольский С.А. Выступление // Менталитет и аграрное развитие России (XIX–XX). Материалы международной конференции. М., 1996.
- Pallas, 1793 — Путешествие по Крыму академика Палласа в 1793–1794 гг. // ЗООИД. 1881. Т. XII; 1883. Т. XIII.
- Ramuk, 2006 — Памук О. Стамбул. Город воспоминаний / Пер. с тур. М. Шарова и Т. Меликова. М., 2006.
- Rapashenko. М.М. Крымская область. Административно-территориальное деление на 1 января 1968 года / сост.— Симферополь: Крым, 1968. — С. 13. — 10 000 экз.
- Raguza, 1837 — Reise des Marschalls Herzogs zu Raguza durch Ungarn, Siebenbürgen, Südrußland, die Krim, an den Küsten des asiatischen Meeres, nach Constantinopel,

KAYNAKLAR DİZİNİ

- Kleinasien, Syrien, Palästina und Egypten in den Jahren 1834 und 1835. Stuttgart, 1837.
- Rapport, 1996 — Раппопорт П.А. Зодчество Древней Руси. Л., 1986.
- Rapport, 1996 — Раппопорт Т. Крымский татарский жилой дом // А. 13.05.1996.
- Remy, 1972 — Die Krim in ethnographischer, landschaftlicher und hygienischer Beziehung. Dem grossen reisenden Publikum ein Wandergefährde von F. Remy. Odessa u. Leipzig, 1872.
- Romm, 1941 — Ромм Ж. Путешествие в Крым в 1786 г. / Пер., вступ. ст. и примеч. К.И. Раткевич. Л., 1941.
- Şatilov, 1857 — Шатилов П. Крымские татары. СПб., 1857.
- Şatilov, 1858 — Записка помещика Шатилова об отношениях татар и помещиков в Крыму // В. Путеводитель от Крыма до Москвы в 3-х частях. Сост. А. Штакельбергом. СПб., 1858. Ч. III. Т. 2.
- Seitumerov Sh.S., Kondratyuk G.N., Abibullaeva E.E. Свод памятников истории, архитектуры и культуры крымских татар. Том II. Бахчисарайский район. — Симферополь: ООО ФОРМА, 2016.— 184 с.: илл.
- Semyonova-Tien-Shanskaya, 1914 — Семёнова-Тянь-Шанская [О.]. Жизнь «Ивана». Очерки из быта крестьян одной из черноземных губерний. СПб., 1914.
- Seymour, 1855 — Russia on the Black Sea and Sea of Azof: being a Narrative of Travels in the Crimea and bordering Provinces... by H.D. Seymour, M.P. London, 1855.
- Shishkina, 1848 — Записки и воспоминания русской путешественницы [О. Шишкиной] по России в 1845 году. СПб., 1848 Часть II.
- Sorokin, 1913 — Сорокин П.А. Брак в старину. Рига, 1913.
- Sorokin, 1914 — Сорокин П.А. Преступление и кара, подвиг и награда. Социологический этюд об основных формах общественного поведения и морали. СПб., 1914.

KAYNAKLAR DİZİNİ

- Sorokin, 1922 — Сорокин П. Современное состояние России [Прага, 1922] // Новый мир. 1992. № 4.
- Sorokin, 1922 «а» — Сорокин П. Голод как фактор. Влияние голода на поведение людей, социальную организацию и общественную жизнь. Пг., 1922.
- Spenger, 1837 — Travels in Circassia, Krim Tartary etc. A Steam Voyage down the Danube, from Vienna to Constantinople and round the Black Sea, in 1836. By Edmund Spenger, Esq. In two volumes. London, 1837.
- Spengler, 2003 — Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. Т. II. Всемирно-исторические перспективы / Пер. с нем. И.И. Маханькова. М., 2003.
- Spuler, 1943 — Die Goldene Horde. Die Mongolen in Rußland 1223–1505 von Bertold Spuler. Leipzig, 1943.
- Stuxberg, 1897 — Från Krim och Kaukasus. Naturmålningar och bref utskrifna under en resa sommaren 1897 af Anton Stuxberg. Göteborg, 1897.
- Sumarokov, 1800 — Сумароков П. Путешествие по всему Крыму и Бессарабии в 1779 г. с историческими и топографическими описаниями тех мест. М., 1800.
- Sumarokov, 1803, 1805 — Сумароков П. Досуги крымского судьи, или Второе путешествие в Тавриду. СПб., 1803, 1805. Кн 1–2.
- Thunmann, 1936 — Тунманн [И.Э.] Крымское ханство / Пер. с нем. Издания 1784 г. и коммент. Н. Эрнста. Симферополь, 1936.
- Vadzinska, 1914 — Вадзинская А. В гостях у крымских татар. М., 1914.
- Vozgrin V.E. В 64 История крымских татар : Очерки этнической истории коренного на рода Крыма в четырёх томах : Том II. — 3-е изд., испр. и доп.— СПб. : Нестор-История, 2014. — 940 с.
- Zhadovski, 1859 — Жадовский П. Отрывки воспоминаний о Крыме 1855 и 1856 гг. // Сборник литературных статей, посвящённых русскими писателями памяти

KAYNAKLAR DİZİNİ

покойного книгопродавца-издателя Александра Филипповича Смирдина. СПб., 1859. Т. IV.

Zuev, 1783 — Выписка из путешественных записок Василья Зуева, касающихся до полуострова Крыма 1782 года // Месяцеслов исторический и географический на 1783 г. СПб., 1783.

Wölflin, 2002 — Вельфлин Г. Основные понятия истории искусств. Проблема эволюции и стиля в новом искусстве. М., 2002.

Wrangel, 1939 — Врангель Л. Крым. Paris, 1939.